

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

**Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στις Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια**

Διπλωματική Εργασία

**Η κατάρρευση του κράτους στη Λιβύη και οι επιπτώσεις στην
ελληνική ασφάλεια**

Επιβλέπων Καθηγητής: Μάνος Καραγιάννης

Φοιτητής: Κυριάκος Μιχαήλαρος

Δεκέμβριος 2018

- ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ -

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι ιδιαίτερη ανάγκη να απευθύνω θερμές ευχαριστίες στον Καθηγητή του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, κ. Μάνο Καραγιάννη, για την καθοδήγηση και την ουσιαστική βοήθεια που μου παρείχε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διπλωματικής εργασίας, αλλά και για τις πολύτιμες γνώσεις που μας προσέφερε στο μάθημα Διεθνής Ασφάλεια και Σύγχρονες Απειλές, του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια.

Θα ήθελα επιπλέον να αφιερώσω το συγκεκριμένο πόνημα στην κόρη μου Κατερίνα, που σύντομα θα ανοίξει τα φτερά της.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Κυριάκος Μιχαήλαρος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο χαρακτήρας της λιβυκής εξέγερσης πρέπει να αναζητηθεί περισσότερο σε πολιτικο - κοινωνικά αίτια παρά σε οικονομικά. Δεδομένου ότι το βιοτικό του επίπεδο ήταν το υψηλότερο στη Βόρεια Αφρική, ο λαός της Λιβύης δεν υπέφερε τόσο από προβλήματα επισιτισμού όσο από την έλλειψη δημοκρατικών διαδικασιών, τις οποίες του στερούσε το «ισόβιο» καθεστώς του Μουαμάρ Καντάφι. Η βίαιη καταστολή που άσκησε εναντίον των διαδηλωτών γρήγορα οδηγήθηκε σε ταξική πάλη με ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στις φυλές που υποστήριζαν το καθεστώς και αυτές που επεδίωκαν την ανατροπή του. Η στρατιωτική επέμβαση των δυτικών χωρών υπέρ των δεύτερων έφερε μεν το τέλος της ηγεμονίας του καθεστώτος Καντάφι, άνοιξε όμως τον ασκό του Αιόλου στις φυλετικές διαμάχες από τη μια και την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ από την άλλη. Ο εμφύλιος πόλεμος που ακολούθησε έκανε ορατό τον κίνδυνο διάσπασης του κράτους, ενώ οι δύο εκλογικές αναμετρήσεις δεν στάθηκαν ικανές να εκτονώσουν την όξυνση, καθώς θεωρήθηκαν από τα ισλαμικά κόμματα ως «δυτικό κατασκεύασμα» και άρα «η πηγή των δεινών». Πέρα από την ισλαμική τρομοκρατία όμως, οι επιπτώσεις της λιβυκής κρίσης τροφοδοτούν σήμερα την ευρύτερη περιφερειακή αστάθεια, σε βαθμό τέτοιο που να επηρεάζουν την ασφάλεια των όμορων ευρωπαϊκών χωρών, της χώρας μας συμπεριλαμβανομένης.

ABSTRACT

The nature of Libyan insurrection must be sought more in political and social causes than economics. As the living standards were the highest in North Africa people of Libya did not suffer as much from food shortage, as the lack of democratic processes from which they were deprived by Gaddafi's "lifelong" regime. The violent repression brought against the demonstrators quickly led to class struggle with an armed conflict between the ranks that supported the regime and those who sought to overthrow it. The military intervention from the western countries over the second had brought an end to Gaddafi's hegemony, on the other hand it opened the Pandora's box in racial disputes and the rise of political Islam. The civil war that followed made visible the risk of disintegration, while electoral confrontations were not able to extinguish the tension as they were considered from Islamic parties as the western construction and thus the source of the plight. However beyond Islamic terrorism, the effects of the Libyan crisis are currently fuelling the wider regional instability to such an extent that affects the security of neighbouring European countries, including ours.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.....	4
ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΠΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ	4
1.1 Γεωφυσική εικόνα.....	4
1.2 Εθνοτική εικόνα	5
1.3 Κοινωνική εικόνα	6
1.4 Γεωοικονομική σημασία περιοχής	6
1.5 Γεωστρατηγική σημασία περιοχής	8
1.6 Πολιτικό σύστημα	9
1.7 Από το πολιτικό Ισλάμ στον ισλαμικό εξτρεμισμό.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο.....	13
ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ.....	13
2.1 Γεωγραφική εικόνα.....	13
2.2 Ιστορική αναδρομή.....	14
2.3 Φυλετική δομή στη Λιβύη.....	15
2.4 Εθνοτική σύνθεση φυλών	18
2.5 Εσωτερική πολιτική Καντάφι – «Τζαμαχίρίγια»	20
2.6 Εξωτερική πολιτική Καντάφι	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.....	28
ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ - Η ΛΙΒΥΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ	28
3.1 Ο χαρακτήρας των αραβικών εξεγέρσεων	28
3.2 Ο ρόλος των εσωτερικών πολιτικών συνθηκών	29
3.3 Ο ρόλος των δυνάμεων ασφαλείας	31
3.4 Ο ρόλος των ισλαμικών κινημάτων	32
3.5 Οι παράγοντες που οδήγησαν στη λιβυκή εξέγερση.....	33
3.6 Το χρονικό της εξέγερσης.....	34
3.7 Η στάση του Καντάφι προς τους εξεγερμένους.....	36
3.8 Η στάση των ξένων δυνάμεων.....	38
3.9 Η δυτική επέμβαση	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο.....	44

Η ΜΕΤΑ – ΚΑΝΤΑΦΙΚΗ ΛΙΒΥΗ.....	44
4.1 Πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος	44
4.2 Εμφύλιος πόλεμος.....	45
4.3 Πολιτικοί δρώντες	46
4.4 Περιφερειακοί δρώντες	48
4.5 Ένοπλες ομάδες	49
4.6 Ισλαμικές – τζιχαντιστικές ομάδες	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο	58
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ	58
5.1 Μετανάστευση.....	58
5.2 Εμπορία ανθρώπων.....	64
5.3 Λαθρεμπόριο καυσίμων.....	67
5.4 Λαθρεμπόριο όπλων.....	70
5.5 Λαθρεμπόριο ναρκωτικών.....	70
5.6 Τρομοκρατία	71
5.7 Ενεργειακή ασφάλεια	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο	76
ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΛΙΒΥΗΣ.....	76
6.1 Ιστορική αναδρομή	76
6.2 Πολιτικές σχέσεις Ελλάδας – Λιβύης	79
6.3 Συνεισφορά Ελλάδας στις επιχειρησιακές δραστηριότητες ΕΕ και ΝΑΤΟ.....	83
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο	87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	87
7.1 Επιπτώσεις στην ελληνική ασφάλεια.....	87
7.2 Προτάσεις αντιμετώπισης της λιβυκής κρίσης	94
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	96
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1	Το Μαγκρέμπ και το Μασρέκ	Σελ. 4
Εικόνα 2	Το κράτος της Λιβύης	Σελ. 13
Εικόνα 3	Η φυλετική κατανομή στη Λιβύη	Σελ. 20
Εικόνα 4	Η Αραβική Άνοιξη	Σελ. 28
Εικόνα 5	Χάρτης επεμβάσεων στη Λιβύη	Σελ. 43
Εικόνα 6	Τα κέντρα ισχύος στη Λιβύη	Σελ. 46
Εικόνα 7	Τα θεσμικά πολιτικά όργανα της Λιβύης	Σελ. 47
Εικόνα 8	Η κατανομή των ενόπλων δυνάμεων στη Λιβύη	Σελ. 53
Εικόνα 9	Τα δίκτυα πετρελαίου και φυσικού αερίου στη Λιβύη	Σελ. 54
Εικόνα 10	Περιοχές ελεγχόμενες από τον ISIS ως τον Μάιο του 2016	Σελ. 57
Εικόνα 11	Μεταναστευτικές ροές προς τη Λιβύη	Σελ. 59
Εικόνα 12	Κέντρα κράτησης μεταναστών τον Ιούνιο του 2012	Σελ. 62
Εικόνα 13	Η κατανομή των μεταναστευτικών ροών από 09/18 έως 10/18	Σελ. 63
Εικόνα 14	Στοιχεία εσωτερικής μετανάστευσης κατά τον Νοέμβριο 2018	Σελ. 64
Εικόνα 15	Τα υπερμεγέθη κοιτάσματα φυσικού αερίου τύπου «ZOP»	Σελ. 75
Εικόνα 16	Οι θαλάσσιες μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη	Σελ. 87

- ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ -

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν κάποιος αναζητήσει τη σχέση του κράτους της Λιβύης με τη χώρα μας, θα πρέπει να ανατρέξει αρχικά στην ελληνική και ρωμαϊκή μυθολογία, σύμφωνα με τις οποίες η Λιβύη ήταν η κόρη του Έπαφου, γιου του Δία και της Ιούς και ιδρυτή πολλών πόλεων της Αιγύπτου. Ο Έπαφος αργότερα έδωσε το όνομα της κόρης του στην περιοχή που γεινιάζε δυτικά με τη χώρα της Αιγύπτου.¹ Στην αρχαία Ελλάδα ο όρος είχε ευρύτερη σημασία, υπονοώντας ολόκληρη τη Βόρειο Αφρική δυτικά της Αιγύπτου ή και ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο. Οι Λίβυοι λοιπόν των αρχαίων Ελλήνων, ή αλλιώς Λίμπου, ήταν αρχαίος λαός της Βόρειας Αφρικής (Βερβερίνοι) που ζούσε δυτικά του Νείλου.²

Ερχόμενοι στο σήμερα και αναφερόμενοι στο συγκεκριμένο κράτος, δεν μπορεί παρά να μας έρθει στο νου το στίγμα που του έχει αφήσει ο Συνταγματάρχης Μουαμάρ αλ-Καντάφι, ο οποίος το κυβέρνησε ως de-facto ηγέτης για πάνω από 40 χρόνια, εφαρμόζοντας εξωτερική πολιτική που τον έφερνε συχνά σε αντιπαράθεση τόσο με τη Δύση όσο και με πολλές χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Ήταν ο πολιτικός που ισορρόπησε μεταξύ ριζοσπαστικών και ηγεμονικών πρακτικών και κατάφερε να επιβιώσει τόσο μέσα στο διπολικό διεθνές σύστημα του ψυχροπολέμου, όσο και στο μονοπολικό μεταψυχροπολεμικά, μέχρι την ανατροπή και δολοφονία του κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης.

Αυτό λοιπόν που θα εξεταστεί μέσα από την παρούσα διπλωματική εργασία είναι ο τρόπος που κατέρρευσε το κράτος στη Λιβύη και θα αναζητηθούν οι επιπτώσεις που αυτό επέφερε στην ασφάλεια της δικής μας χώρας. Η ανάλυση του θέματος θα ακολουθήσει την παρακάτω πορεία προκειμένου να υπάρχει μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται τα γεωπολιτικά χαρακτηριστικά του υποσυστήματος της Βόρειας Αφρικής, καθώς παρουσιάζουν εξαιρετική ομοιογένεια αλλά και ιστορικό γεωστρατηγικό ενδιαφέρον. Δεν μπορεί, δηλαδή, να μην επισημάνει κανείς την κοινή ιστορική πορεία των λαών της, την κοινή εθνική τους καταγωγή (Αραβες και Βέρβεροι), την κοινή τους θρησκεία (σουνιτικό Ισλάμ),

---

¹ Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία η μητέρα της Λιβύης ήταν η Μέμφιδα, κόρη του Νείλου, ενώ σύμφωνα με τη ρωμαϊκή, ήταν η Κασσιόπεια.

² <https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβύη>

τις κοινές εθνικές τους διεκδικήσεις με την πάλη κατά της αποικιοκρατίας τον προηγούμενο αιώνα και την προσπάθεια συνεργασίας τους μέσω περιφερειακών αραβικών οργανισμών. Επίσης, γίνεται μνεία στην κοινή γεωφυσική εικόνα της περιοχής, με μεγάλες εκτάσεις ερήμου, ανεπάρκεια διαθέσιμων υδάτων και καλλιεργήσιμων εδαφών αλλά και έλλειψη υποδομών, τα οποία επιφέρουν την εξάρτηση από τις εισαγωγές τροφίμων και ιστορικά έχουν εδραιώσει ένα αίσθημα επισιτιστικής ανασφάλειας. Σε αυτό βέβαια συνδράμουν και στοιχεία της κοινωνικής εικόνας, όπως η υψηλή ανεργία, οι υψηλοί ρυθμοί γεννήσεων και η αστυφιλία, αλλά και χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οικονομίας, όπως η έλλειψη επενδύσεων και θέσεων εργασίας, ο περιορισμός της πηγής εισοδημάτων στον τουρισμό και τη γεωργία και η διεθνής οικονομική κρίση. Το κεφάλαιο κλείνει με την αναφορά στη σημερινή πολιτική εικόνα της περιοχής, η οποία χαρακτηρίζεται από αστάθεια και πάλη για εξουσία μεταξύ κοσμικών και ισλαμικών δυνάμεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται και συγκεκριμενοποιούνται τα ανωτέρω γνωρίσματα στο κράτος της Λιβύης. Επισημαίνονται συνεπώς τα αντίστοιχα ιδιαίτερα γεωφυσικά της χαρακτηριστικά, με ξεχωριστή αναφορά στα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, γίνεται ιστορική αναδρομή στον τελευταίο αιώνα σχετικά με το ποιος και πώς την εξουσίαζε, παρατίθενται τα γνωρίσματα των φυλών που διαμένουν στο εσωτερικό της και, τέλος, αναλύεται εκτενώς η εσωτερική και εξωτερική πολιτική που εφάρμοσε το εκάστοτε καθεστώς της Λιβύης, προεξάρχοντος βέβαια εκείνο του Καντάφι, με τις αντιδράσεις που επέφερε τόσο στο εσωτερικό (σχέση με πολιτικό Ισλάμ) όσο και στους περιφερειακούς δρώντες (Δύση, ΗΠΑ, ΝΑΤΟ, ΕΕ, άλλες Αραβικές χώρες).

Το τρίτο κεφάλαιο είναι κομβικό, καθώς γίνεται ιδιαίτερη μνεία στα χρονικά της Αραβικής Άνοιξης, αναλύεται ο τρόπος που αυτή επηρέασε την πολιτική κατάσταση και εξαπλώθηκε στη Λιβύη, αναφέρονται οι παράγοντες που την προκάλεσαν, παρουσιάζεται ο τρόπος που οδηγήθηκε στη λιβυκή εξέγερση και πώς προσπάθησε ο Καντάφι να την περιορίσει, περιγράφεται η στάση των εξεγερμένων αλλά και των ξένων δυνάμεων (ΝΑΤΟ, ΗΠΑ, Γαλλίας, Ρωσίας, Τουρκίας, Αραβικού Συνδέσμου) και καταλήγει με τη δυτική επέμβαση. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για την έναρξη της κατάρρευσης του κράτους της Λιβύης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πλησιάζουμε στο σήμερα, σε αυτό δηλαδή που αποκαλούμε «μετα-Κανταφική Λιβύη» και πώς αυτή πλέον εμφανίζει γνωρίσματα αποσύνθεσης ενός «αποτυχημένου κράτους». Ξαναπαρουσιάζεται, έτσι, η εικόνα του κράτους, που πλέον ταλανίζεται από έντονες κοινωνικές αντιπαραθέσεις, παλεύει να ισορροπήσει μεταξύ κοσμικών και θρησκευτικών τάσεων, δεν καταφέρνει να διαμορφώσει σαφή πολιτική εικόνα και σπαράσσεται από εμφύλιο πόλεμο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται διεξοδικά οι επιπτώσεις της κατάρρευσης τόσο στην εσωτερική όσο και στη διεθνή σκηνή: το μεταναστευτικό, η εμπορία ανθρώπων (trafficking), το λαθρεμπόριο όπλων, το λαθρεμπόριο καυσίμων, η τρομοκρατία, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, το ενεργειακό. Επιπλέον, περιγράφεται ποια από αυτά και σε πόσο βαθμό επηρεάζουν την Ελλάδα.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Λιβύης, αρχικά με μια ιστορική αναδρομή στους δεσμούς που δημιούργησε μεταπολεμικά η χώρα μας με τον Αραβικό κόσμο και εν τέλει εξειδικεύοντας στον απολογισμό των σχέσεων που ανέπτυξε ο Αν. Παπανδρέου με τον Μουαμάρ αλ Καντάφι. Επίσης, αναφέρεται η συμμετοχή της χώρας μας μέσω του Πολεμικού Ναυτικού στη ναυτική επιχείρηση Sophia της ΕΕ, καθώς και στην επιχείρηση OSG του NATO, που σκοπό έχουν τη διάσωση προσφύγων στη Μεσόγειο και την καταπολέμηση των κυκλωμάτων διακίνησής τους.

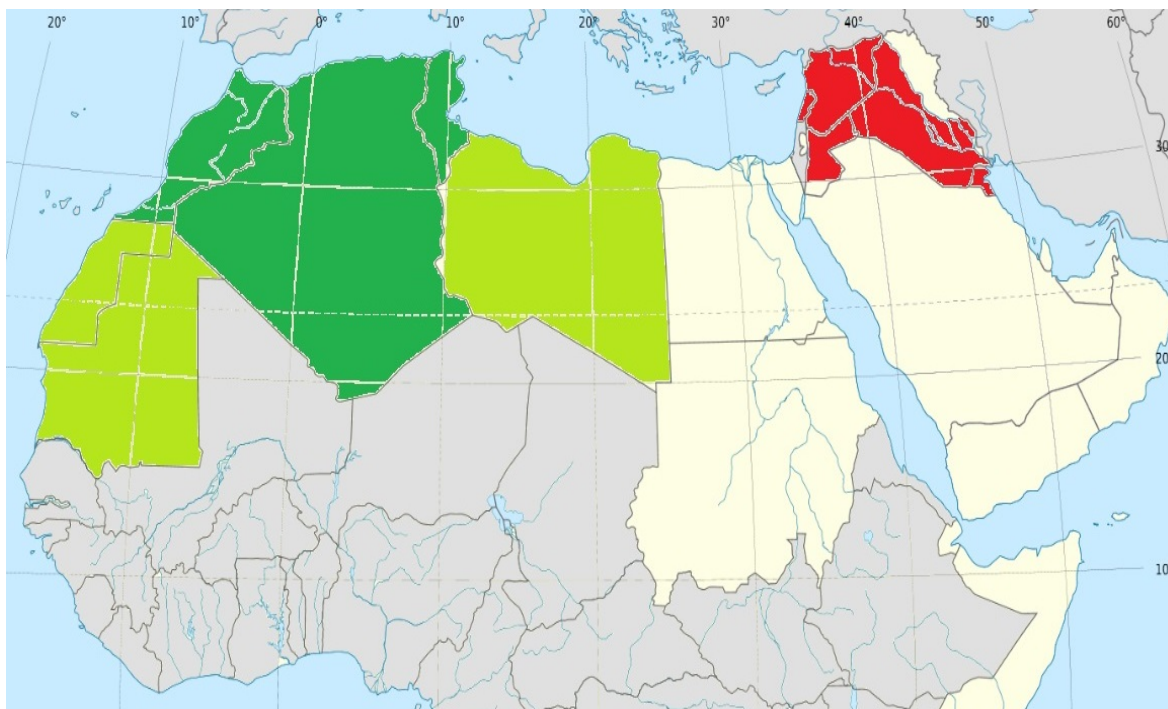
Στο τελευταίο κεφάλαιο προσπαθούμε να συγκεφαλαιώσουμε τα συμπεράσματα των προηγούμενων αλλά και να προτείνουμε μεθόδους για την αντιμετώπιση των ανωτέρω επιπτώσεων και την έξοδο από τη λιβυκή κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΠΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

1.1 Γεωφυσική εικόνα

Βόρεια Αφρική καλείται η βόρεια περιοχή της Αφρικανικής ηπείρου, η οποία γεωπολιτικά, πολιτισμικά και κοινωνιολογικά είναι χωρισμένη από τη λεγόμενη Υποσαχάρια Αφρική. Οι κύριες γεωγραφικές περιοχές της Βόρειας Αφρικής είναι το Μαγκρέμπ, η Έρημος Σαχάρα και η Κοιλάδα του Νείλου. Τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, όπως ορίζονται από τα Ηνωμένα Έθνη (Ο.Η.Ε.), περιλαμβάνουν την Αίγυπτο, την Αλγερία, την Δυτική Σαχάρα, τη Λιβύη, το Μαρόκο, το Σουδάν και την Τυνησία.

Εικόνα 1: Το Μαγκρέμπ και το Μασρέκ

Γεωφυσικά όλες οι ανωτέρω χώρες, με εξαίρεση την Τυνησία, έχουν πολύ μεγάλη έκταση, που καλύπτεται από την έρημο της Σαχάρας στα νότια, περικλείεται από την οροσειρά του Άτλαντα στα δυτικά και βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα στα βόρεια. Χαρακτηριστική είναι και η φύση των συνόρων μεταξύ των χωρών αυτών, δεδομένου ότι είναι χαραγμένα σε ευθείες γραμμές χιλιομέτρων ελλείψει άλλων φυσικών ορίων. Η έλλειψη βλάστησης, συνεπώς, καταδεικνύει την ανεπάρκεια σε διαθέσιμα ύδατα και καλλιεργήσιμα εδάφη, αφού

αυτά περιορίζονται στις παράκτιες μεσογειακές περιοχές. Ο νομαδικός τρόπος ζωής των φυλών, από την άλλη, δεν επέτρεψε την εδραίωση υποδομών και σύγχρονων μεθόδων γεωργικής καλλιέργειας και κτηνοτροφίας, με συνέπεια ο πληθυσμός να εξαρτάται από τις εισαγωγές τροφίμων και να υποφέρει όλο και περισσότερο από επισιτιστική ανασφάλεια, γεγονός που οδήγησε πολύ πριν το 2011 στις λεγόμενες ταραχές του ψωμιού.

1.2 Εθνοτική εικόνα

Οι κάτοικοι της Βόρειας Αφρικής χωρίζονται ως εξής:

- α. Οι Βέρβεροι, που θεωρούνται ο αρχαιότερος λαός και κατοικούν βορειοδυτικά
- β. Οι Αιγύπτιοι, που κατοικούν βορειοανατολικά
- γ. Αβησσύνιοι
- δ. Νούβιοι
- ε. Διάφορες φυλές της Ερυθραίας
- στ. Νομαδικές φυλές με κυριότερη εκείνη των Βεδουίνων, που ζουν στις παρυφές της ερήμου της Σαχάρας

Τον 7ο αιώνα, μετά την κυριαρχία των Αράβων, η περιοχή πέρασε σε μια περίοδο εξαραβισμού και εξισλαμισμού, κάτι που καθόρισε ριζικά την πολιτιστική της ταυτότητα.³ Μέχρι και σήμερα, η ομοιογένεια των λαών της Βόρειας Αφρικής είναι χαρακτηριστική, καθώς σηματοδοτούν μια εθνική, ιστορική και πολιτισμική συγγένεια. Η κοινή εθνική καταγωγή και η κοινή ιστορική πορεία συνδυάζονται με την κοινή θρησκεία, που είναι το σουνιτικό Ισλάμ, ενώ, από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, έρχεται ο αραβικός εθνικισμός να κεφαλαιοποιήσει την πάλη κατά της δυτικής αποικιοκρατίας, και να καρπωθεί τα οφέλη της ανεξαρτησίας. Η αίσθηση της κοινότητας μεταξύ των λαών της Βόρειας Αφρικής θα εκφρασθεί μετέπειτα και μέσα από προσπάθειες συνεργασίας μέσω περιφερειακών οργανισμών (Αραβικός Σύνδεσμος, Οργανισμός Αφρικανικής

---

³ https://el.wikipedia.org/wiki/Βόρεια_Αφρική

Ενότητας, Ένωση Αραβικού Μαγκρέμπ), που ως στόχο είχαν την οικονομική συνεργασία αλλά και τη συσπείρωση γύρω από μία ενωμένη αραβική πολιτική οντότητα, η οποία τελικά δεν δημιουργήθηκε ποτέ, παρά τις προσπάθειες του Καντάφι το 1970 να ενοποιηθεί με τη γειτονική Αίγυπτο του Νάσερ.

1.3 Κοινωνική εικόνα

Στις πλατείες των μεγάλων πόλεων των χωρών της βόρειας Αφρικής δεν μπορεί κανείς να μην έχει παρατηρήσει συνωστισμένους τους νέους που κάθονται. Το γεγονός αυτό αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη ότι οι χώρες αυτές μαστίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας. Εάν δε αυτό συνδυαστεί με τους υψηλούς ρυθμούς γεννήσεων, αλλά και την αυξημένη εσωτερική μετανάστευση (αστυφιλία), προκύπτει μια όλο και πιο αποκαρδιωτική εικόνα για το μέλλον των νέων των χωρών αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Τρίπολη της Λιβύης, στην οποία έχει συσσωρευτεί σχεδόν το ένα τρίτο του πληθυσμού της χώρας. Η αιτία έγκειται στο γεγονός ότι ο βορράς είναι σαφώς πιο ανεπτυγμένος, γι' αυτό και σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται ο περιορισμός της νόμιμης μετανάστευσης από το ίδιο το κράτος. Η έλλειψη θέσεων εργασίας γιγαντώνεται από την απουσία επενδύσεων, ενώ κύρια πηγή εισοδήματος παραμένει ο τουρισμός και η γεωργία, δύο κλάδοι που δεν έμειναν αλώβητοι άλλωστε από τη διεθνή οικονομική κρίση. Κοινή συνισταμένη όλων αυτών των χαρακτηριστικών της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας αποτελεί η φτώχεια των λαών.

1.4 Γεωοικονομική σημασία περιοχής

Το υπέδαφος της Βόρειας Αφρικής είναι πλούσιο σε μια σειρά ορυκτών μεταλλευμάτων, όπως ο σίδηρος, ο χαλκός, ο ψευδάργυρος, ο μολυβδούχος άργυρος, το μαγγάνιο και το φωσφορικό ασβέστιο,⁴ ενώ εκτιμάται ότι υπάρχουν και εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα ουρανίου.⁵ Η γεωοικονομική της βέβαια σπουδαιότητα εκπορεύεται από τα μεγάλα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, ιδιαίτερα στη Λιβύη και την Αλγερία. Το γεγονός δε ότι τα κοιτάσματα πετρελαίου αυτά βρίσκονται σε χερσαίο και όχι θαλάσσιο υπέδαφος καθιστούν το κόστος εξόρυξής τους χαμηλότερο και την άντλησή τους πολύ ασφαλέστερη.

---

⁴ Nouschi A., Matieres premieres et strategie economique: apercu historique. Annuaire de l'Afrique du Nord, CNRS, Paris, 1975, Vol.13

⁵ Βλ. Reuters, June 21, 2008

Επιπλέον, η γειτνίαση και οι καλές σχέσεις των χωρών αυτών με την Ευρωπαϊκή Ένωση μειώνουν το κόστος μεταφοράς προς τη γηραιά ήπειρο, εδραιώνουν τη Βόρεια Αφρική ως ενεργειακό πυλώνα και μειώνουν τις απειλές για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια. Θα αναρωτιόταν όμως εύλογα κανείς, πώς είναι δυνατόν οι φυσικοί πόροι της Βόρειας Αφρικής να μη γίνονται πηγή πλούτου για τον πληθυσμό της. Αρκεί μόνο να σημειωθεί ότι το ΑΕΠ όλου του Μαγκρέμπ, που έχει περίπου 90 εκατομμύρια κατοίκους, είναι όσο της Ελλάδας, που έχει 11 εκατομμύρια κατοίκους, αντιπροσωπεύοντας το 0,6% του παγκόσμιου ΑΕΠ.⁶ Η εξήγηση είναι απλή. Όσο οι οικονομίες των χωρών αυτών εντάσσονται στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης, όσο παραμένουν εγκλωβισμένες στον φαύλο κύκλο της υπανάπτυξης, όσο προβαίνουν σε διαρκείς δανεισμούς για να επιζήσουν, τόσο θα χρεώνονται και θα καθίστανται όλο και πιο εύθραυστες. Το πρόβλημα θα διογκώνεται όσο ο διεθνής ανταγωνισμός επιφέρει διαρκείς διακυμάνσεις στις τιμές του πετρελαίου και όσο η αγορά θα κατευθύνεται προς την «πράσινη» ανάπτυξη. Ο δρόμος για την οικονομική ανάπτυξη παραμένει, συνεπώς, μακρύς και δύσκολος για τους εξής λόγους:

- α. Η υστέρηση των χωρών του Τρίτου Κόσμου σε σχέση με τις ανεπτυγμένες οικονομίες
- β. Η έλλειψη κεφαλαίων και επενδύσεων και η αναγκαστική καταφυγή σε ξένες επενδύσεις και εξωτερικό δανεισμό
- γ. Το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο
- δ. Η έλλειψη υποδομών
- ε. Η αποκλειστική εξάρτηση από τους υδρογονάνθρακες και άρα από τις αυξομειώσεις των διεθνών τιμών πετρελαίου
- στ. Οι εσωτερικές πολιτικές συνθήκες (αυταρχισμός, γραφειοκρατία, διαφθορά)
- ζ. Η επισιτιστική ανεπάρκεια και η εξάρτηση από τις εισαγωγές τροφίμων

---

⁶ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

η. Η τρωτότητα από τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, όπως η απειλή αποκλεισμού από την παγκόσμια οικονομία⁷

θ. Η ταχεία δημογραφική ανάπτυξη

ι. Η αποτυχία της λειτουργίας και ανάπτυξης της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ

1.5 Γεωστρατηγική σημασία περιοχής

Πρόκειται για μια περιοχή που περικλείεται στα βόρεια από τη Μεσόγειο θάλασσα, στα δυτικά από τον Ατλαντικό Ωκεανό, στα ανατολικά από το κανάλι του Σουέζ και στα νότια από την έρημο της Σαχάρας. Ιστορικά έχει αποδειχθεί περίτρανα η τεράστια σημασία που κατέχει, τόσο όσον αφορά την ανάδειξη του πολιτισμού και την ανάπτυξη του εμπορίου, όσο και σχετικά με τον ζωτικό της ρόλο στην κυριαρχία των εκάστοτε μεγάλων δυνάμεων μέσω της προβολής της στρατιωτικής τους ισχύος και τον έλεγχο των όμορων υποσυστημάτων. Πρόσφατο σχετικά παράδειγμα της σύγχρονης εποχής οι μάχες που διεξήχθησαν εκεί στο πλαίσιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων κι εκείνων του Άξονα, με σκοπό την απόκτηση πρόσβασης στις πηγές πετρελαίου της Μέσης Ανατολής, την εξασφάλιση ανεφοδιαστικής οδού σε καύσιμα αλλά και χερσαίας οδού επικοινωνίας και επιμελητειακής υποστήριξης. Θα ξεχωρίσουμε πέντε λόγους που στοιχειοθετούν τη γεωστρατηγική βαρύτητα της περιοχής:

- α. Τον έλεγχο του διάπλου της Μεσογείου
- β. Την άμεση αλληλεξάρτηση με τον ευρωπαϊκό νότο
- γ. Τη σχέση «συγκοινωνούντων δοχείων» με την Εγγύς και Μέση Ανατολή
- δ. Το γεωφυσικό ανάγλυφο της ενδοχώρας (έρημος και οροσειρές)
- ε. Την πρόσβαση στη λεγόμενη «Μαύρη Αφρική»

⁷ Talani L. S., The Arab Spring in the Global Political Economy., Palgrave Macmillan, London, 2014

1.6 Πολιτικό σύστημα

Τα πολιτικά καθεστώτα σε όλες τις χώρες της Βόρειας Αφρικής είναι σαφώς επηρεασμένα από τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν τόσο κατά την περίοδο της αποικιοποίησης όσο και από τη διαδικασία αλλά και τις συνέπειες της απο-αποικιοποίησης μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Οι ηγεσίες των λεγόμενων μετα-αποικιακών κρατών, προφασιζόμενες την κατάκτηση και προάσπιση της εθνικής τους ανεξαρτησίας και επιδιώκοντας την οικονομική ανάπτυξη, εφάρμοσαν συγκεντρωτικά μοντέλα διοίκησης, που τελικά εκφυλίστηκαν σε μορφές αυταρχισμού, διατήρησης του μονοπωλίου της εξουσίας και αποκλεισμού κάθε αντιπολιτευτικής φωνής. Η παραμόρφωση και η αναποτελεσματικότητα των κρατικών δομών έφερε στη δεκαετία του '80 την κρίση και την ανάγκη φιλελευθεροποίησης της οικονομίας. Τα πολιτικά καθεστώτα διαφοροποιήθηκαν από χώρα σε χώρα, με αποτέλεσμα να έχουμε στην Αλγερία ένα ιδιόμορφο σοσιαλιστικό καθεστώς, στην Τυνησία προεδρική δημοκρατία, στο Μαρόκο βασιλεία, στη Μαυριτανία τους ισλαμιστές και στη Λιβύη τον Καντάφι να εφαρμόζει ένα μίγμα αραβικού σοσιαλισμού με ισλαμικά στοιχεία.⁸ Παρά τις θεσμικές και πολιτειακές αλλαγές, ο τρόπος λειτουργίας των ανωτέρω καθεστώτων τελικά δεν διαφοροποιήθηκε, καθώς η ιδεολογία παίζει ελάχιστο ρόλο και οι πολιτικοί θεσμοί (εκλογές, κόμματα, διάκριση εξουσιών) έχουν προσχηματικό χαρακτήρα και δρουν αποκλειστικά στο να νομιμοποιήσουν το κυβερνών κόμμα. Η κυρίαρχη ελίτ ταυτίζει τον ρόλο ύπαρξής της με την ασφάλεια του κράτους και παραγκωνίζει, είτε εξορίζοντας είτε φυλακίζοντας, κάθε φωνή διαμαρτυρίας. Η εδραίωση των καθεστώτων στο Μαγκρέμπ έχει βέβαια επιτευχθεί με τη σύμπνοια είτε του στρατού είτε των δυνάμεων ασφαλείας είτε κάποιας μορφής πολιτοφυλακής μισθοφορικού χαρακτήρα, τα συμφέροντα των οποίων εξυπηρετούν και εξυπηρετούνται από το κράτος. Μιλάμε συνεπώς για πελατειακά συστήματα, οι λειτουργοί των οποίων βασίζουν το μέλλον τους στη διατήρηση του καθεστώτος και οι απλοί πολίτες, προκειμένου να επιβιώσουν και να μην εκδιωχθούν, αποκτούν παθητική στάση, παραχωρούν τα δικαιώματά τους και εντάσσονται και οι ίδιοι στο σύστημα. Η πολιτική διαφθορά είναι αναπόφευκτο να οδηγεί στην αναποτελεσματικότητα του κράτους και στη δυσλειτουργία των δομών του. Η απουσία του Κράτους Προνοίας δημιουργεί ένα κενό, που έρχονται να καλύψουν

⁸ Flory M. et al., Les regimes politiques arabes. PUF, Paris 1991.

οι ισλαμικές οργανώσεις, οι οποίες παρέχουν υποστήριξη και υλική βοήθεια σε χιλιάδες ανέργους και νέους, υποσχόμενες μια δικαιότερη κοινωνία.⁹

1.7 Από το πολιτικό Ισλάμ στον ισλαμικό εξτρεμισμό

Οι πρώτοι θεωρητικοί του πολιτικού Ισλάμ ήταν Άραβες διανοούμενοι που προσπάθησαν να απαντήσουν στα διλήμματα και τις προκλήσεις που έθετε η νεωτερική Δύση στα μέσα του 19^{ου} αιώνα όσο εισέβαλε μέσω της οθωμανικής αυτοκρατορίας στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.¹⁰ Πρώτος εκφραστής αυτής της ιδεολογικής επεξεργασίας με συλλογική μορφή, αλλά μόνο στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, ήταν το κίνημα της Νάχντα στην Αίγυπτο, το οποίο προσπάθησε να εκσυγχρονίσει το Ισλάμ, να συγκεράσει θετικά στοιχεία της δυτικής κουλτούρας μέσα στην ισλαμική θρησκεία.¹¹

Ως αντίρροπη τάση έρχεται τη δεκαετία του '20 το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων να απορρίψει τόσο τον δυτικό τρόπο οργάνωσης της κοινωνικής δραστηριότητας, όσο και την παναραβική ιδεολογία, θεωρώντας ότι αποπροσανατολίζουν τους πιστούς και δρουν διασπαστικά στην κοινότητα των μουσουλμάνων. Αυτό που προτείνει είναι η δημιουργία θεσμών σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας, σύμφωνα με την ερμηνεία του θείου νόμου.¹² Έρχεται δηλαδή να προσδώσει στο Ισλάμ πέραν της ιδιότητας του ιδιωτικού βίου, μια δεύτερη ιδιότητα, αυτής του δημόσιου, και να το καταστήσει εις το εξής μια πολιτική ιδεολογία, που θα εναντιώνεται σε κάθε μορφής δυτικόστροφης προσέγγισης.

Τη δεκαετία του '60 το πολιτικό Ισλάμ θα λάβει έκφραση κρατικής πρωτοβουλίας, καθώς με αρχή τη Σαουδική Αραβία και στη συνέχεια στο Μαρόκο, θα δημιουργηθούν ο Παγκόσμιος Ισλαμικός Σύνδεσμος και ο Οργανισμός Ισλαμικής Συνδιάσκεψης αντίστοιχα, όπου θα συμμετάσχουν όλες οι μουσουλμανικές χώρες με φιλοδυτική πολιτική. Είμαστε στην εποχή του Ψυχρού

⁹ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

¹⁰ Hurani A., A History of the Arab Peoples, Warner Books, New York, 1991, 2nd ed.

¹¹ Corm G., Conflits et identités au Moyen Orient: 1919 – 1991. Arcantere, Paris, 1992

¹² Gresh A. – Vidal D., Les cent clés du Proche – Orient. Hachette, Paris, 2006

Πολέμου και η κίνηση αυτή λέγεται ότι εκδηλώθηκε περισσότερο ως αντίβαρο ενάντια στον σοβιετικό επεκτατισμό.¹³

Το 1979 είναι ένα έτος σταθμός στην εξέλιξη του πολιτικού Ισλάμ, καθώς ένα ισλαμικό κόμμα θα έρθει για πρώτη φορά στην εξουσία. Με επίκεντρο το Ιράν οι περιφερειακές ισορροπίες αλλάζουν, την ίδια περίοδο που στο γειτονικό Αφγανιστάν εισβάλλουν οι Σοβιετικοί και προσπαθούν να το καταλάβουν μαχόμενοι εναντίον ισλαμιστών που κατά βάση έχουν έρθει από διάφορες αραβικές χώρες, και πάντα με την υποστήριξη των ΗΠΑ.¹⁴ Η νίκη επί των Σοβιετικών δημιουργεί στους μαχόμενους Ισλαμιστές την αίσθηση του «Ιερού Πολέμου» και εδραιώνει την πεποίθηση ότι η βία θα αποτελέσει τη λύση για τα προβλήματα του μουσουλμανικού κόσμου. Επιστρέφοντας στις χώρες καταγωγής τους, μετά την αποχώρηση των Σοβιετικών από το Αφγανιστάν το 1988, θα συνεχίσουν, δικαιωμένοι πια, την πάλη για τη διάδοση του φονταμενταλιστικού Ισλάμ. Στο Αφγανιστάν, που σιγά σιγά εγκαταλείπεται και από τους Αμερικανούς, εγκαθιδρύεται το καθεστώς των Ταλιμπάν, το οποίο επιβάλλει την πιο ακραία μορφή ισλαμοποίησης της κοινωνίας, εφαρμόζοντας τον θείο νόμο στην πλέον «καθαρή» μορφή του. Αυτή η ασυμβίβαστη και άκαμπτη πολιτική στάση, που επιδιώκει την επιστροφή στα θεμέλια της «αληθινής πίστης», όπως την δίδαξε ο Προφήτης, καθώς υποτίθεται αυτή έχει μολυνθεί από την εισβολή και τις πρακτικές της Δύσης, θα αποτελέσει και την ιδεολογική πλατφόρμα ίδρυσης εκείνη την εποχή της Αλ Κάιντα.¹⁵

Περνάμε σιγά σιγά λοιπόν σε μια περίοδο ισλαμικού εξτρεμισμού, που όποτε δεν έβρισκε την παρουσία της Δύσης για ιδεολογικό υπομόχλιο, μαχόταν στο πλευρό των εξεγερμένων πολιτών εναντίον αυταρχικών και απολυταρχικών καθεστώτων που είχαν χάσει την πολιτική τους νομιμοποίηση, όπως στην περίπτωση της Αλγερίας. Το αποκορύφωμα, βέβαια, του ισλαμικού εξτρεμισμού αποτελούν οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ. Αυτή στάθηκε και η αφορμή οι ΗΠΑ να εφαρμόσουν στα επόμενα χρόνια μια πολιτική σκληρής ισχύος έναντι της ισλαμικής τρομοκρατίας, τόσο με την επίθεση κατά του

---

¹³ Kefala V., *L'évolution du Liban. Les facteurs determinants*. L' Harmattan, Paris, 2011.

¹⁴ Bozarslan H., *Une histoire de la violence au Moyen-Orient. De la fin de l'Empire ottoman a Al-Qaida*. La Decouverte, Paris, 2008.

¹⁵ Boney R., *Jihad. From Qur'an to bin Laden*. Palgrave, New York, 2004.

καθεστώτος των Ταλιμπάν και της Αλ Κάιντα τον επόμενο μήνα (Οκτώβριος 2001) όσο και κατά του Ιράκ τον Μάρτιο του 2003, που το θεώρησε επίσης υπεύθυνο. Αυτή βέβαια η πολιτική, ακόμα και μετά τον θάνατο του ηγέτη της Αλ Κάιντα Οσάμα Μπιν Λάντεν το 2012, όχι μόνο δεν κατέστειλε την ισλαμική βία, αλλά την πυροδότησε περισσότερο, αφού και το Αφγανιστάν και το Ιράκ εξακολουθούν να σπαράσσονται από εσωτερική βία, ενώ έχουν ιδρυθεί και παρακλάδια της Αλ Κάιντα (Αλ Κάιντα Χερσονήσου, Αλ Κάιντα Βόρειας Αφρικής), όπως και άλλες εξτρεμιστικές ομάδες (ISIS, Μπόκο Χαράμ).

Το φαινόμενο του ισλαμικού εξτρεμισμού επεκτάθηκε και στην Ευρώπη τα επόμενα χρόνια (σφαγή στο Μπεσλάν, τρομοκρατικές επιθέσεις σε Μαδρίτη, Λονδίνο, Παρίσι, Νίκαια, Βερολίνο, Κωνσταντινούπολη), ενώ έχει διεισδύσει και στην υποσαχάρια Αφρική, με την ανατροπή της κυβέρνησης του Μάλι το 2012, που προκάλεσε την επέμβαση της Γαλλίας. Οι λόγοι που συντηρούν σήμερα το φαινόμενο του ισλαμικού εξτρεμισμού είναι οι εξής:¹⁶

α. Το φυσικό περιβάλλον με τους δύσβατους ορεινούς όγκους και την έρημο, που προσφέρει καταφύγιο στις εξτρεμιστικές ομάδες αλλά και που δυσκολεύει τη μετακίνηση και τον έλεγχο του τακτικού στρατού.

β. Οι τοπικές εξελίξεις σε ορισμένες χώρες που δίνουν την ευκαιρία σε φανατικούς ισλαμιστές να εξοπλισθούν και να μετακινηθούν περιφερειακά.

γ. Η ασταθής πολιτική κατάσταση μετά τις αραβικές εξεγέρσεις το 2011 στη Βόρεια Αφρική και η διασπορά όπλων προς την υποσαχάρια Αφρική μετά τη λιβυκή εξέγερση.

δ. Ο αυταρχισμός και η αναποτελεσματικότητα δυτικού τύπου διακυβέρνησης των πολιτικών καθεστώτων, που δίνει την ευκαιρία σε παράνομες ισλαμικές οργανώσεις να επιτελέσουν κοινωνικό έργο με την υποστήριξη τοπικού χαρακτήρα από ντόπιους πληθυσμούς.

---

¹⁶ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ

2.1 Γεωγραφική εικόνα

Η θέση της Λιβύης είναι κομβική, καθώς ενώνει το Μαγρέμπ με το Μασρέκ και την υποσαχάρια Αφρική με τη Μεσόγειο. Συνορεύει ανατολικά με την Αίγυπτο, δυτικά με την Αλγερία και την Τυνησία και νότια με τον Νίγηρα, το Τσαντ και το Σουδάν. Σύμφωνα με τη μέση εκτίμηση των Ηνωμένων Εθνών για το 2018, ο πληθυσμός της χώρας μόλις που αγγίζει τα 6,5 εκατομμύρια κατοίκους, δυσανάλογα μικρός σε σχέση με την έκταση της χώρας (1.759.540 km²),¹⁷ η οποία είναι η τέταρτη σε μέγεθος στην Αφρική και στο μεγαλύτερό της τμήμα καλύπτεται από την έρημο της Σαχάρας (λιβυκή Σαχάρα). Η χώρα διαιρείται σε τρεις επαρχίες, τις οποίες ενοποίησε η Ιταλία το 1936, υπό τον έλεγχο της οποίας βρισκόταν τότε η περιοχή του λιβυκού κράτους: δυτικά την Τριπολίτιδα με πρωτεύουσα την Τρίπολη, ανατολικά την Κυρηναϊκή με πρωτεύουσα τη Βεγγάζη και νότια τη Φεζάν με πρωτεύουσα τη Σάμπχα. Ο κόλπος της Σύρτης είναι αυτός που διαχωρίζει τις δυο πρώτες, ενώ στα νότια υπάρχουν λιγιστές οάσεις μέχρι και τη λωρίδα του Αούζου, που αποτελεί διαφιλονικούμενο έδαφος ανάμεσα στη Λιβύη και το Τσαντ.

Εικόνα 2: Το κράτος της Λιβύης

¹⁷ <https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβύη>

2.2 Ιστορική αναδρομή

Μέχρι την κατάκτησή της από τους Άραβες τον 7^ο αιώνα μ.Χ, η περιοχή είχε εποίκισθεί ουσιαστικά από Έλληνες, με κέντρο την Κυρηναϊκή, και από Ρωμαίους, με κέντρο την Τρίπολη. Αφότου κατακτήθηκε από σειρά ξένων στρατιών, μεταξύ των οποίων Πέρσες, Βυζαντινοί και πειρατές, η Λιβύη πέρασε το 675 μ.Χ. στα χέρια των Αράβων, με τον ερχομό των οποίων κατά τους επόμενους αιώνες, πολλοί ντόπιοι ασπάσθηκαν ως θρησκεία το Ισλάμ και υιοθέτησαν την αραβική γλώσσα και πολιτισμό. Το 1551 η περιοχή πέρασε στα χέρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία την εξουσίασε για τους επόμενους 3,5 αιώνες. Ο τοπικός παράγοντας ξεκίνησε να αντιτάσσεται οργανωμένα στα μέσα του 19ου αιώνα, με την ίδρυση της Ισλαμικής Αδελφότητας των Σενούσι από τον Μωχάμεντ ιμπν Άλι Σενούσι. Κεντρική της ιδεολογία ήταν η αντίσταση εναντίον κάθε ξένου κατακτητή με βάση το σύστημα αξιών ενός αυστηρού Ισλάμ και την επιστροφή στην τήρηση των προφορικών παραδόσεων του Προφήτη, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στο Κοράνι και τη Σούννα.¹⁸ Η παρακμή των Οθωμανών και η επικέντρωση του ενδιαφέροντός τους στις εξεγέρσεις που λάμβαναν χώρα στα Βαλκάνια, έδωσαν το 1911 τη δυνατότητα στην Ιταλία να τους κηρύξει τον πόλεμο, τον οποίο εν τέλει κέρδισε προσαρτώντας τη Λιβύη το 1912. Οι Ιταλοί αποίκισαν και νοτιότερα τις χώρες της Σομαλίας, της Αιθιοπίας και της Ερυθραίας, εδραιώνοντας το μιλιταριστικό καθεστώς του Μουσολίνι, ενώ μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το μεταρρυθμιστικό εθνικιστικό κίνημα της Λιβύης οργάνωνε πληθώρα εξεγέρσεων κατά του ιταλικού ζυγού, τιθέμενο υπέρ των συμμαχικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια αυτού. Επιβεβαιώνοντας τη γεωστρατηγική της θέση, η Λιβύη έγινε το επίκεντρο σκληρών μαχών ανάμεσα στις δύο πλευρές για την κυριαρχία σε ολόκληρη τη Βόρεια Αφρική. Η λήξη του Πολέμου έφερε τον τετραμερή έλεγχο των Συμμάχων (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) με τους Βρετανούς να δείχνουν μια σαφή τάση να αντικαταστήσουν τον ρόλο των Ιταλών στην περιοχή. Ωστόσο, στις 21 Νοεμβρίου του 1949 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών διατράνωσε το δικαίωμα των Λιβύων στην εθνική αυτοδιάθεση και ανεξαρτησία, με αποτέλεσμα στις 24 Δεκεμβρίου του 1951 να δημιουργηθεί μέσω δυτικής υποστήριξης το λιβυκό κράτος με πολίτευμα τη

¹⁸ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

συνταγματική κληρονομική μοναρχία,¹⁹ και βασιλιά της χώρας τον εγγονό του ιδρυτή της Ισλαμικής Αδελφότητας των Σενούσι, Ιντρίς ας Σενούσι, κοινώς αποκαλούμενο Βασιλιά Ιντρίς Α'. Ο τελευταίος ακολούθησε καθαρά φιλοδυτική πολιτική ερχόμενος σε συμφωνία με Άγγλους και Αμερικανούς στην εγκαθίδρυση στρατιωτικών βάσεων και δυνάμεων. Το 1958 αποτελεί έτος σταθμό στην ιστορία του λιβυκού κράτους, καθώς με την ανακάλυψη τεράστιων κοιτασμάτων πετρελαίου από τη βρετανική εταιρεία British Petroleum στην περιοχή Ζέλτεν νότια της Κυρηναϊκής, αναβαθμίζονται τα οικονομικά δεδομένα της χώρας, η οποία πλέον μετατρέπεται σε σημαντικό ενεργειακό παράγοντα της ευρύτερης περιοχής.²⁰ Όμως, η υποτακτική στάση του μονάρχη, που μεταξύ άλλων παραχώρησε με χαριστικές συμβάσεις την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων πετρελαίου σε δυτικές πολυεθνικές εταιρείες, δεν οδήγησε στην οικονομική άνθηση ούτε καν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του λιβυκού λαού. Ελάχιστα από τα τεράστια κέρδη από τις εξαγωγές πετρελαίου παρέμεναν στη χώρα, ο σχεδιασμός ανάπτυξης ήταν ανύπαρκτος, ενώ φούντωνε η κρατική διαφθορά. Επιπλέον, το επαναστατικό περιφερειακό κλίμα της δεκαετίας του '60, με αποκορύφωμα τη νίκη του Αλγερινού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου επί της αποικιοκρατικής Γαλλίας, δυσχέραναν τη θέση του μονάρχη σε τέτοιο βαθμό, που ενέπνευσαν οξείες αντιδράσεις κινημάτων στο εσωτερικό της χώρας, οι οποίες κλιμακώθηκαν με την υφαρπαγή της εξουσίας την 1^η Σεπτεμβρίου 1969 από το στρατιωτικό πραξικόπημα του πρωτεργάτη Συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι.

2.3 Φυλετική δομή στη Λιβύη

Στο σημείο αυτό και πριν συνεχίσουμε με την άσκηση της πολιτικής από τον Μουαμάρ Καντάφι ως ανώτατου άρχοντα της χώρας, πρέπει να επισημάνουμε τον ρόλο που διαδραματίζουν οι φυλές μέσω των δεσμών που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους εντός αυτού του κράτους. Η Λιβύη έχει χτιστεί, λοιπόν, γύρω από ένα φυλετικό περιφερειακό σύστημα. Ο φυλετισμός ή η «qabaliya» στα λιβυκά, αναφέρεται στις μεθόδους της κοινωνικής οργάνωσης μέσω της γενεαλογίας και μέσω μιας κοινής καταγωγής. Αιώνες ιστορίας έχουν αναπτύξει τα χαρακτηριστικά της φυλετικής κοινωνίας στη Λιβύη και έχουν συνθέσει την πολυπλοκότητά της. Η χώρα είναι διάσπαρτη με φυλές που έχουν εξαπλωθεί σε πολλούς μικρούς

¹⁹ <https://www.istoria.gr/index.php?mod=articles&action=disArcArt&issue=72&id=821>

²⁰ Martel A., *La Libye 1835-1990. Essai de geopolitique historique*. PUF, Paris, 1991.

φυλετικούς θύλακες. Η φυλή διαδραματίζει βασικό ρόλο στον σχηματισμό κλίματος αφοσίωσης μεταξύ των πολιτών και τις σχέσεις τους. Οι οικογένειες που έχουν συνδεθεί μεταξύ τους μέσω του γάμου, της γεωγραφίας και του εμπορίου έχουν επίσης θεωρηθεί νέες φυλές, δημιουργώντας διάκριση και ιεραρχίες μεταξύ των φυλών και μεταξύ τους. Η λιβυκή κοινωνία, όπως πολλές αραβικές κοινωνίες, βασίζεται σε παραδοσιακά γνωρίσματα ταυτότητας όπως η οικογένεια, η φυλή, η θρησκεία και η πόλη. Σε μια τέτοια κοινωνία, οι πράξεις των ατόμων μπορούν να φέρουν τη φήμη ή τη συλλογική ντροπή για την οικογένεια και τη φυλή. Η καλή ή κακή φήμη μιας οικογένειας ή φυλής επηρεάζει αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Η φυλή είναι ένας ισχυρός φορέας για να αποκτήσει κάποιος προνόμια, να επιταχύνει τις διοικητικές διαδικασίες, να λάβει εξουσιοδοτήσεις ή να προστατεύσει τον εαυτό τους από τη βία. Κάθε φυλή είναι διαφορετική ανάλογα με την ένταση και τον βαθμό εγγύτητας ή αφοσίωσης που διαθέτει προς το καθεστώς που βρίσκεται στην εξουσία. Αυτή η κοινοτική οργάνωση έχει επιτρέψει ακόμη και στους Λιβύους να διατηρούν πολλαπλούς δεσμούς με την Τυνησία και την Αίγυπτο, καθώς οι φυλετικές πεποιθήσεις ξεπερνούν τα όρια του κράτους της Λιβύης. Οι δεσμοί αυτοί υπόκεινται επίσης στην αλληλεγγύη, στους γάμους, στις οικονομικές συναλλαγές, στη μετανάστευση. Οι πιστές φυλές ήταν ένα όργανο εξουσίας για τον αυστηρό έλεγχο της κοινωνίας και τη γεωγραφική συνοχή των περιοχών όπου υπήρχαν φυλετικοί σείχηδες. Αυτοί οι ηγέτες, στο όνομα της κεντρικής εξουσίας, ανέλαβαν τον αγώνα ενάντια στις διάφορες δυνάμεις της αντιπολίτευσης στην επικράτειά τους. Ο φύλαρχος, όσο στηρίζεται στη φυλή, που μπορεί να οριστεί ως μη θεσμική δύναμη, μπορεί να επιβάλλει την πολιτική του νομιμότητα.

Ιστορικά, καθ' όλη τη διαδικασία της κρατικής οικοδόμησης από τις αποικιακές δυνάμεις της Ιταλίας, της Βρετανίας και της Γαλλίας, στη συνέχεια υπό το βασιλικό καθεστώς του Ιντρίς Α' και τελικά κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Καντάφι, οι φυλετικές δομές έχουν επικρατήσει, καθώς παίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή των Λιβύων. Ακόμη και η αδελφότητα των Σενούσι, που έχει τις ρίζες της από την Ανατολή της Λιβύης επί της εποχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη συνέχεια έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αντίσταση κατά του ιταλικού αποικισμού, δεν θα μπορούσε να έχει επιβιώσει αν δεν έβρισκε τον τρόπο να προσκολληθεί στο υπάρχον φυλετικό δίκτυο. Ο Βασιλιάς Ιντρίς Α' εξαρτάτο

πλήρως από τις φυλετικές συμμαχίες, ενώ ο Καντάφι εργάστηκε μέσω της ιδεολογίας τόσο στο να αναζωογονήσει την αποτελεσματικότητα των φυλετικών συμμαχιών όσο και στην αναμόρφωσή τους μέσω της αναδιοργάνωσης των πολιτικών δομών. Ο Καντάφι ήθελε να παραχωρήσει πρόσθετη ευθύνη στις φυλές και, συνεπώς, να τις εξαναγκάσει να επιβάλουν το κράτος δικαίου μιας κεντρικής διακυβέρνησης που δεν θα χρειαζόταν πλέον να πάρει μέρος σε φυλετικές συγκρούσεις.

Άλλωστε αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα γεγονότα στη Λιβύη το 2011 είχαν τόσο μεγάλες επιπτώσεις. Η εξέγερση του 2011 έθεσε για άλλη μια φορά το ζήτημα της επιβίωσης του φυλετισμού και γενικότερα των πρωτογενών δικτύων αλληλεγγύης. Για άλλη μια φορά, εκτός από το θεσμικό σύστημα, η φυλή διαδραμάτισε τον μείζονα ρόλο στην οργάνωση δεσμών αλληλεγγύης προκειμένου να διασφαλίσει την προστασία των ατόμων, όταν κατέρρευσαν οι δομές διακυβέρνησης του παλαιού καθεστώτος. Επανέλαβε και επαναπροσδιόρισε τον ρόλο της στη δημόσια σφαίρα, συμπεριλαμβανομένων των τομέων της δικαιοσύνης και της ασφάλειας, καθώς και στη διαχείριση και επίλυση συγκρούσεων. Στη φυλή έχει αποδοθεί ο ρόλος της επίλυσης προβλημάτων σε ζητήματα ιδιοκτησίας γης και παρέμβασης για την επιβολή δικαιοσύνης. Από το 2011, στον δικαστικό τομέα, η φυλή θεωρείται αποτελεσματική στην επίλυση συγκρούσεων μεταξύ ατόμων, ενεργώντας ως τοπικός διαιτητής και μεσολαβητής. Ειδικότερα, αυτή η μορφή διακανονισμού των διαφορών θεωρείται ότι είναι επωφελής σε διαμάχες επί περιουσιακών στοιχείων, οικογενειακά θέματα όπως ο γάμος, η κληρονομιά και σε καταγγελίες βιασμών και δολοφονιών. Συνήθως, ο ρόλος της φυλής είναι η κοινωνική διαμεσολάβηση και όχι η παρέμβαση σε δικαστικές πτυχές. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι οι μορφές φυλετικής διαιτησίας και διαμεσολάβησης δεν αποτελούν παράλληλο σύστημα δικαιοσύνης στο κράτος. Τα πλεονεκτήματα της επίκλησης του άτυπου θεσμού της φυλής και του συστήματος δικαιοσύνης του είναι ότι το τελευταίο είναι πιο προσιτό, ταχύτερο, πιο διαφανές και λιγότερο διεφθαρμένο των κρατικών δικαστηρίων. Με άλλα λόγια, ο φυλετικός διαμεσολαβητής ή ο σεΐχης θεωρούνται ότι είναι πιο αξιόπιστοι στο να εγγυηθούν την εφαρμογή φυλετικών αποφάσεων. Τέτοιες αποφάσεις έρχονται πιο κοντά στις συλλογικές πεποιθήσεις της κοινότητας και επιβάλλονται από την κοινωνική πίεση. Η Λιβύη, με την εικόνα άλλων χωρών της περιοχής, παρουσίασε

μια δημογραφική αλλαγή που έχει μεταφραστεί σε μείζονες κοινωνικές αλλαγές. Ακόμη και αν η αστικοποίηση (85% από το 1995 σε αντίθεση με 45% το 1964) φαίνεται να έχει τεθεί στο παρασκήνιο σε σχέση με τη φυλετική πραγματικότητα, εντούτοις εξακολουθεί να επικρατεί. Ο πληθυσμός της Λιβύης είναι κυρίως νέος και αμόρφωτος. Το επίπεδο της γυναικείας εκπαίδευσης, μετά από τις θετικές προόδους της «Jamahiriya» του Καντάφι σε αυτόν τον τομέα είναι επίσης ικανοποιητικό. Ωστόσο, η μεγάλη πλειοψηφία των Λιβύων εξακολουθεί να μιλά για «φυλετική υπαγωγή». Αυτή η άποψη μπορεί να αποδοθεί με τον όρο «αγροτοποίηση» της πόλης. Παρόλα αυτά, η φυλή εξακολουθεί να είναι παρούσα σήμερα στο μυαλό πολλών κατοίκων της πόλης. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειωθεί ότι αντί να ενταχθούν στη ζωή της πόλης και να υιοθετήσουν τους τρόπους αστικής ζωής, οι αγρότες εισήλθαν στις πόλεις τα τελευταία 40 χρόνια ως κατακτητές και επέβαλαν στους κατοίκους της τις ιδιαιτερότητες της αγροτικής ζωής. Αυτή η εμμονή με τη φυλετική πίστη είχε αντίκτυπο στο σύνολο της διαδικασίας εκσυγχρονισμού και η δύναμη της φυλετικής πίστης συνέβαλε στην παρεμπόδιση της κοινωνικής μετάβασης προς το στάδιο της νεωτερικότητας.²¹

2.4 Εθνοτική σύνθεση φυλών

Το λιβυκό φυλετικό σύστημα αποτελείται από μεγάλες φυλές που υποδιαιρούνται σε ομάδες μικρών φυλών. Σε αυτό το πλαίσιο, οι μεγάλες φυλές κυβερνούν τις μικρότερες φυλές ανάλογα με την εθνοτική καταγωγή τους. Αυτή η κατεύθυνση εκτελείται από το γενικό συμβούλιο της φυλής και ασκείται και στο πνευματικό πεδίο όπως και στον πολιτικό τομέα. Στη Λιβύη υπάρχουν περίπου 30 μεγάλες φυλές που κυβερνούν πάνω από 2.200 φυλές και οικογενειακές ομάδες. Περίπου 140 φυλές κατέχουν εκτάσεις που εκτείνονται πέρα από την περιοχή της Λιβύης, συμπεριλαμβανομένης της Αλγερίας και της Αιγύπτου. Οι 30 πρώτες φυλές αντιπροσωπεύουν σχεδόν 4,5 εκατομμύρια Λίβυους. Στο πνευματικό επίπεδο, υπάρχουν αδελφότητες του Σούφι στην περιοχή. Ελέγχουν και κατευθύνουν αυτές τις φυλές και τους οπαδούς τους στις περισσότερες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής τους, με ανώτερες παραγγελίες που προέρχονται από τον τοπικό σείχη. Οι μεγαλύτερες αδελφότητες Σούφι στη Λιβύη, που αποτελούν περίπου το 70% των φυλών της χώρας, είναι οι Σενουσίγια και οι

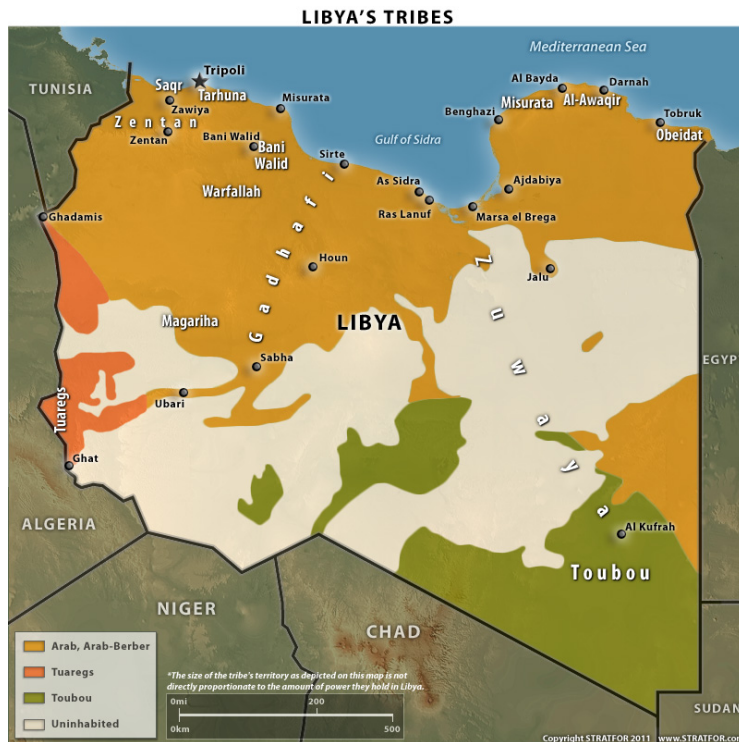
²¹ <https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf>

Τιχανίγια. Ενάμισι εκατομμύριο είναι οπαδοί της πρώτης, ενώ περισσότεροι από ένα εκατομμύριο άνθρωποι είναι πιστοί στη δεύτερη. Η επίσημη έδρα των δύο αδελφοτήτων βρίσκεται στην Αλγερία.

Μια γενική κατάταξη των φυλών είναι η εξής:

- Οι Λίμπου που αποτελούν βερβερικές φυλές και διακρίνονται στους:
  - Μνταγκί που ζουν κυρίως στο ανατολικό μισό της Λιβύης
  - Αλμπόρν που ζουν στη δυτική κεντρική Λιβύη
- Οι Άραβες που χωρίζονται στους:
  - Ελ Μουραμπίτα, που αποτελούνται από απογόνους αραβο-μουσουλμανικών στρατευμάτων που κατέκτησαν τη Λιβύη κατά τους πρώτους αιώνες του Ισλάμ και έχουν διασκορπιστεί σε όλο το έδαφός της
    - Ελ Ασράφ, οι οποίοι είναι απόγονοι του Βασιλιά Ιντρίς Α΄
    - Μπανού Χιλάλ, που εγκαταστάθηκαν στη Λιβύη κατά τη διάρκεια της βασιλείας του κράτους των Φατιμιδών και ζουν ως μειονότητα ανατολικά και δυτικά του κράτους
    - Μπανού Σλιμ, που είναι ιδιαίτερα παρόντες στο κέντρο της χώρας
  - Οι Κουλουγλί, που ως όρος προέρχεται από το τουρκικό «kul oghlu», δηλαδή «γιος του στρατιώτη». Αυτοί εμφανίστηκαν κατά την κυριαρχία της Λιβύης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ζουν κυρίως στις πόλεις Ζλίτεν, Μισράτα, Τρίπολη και Βεγγάζη. Διαιρούνται δε σε έξι κύριες ομάδες:
    - Τουρκμένιους
    - Κούρδους
    - Κιρκάσιους
    - Αλβανούς
    - Άραβες
    - Λίππο
  - Οι Μπενί Φεζάν, που προέρχονται από τη νότια και ερημική περιοχή του Φεζάν, η οποία είναι πολύ πλούσια σε υδρογονάνθρακες και διοικείτο από τη Γαλλία από το 1943 έως το 1951. Οι περισσότερες από αυτούς αποτελούν μίγμα μεταξύ Αράβων, Τουαρέγκ και Βερβέρων

- Οι Τουαρέγκ, που ζουν στο νότο της χώρας. Αποτελούν αυτόχθονα νομαδικά φύλα, που μετακινούν τα βοοειδή τους από το ένα μέρος στο άλλο και ζουν σε σκηνές²²

Εικόνα 3: Η φυλετική κατανομή στη Λιβύη

2.5 Εσωτερική πολιτική Καντάφι – «Τζαμαχιρίγια»

Στα πρώτα χρόνια του, το καθεστώς του Καντάφι αποφάσισε να θέσει τέλος στο φυλετικό σύστημα διοίκησης και αναδιοργάνωσε τις τοπικές διοικητικές δομές σύμφωνα με το συμφέρον του Συμβουλίου Επαναστατικής Διοίκησης (RCC). Έτσι, αντικατέστησε τους «φυλετικούς πολιτικούς» με υποστηρικτές της Επανάστασης. Η μεταρρύθμιση, στο πνεύμα του αραβικού σοσιαλισμού, απέρριψε τους κυβερνήτες, δημάρχους και αναπληρωτές δημάρχους, σεΐχηδες και ανώτερους φυλετικούς αξιωματούχους και έθεσε σε εφαρμογή ένα σύστημα επιτροπών και επαναστατικών συμβουλίων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Οι φυλές αναγκάστηκαν να σπάσουν τις υφιστάμενες συμμαχίες τους, ενώ και τα διοικητικά σύνορα ορίστηκαν διαφορετικά, έτσι ώστε είτε να διαχωρίσουν ορισμένες φυλές είτε να τις μπολιάσουν με άλλες στο πλαίσιο των

²² <http://www.ism-france.org/analyses/La-composition-ethnique-des-tribus-libyennes-article-16702>

νέων διοικητικών μονάδων. Ο Καντάφι προσπάθησε να δημιουργήσει μια νέα ταυτότητα και πίστη για το κράτος που θα υπερκέραιζε τη φυλετική πίστη, προκειμένου να προωθήσει και να υλοποιήσει την ιδέα της βασικής λαϊκής δημοκρατίας. Από το 1973, ο Καντάφι αναζητούσε νέους συμμάχους σε εκείνους που περιθωριοποιήθηκαν από την λιβυκή κοινωνία. Αυτό εκπροσωπήθηκε κυρίως από τον αγροτικό πληθυσμό και τις φυλές που βρίσκονται σε αντίθεση με την αστική μπουρζουαζία. Ο συνδυασμός αυτός επέτρεψε στον Καντάφι να απαλλαγεί από τους πολιτικούς αντιπάλους και τις δημοφιλείς αστικές δυνάμεις. Αυτές οι προσπάθειες εντάθηκαν κατά τη διάρκεια της φάσης του «Πράσινου Βιβλίου» του 1977, μιας ιδεολογικής βάσης του πολιτικού συστήματος της «άμεσης δημοκρατίας» που συνδυάζεται με ισχυρή αποκέντρωση. Έτσι, ο Καντάφι υιοθέτησε μια αμφιλεγόμενη στάση απέναντι στη φυλή. Από τη μια πλευρά, προτάθηκε η άμεση δημοκρατία και η χειραφέτηση του λαού που διατυπώθηκε στην «Τρίτη Οικουμενική Θεωρία» του. Ελήφθησαν σημαντικά μέτρα για την αναδιοργάνωση της κοινωνίας σε μια «κατάσταση των μαζών» («Jamahiriya»), αντικαθιστώντας την «Jumhouriya», η οποία υπονοούσε την προσπάθεια να αντιταχθεί στον φυλετισμό ως μορφή πολιτικής οργάνωσης. Από την άλλη, δεν απέκλεισε από τη φυλή τη συμβολή της στην κοινωνική εξασφάλιση και την πηγή των κοινωνικών αξιών. Εκθείασε τη φυλετική προέλευση στο βιβλίο του για τον «Τρίτο Δρόμο»: «Ο μόνος πραγματικός κοινωνικός δεσμός είναι αυτός του αίματος. Το άτομο συνδέεται με το άλλο και πρώτα απ' όλα με την οικογένειά του. Η φυλή είναι επομένως μια ευρύτερη οικογένεια και το έθνος μια ομάδα φυλών». Ο ίδιος ο Καντάφι στήριζε τη φυλή του, την Al-Qadhadfa, καθώς και όλους όσους του ορκίστηκαν υπακοή για να κυβερνήσουν.²³

Το νέο καθεστώς προσπάθησε να ενσωματώσει, λοιπόν, ετερόκλητα ιδεολογικά στοιχεία, από τον αυτοδιαχειριζόμενο σοσιαλισμό, τον παναραβισμό, τον παναφρικανισμό, τον εθνικισμό, το Κοράνι, με βασικότερη την προϋπόθεση της στήριξης από τον λαό, μέσω της άμεσης συμμετοχής του στη λήψη αποφάσεων άρα και την εξουσία. Η εφαρμογή ενός τέτοιου πολιτικού συστήματος δεν απέκλειε την ισλαμική θρησκεία, το αντίθετο μάλιστα. Όσο ο ηγέτης μοίραζε

²³ <https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf>

ισοδύναμα τον εθνικό πλούτο και απέτρεπε τις κοινωνικές ανισότητες, τόσο νομιμοποιείτο στην ισλαμική πολιτική σκέψη.

Έτσι, η δημοτικότητα του Λίβου ηγέτη στο εσωτερικό της χώρας έφτασε στο απόγειό της στα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν διοχέτευσε τα πετρελαϊκά έσοδα για τις μεγαλύτερες ως τότε κοινωνικές παροχές. Όμως, με αφορμή τα πρώτα οικονομικά προβλήματα στη χώρα, δεν άργησαν να φανούν και οι πρώτες μαζικές διαδηλώσεις εναντίον του καθεστώτος. Το 1975 ο Καντάφι ανακοίνωσε ότι «αντιδραστικοί αξιωματικοί του στρατού» οργάνωσαν πραξικόπημα εναντίον του και τους τιμώρησε παραδειγματικά, όπως άλλωστε έκανε και το επόμενο έτος με σπουδαστές του πανεπιστημίου Αλ-Φατέχ, τους οποίους κρέμασε δημόσια στην κεντρική πλατεία της Βεγγάζης, γιατί τόλμησαν να διαμαρτυρηθούν για τη συντριβή του εκπαιδευτικού συστήματος. Το καθεστώς μετέδωσε τις εκτελέσεις στη λιβυκή κρατική τηλεόραση περισσότερο για να εκβιάσει και να εκφοβίσει τον λαό ώστε να μην ξανατολήσει να διαμαρτυρηθεί. Ημέρες αργότερα, οι διαφωνούντες ανώτεροι στρατιωτικοί κρεμάστηκαν επίσης. Κάθε χρόνο μετά από αυτό, και στη διάρκεια της δεκαετίας του '80, ο μήνας Απρίλιος έφερνε έναν καινούργιο κύκλο εκτελέσεων. Αυτή η απόπειρα ανατροπής του Καντάφι από τον στρατό καταδεικνύει την περιθωριοποίηση στην οποία είχε περιέλθει, καθώς ο Λίβυος ηγέτης τον είχε απαξιώσει και υποκαταστήσει με μισθοφορικές δυνάμεις, κάτι που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέγερση του 2011.

Το μεγάλο πλήγμα στη λιβυκή οικονομία ήρθε στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν οι ΗΠΑ σταμάτησαν τις εισαγωγές λιβυκού πετρελαίου και πάγωσαν τις λιβυκές καταθέσεις. Η περαιτέρω πτώση των διεθνών τιμών πετρελαίου οδήγησε τα κρατικά εισοδήματα στη Λιβύη σε δυσβάσταχτη μείωση, γεγονός που οδήγησε στην περικοπή των δαπανών και τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού. Το 1985 μια νέα απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον του Καντάφι αποτυγχάνει και ο τελευταίος αποκλείει από το Επαναστατικό Συμβούλιο όσους δεν θεωρούσε πλήρως έμπιστους. Το 1993, υπό το βάρος οικονομικού και διπλωματικού αποκλεισμού, το καθεστώς αναγκάστηκε να προβεί σε μεταρρυθμίσεις φιλελευθεροποίησης της οικονομίας και ενίσχυσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Στη συνέχεια όμως παρατηρήθηκαν φαινόμενα αλλοτρίωσης του συστήματος μέσω ατομικού πλουτισμού και προσωπικής ανέλιξης, με αποτέλεσμα να κλονισθούν οι σχέσεις των φυλών και να επιδεινωθούν οι κοινωνικές ανισότητες. Κάπου εκεί βρήκαν

εύφορο έδαφος οι ισλαμιστές να προβάλουν την ενότητα έναντι στον κοινωνικό διαχωρισμό, την ούμμα έναντι στο φυλετικό αξιακό σύστημα, το θρησκευτικό σύστημα έναντι στο κοσμικό, την ισότητα έναντι στην ανισότητα.²⁴

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι στην ιδεολογία του Καντάφι, όπως αυτή εκφράζεται και στο «Πράσινο Βιβλίο» του, το Ισλάμ κατείχε σημαντικό ρόλο. Η σχέση του όμως με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους ήταν πάντα τεταμένη, καθώς εκείνοι δεν του συγχώρησαν ποτέ την ανατροπή του Βασιλιά Ιντρίς Α', αρχηγού της αδελφότητας των Σενούσι, ούτε και δεχόταν ότι κάποιος μη θεολογικά εκπαιδευμένος μπορούσε να αναμειγνύεται στα ζητήματα του Ισλάμ και να προκρίνει τη Σούννα έναντι του Κορανίου. Επιπλέον, απέρριπταν τους ριζοσπαστισμούς του Καντάφι, όπως ήταν η κοσμικότητα του κράτους, οι αναφορές στον αραβικό σοσιαλισμό και η αναγνώριση δικαιωμάτων στις γυναίκες. Σε κάθε δε προσπάθεια καταστολής οποιασδήποτε πολιτικής δράσης εναντίον του καθεστώτος, εκείνοι πίστευαν ότι στρεφόταν εναντίον τους, κάτι που εν πολλοίς ήταν αληθές.

2.6 Εξωτερική πολιτική Καντάφι

Βασικό στοιχείο της πολιτικής του Καντάφι ήταν ένας έντονος αραβικός εθνικισμός. Στις πρώτες τρεις δεκαετίες της διακυβέρνησής του ανέπτυξε έντονη δράση για την προάσπιση του αραβισμού σε πολλαπλά μέτωπα. Πρώτα απ' όλα, στήριξε εξ αρχής την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO). Υπήρξε ένθερμος προασπιστής της ιδέας του παναραβισμού, της ένωσης δηλαδή όλων των αραβικών πληθυσμών που διέμεναν σε διαφορετικά αραβικά κράτη σε ένα ενιαίο αραβικό έθνος - κράτος, ακολουθώντας σε αυτό το σημείο τον ηγέτη της Αιγύπτου Αμπντέλ Νάσερ. Μετά τον θάνατο του τελευταίου το 1970, ο Καντάφι ανέλαβε τον ρόλο του ιδεολογικού ηγέτη του παναραβικού κινήματος. Προανήγγειλε μάλιστα τη δημιουργία μίας «Ομοσπονδίας των Αραβικών Δημοκρατιών» της Λιβύης, της Αιγύπτου και της Συρίας το 1972, που θα λειτουργούσε ως εφελτήριο και αρχικό στάδιο για την τελική πραγμάτωση του παναραβικού οράματος. Ωστόσο, τα τρία κράτη διαφώνησαν στους τελικούς όρους

---

²⁴ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

και η ένωσή τους δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.²⁵ Το ίδιο αποτέλεσμα είχε και αντίστοιχη πρωτοβουλία του Καντάφι για την ένωση της Λιβύης με την Τυνησία δύο χρόνια αργότερα. Μάλιστα, στα τέλη της δεκαετίας του '70, με αφορμή την απόρριψη των λιβυκών προτάσεων, διεξήχθη και ένας σύντομος πόλεμος ανάμεσα σε Λιβύη και Αίγυπτο, γνωστός ως «πόλεμος της άμμου».²⁶ Παράλληλα ο Καντάφι προώθησε επίσης το όραμα του πανισλαμισμού τασσόμενος υπέρ μίας χαλαρής ομοσπονδίας του συνόλου των ισλαμικών κρατών και λαών. Σε αυτό το πλαίσιο πρότεινε τη δημιουργία ενός ισλαμικού κράτους στη Σαχάρα, την ίδια ώρα που υποστήριζε ανοιχτά κάθε είδους απελευθερωτικά κινήματα στη Δυτική Αφρική, κυρίως στη Σιέρα Λεόνε και τη Λιβερία. Οι ενωτικές του προσπάθειες στράφηκαν και προς το Μαρόκο, που τελικά κατέληξαν σε μια βραχύβια ένωση την περίοδο 1984-1986.²⁷ Στη συνέχεια στράφηκε προς τους νότιους γείτονές του, το Τσαντ και το Σουδάν, για πολιτική ενοποίηση, χωρίς αποτέλεσμα,²⁸ αφού όμως πρώτα είχε κινηθεί ενόπλιως εναντίον του πρώτου το 1981 και το 1985, διεκδικώντας τη Λωρίδα του Αούζου, την κυριαρχία της οποίας εν τέλει το 1994 το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης αναγνώρισε στο Τσαντ.²⁹ Επιπλέον, υποστήριξε ανοιχτά το Ιράν στον πόλεμο με το Ιράκ την περίοδο 1980-1988 στη βάση της φονταμενταλιστικής ιδεολογίας που πρέσβευε και προσδοκούσε να εξαπλώσει το νέο καθεστώς του Αγιατολάχ Χομεϊνί. Τέλος, χρηματοδότησε ένοπλες ομάδες που δρούσαν σε γειτονικές χώρες, όπως στην Αγκόλα, θεωρώντας ότι, με την οικονομική ισχύ που του παρείχε το πετρέλαιο, μπορούσε να επηρεάσει προς όφελός του όμορα υποσυστήματα.

Είναι γεγονός ότι ο Καντάφι μετήλθε κάθε μέσο σκληρής και ήπιας ισχύος προκειμένου να εδραιωθεί αν όχι ως περιφερειακός ηγεμόνας τουλάχιστον ως ισχυρός παίκτης σε Αφρική και Μέση Ανατολή. Οι αποτυχίες στην εξωτερική του πολιτική, είτε μέσω οικονομικών επιρροών, είτε μέσω στρατιωτικών παρεμβάσεων, είτε μέσω ιδεολογικοπολιτικών τοποθετήσεων, είτε μέσω

²⁵ <https://www.istoria.gr/index.php?mod=articles&action=disArcArt&issue=72&id=821>

²⁶ Schreiber T. – Dalage O. – Delmas P. – Grzybek G., *Jeux de go en Mediterranee.*, Fondation pour les etudes de defense nationale, Paris, 1986.

²⁷ Lacoste Y., (s.l.d.) *Dictionnaire de geopolitique.* Flammarion, Paris, 1995.

²⁸ Ronen Y., *Between Africanism and Arabism: Libya's Involvement in Sudan.* The Journal of the Middle East and North Africa. Vol. 2, No1, 2011.

²⁹ Burr J. M. – Collins R., *Africa's Thirty Years War: Libya, Chad, and the Sudan, 1963-1993.* Westview Press, Boulder, 1999.

διπλωματικών προσπαθειών, απέβησαν άκαρπες. Οι κυριότεροι λόγοι είναι οι εξής:

α. Κανένα από τα γειτονικά του κράτη δεν ήταν διατεθειμένο να ανταλλάξει τη νεοαποκτηθείσα ανεξαρτησία του με τη λιβυκή ηγεμονία, την οποία ο Καντάφι βάσιζε στην οικονομική ευμάρεια που του παρείχε το πετρέλαιο.

β. Η ρητορική του Λίβου ηγέτη ήταν τόσο εμπρηστική που προκαλούσε εσωτερικά προβλήματα στα κράτη με τα οποία επεδίωκε την ένωση.

γ. Οι αλλαγές στις πολιτικές του θέσεις ισορροπούσαν μεταξύ μιας ιδιότυπης μορφής σοσιαλισμού, παναραβισμού, παναφρικανισμού και ισλαμισμού και ήταν τόσο αιφνίδιες που τελικά έπλητταν το διεθνές του κύρος και την αξιοπιστία του.³⁰

Επί χρόνια ο Καντάφι ήταν το «κακό παιδί», που υποστήριζε έμπρακτα όλα τα απελευθερωτικά κινήματα, από το «Απελευθερωτικό Κογκρέσο» του Νέλσον Μαντέλα στη Νότια Αφρική μέχρι τους Παλαιστίνιους ή τον ΙΡΑ. Αυτό όμως που επηρέασε δραματικά τη θέση του Καντάφι στο γεωπολιτικό γίγνεσθαι ήταν οι σχέσεις του με τη Δύση. Ήδη από το 1973, αμέσως μετά τον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ, έρχεται η πρώτη ρήξη στις σχέσεις του με ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία, καθώς αθετεί την προ τετραετίας υπόσχεσή του να μην εθνικοποιήσει τις πετρελαϊκές τους εταιρείες. Το 1977 στέκεται εμπόδιο στις αραβο-ισραηλινές συνομιλίες υπό την αιγίδα των ΗΠΑ, ενισχύοντας τρομοκρατικές ενέργειες. Το 1979 καταστρέφεται από Λίβυους διαδηλωτές η πρεσβεία των ΗΠΑ στην πρωτεύουσα Τρίπολη.³¹ Στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν η Λιβύη έρχεται σε αντιπαράθεση με την Τυνησία για τον καθορισμό θαλασσίων ζωνών στον κόλπο της Σύρτης, οι ΗΠΑ λαμβάνουν το μέρος της δεύτερης και καταρρίπτουν δύο λιβυκά πολεμικά αεροσκάφη. Εκείνη την περίοδο ο Καντάφι αποτελεί το πιο αμφιλεγόμενο πρόσωπο της διεθνούς πολιτικής σκηνής: ο Παλαιστίνιος ηγέτης Γιασέρ Αραφάτ τον αποκαλεί «ιππότη της επανάστασης», ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Ανδρέας Παπανδρέου χαρακτηρίζει το καθεστώς της Λιβύης «διακυβέρνηση στα πρότυπα του δήμου των αρχαίων Αθηναίων», ενώ ο

³⁰ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

³¹ St John R. B., New Erain American – Libyan Relations. Middle East Policy, Vol. IX, No3, September 2003.

Αμερικανός Πρόεδρος Ρόναλντ Ρέιγκαν τον χαρακτηρίζει άλλοτε ως «λυσσασμένο σκυλί», άλλοτε ως «χορηγό της διεθνούς τρομοκρατίας» και άλλοτε ως «μαριονέττα της ΕΣΣΔ». Στις 5 Απριλίου του 1986 εκρήγνυται μία βόμβα σε ντισκοτέκ του Βερολίνου, όπου σύχναζαν Αμερικανοί στρατιώτες. Σκοτώνονται τρεις, από τους οποίους οι δύο Αμερικανοί, και τραυματίζονται πάνω από 200. Οι ΗΠΑ, πεπεισμένες για λιβυκή εμπλοκή, απαντούν μετά από 10 ημέρες βομβαρδίζοντας με πυραύλους την Τρίπολη και τη Βεγγάζη. Αποτέλεσμα ο θάνατος 130 αμάχων, μεταξύ των οποίων και η θετή κόρη του Καντάφι. Αφορμή για την οριστική ρήξη στις σχέσεις με τη Δύση έρχεται στις 21 Δεκεμβρίου 1988, όταν ανατινάχθηκε η πτήση 103 αεροσκάφους της Pan Am στο Λόκερμπι της Σκωτίας, με απολογισμό 270 νεκρούς. Το 1991, οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία κατηγόρησαν επίσημα το καθεστώς του Καντάφι για την τραγωδία. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απαίτησε από τη Λιβύη να παραδώσει στη δικαιοσύνη τους δύο υπόπτους για το τρομοκρατικό χτύπημα, να καταβάλει αποζημίωση στις οικογένειες των θυμάτων, να συνεργαστεί επίσημα με τις ομάδες έρευνας για την τραγωδία και να σταματήσει κάθε μορφή υποστήριξης προς τις αραβικές τρομοκρατικές ομάδες. Η άρνηση της Λιβύης να υπακούσει, οδήγησε τον ΟΗΕ από τις 31 Μαρτίου 1992 σε επιβολή διεθνών κυρώσεων εναντίον της χώρας, μεταξύ των οποίων ο αεροπορικός αποκλεισμός και το εμπάργκο στην πώληση όπλων προς τη Λιβύη. Ο οικονομικός αποκλεισμός στενεύει ακόμα παραπάνω το 1996, όταν οι ΗΠΑ υπερψηφίζουν το δικαίωμά τους να προβούν σε αντίποινα έναντι όσων χωρών είχαν έρθει έκτοτε σε εμπορικές συμφωνίες με τη Λιβύη. Τελικά, το 1999 ο Καντάφι, έχοντας διανύσει μια παρατεταμένη περίοδο διεθνούς απομόνωσης και φοβούμενος την άνοδο του ισλαμικού φονταμενταλισμού, κάνει τα πρώτα ανοίγματα προς τη Δύση, παραδίδοντας σε διεθνές δικαστήριο στην Ολλανδία τους δύο υπόπτους για την υπόθεση του Λόκερμπι. Η άρση του εμπάργκο θα εξαγοραστεί ουσιαστικά τον Αύγουστο του 2003, όταν η Λιβύη θα καταβάλει τις αποζημιώσεις που είχαν επιδικαστεί για τις οικογένειες των θυμάτων. Ήδη από το 2001, μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο Καντάφι θα δηλώσει σύμμαχος των ΗΠΑ στην καταπολέμηση της νέας ασύμμετρης απειλής και το 2004 θα επιτρέψει τον διεθνή έλεγχο στο οπλοστάσιο της χώρας, παραδίδοντας προς καταστροφή όσα χημικά όπλα διέθετε, και θα υπογράψει το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Συνθήκης για τη μη διάδοση των Όπλων Μαζικής Καταστροφής. Παράλληλα, η δυτική μεταστροφή του Λίβου

ηγέτη θα ολοκληρωθεί το ίδιο έτος με την παραχώρηση δικαιωμάτων εκμετάλλευσης των πετρελαιοπηγών του σε εταιρείες δυτικών συμφερόντων και την υπογραφή οικονομικών συμβολαίων με ευρωπαϊκές χώρες.³² Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με τις ΗΠΑ θα σημάνει τη λήξη της περιόδου διεθνούς απομόνωσης και την επαναφορά της Λιβύης στη διεθνή σκηνή. Βέβαια, η εσωτερική πολιτική αυταρχισμού του Καντάφι δεν θα αλλάξει μέχρι και το 2011, αλλά κανείς στη Δύση (ΗΠΑ, ΕΕ) δεν του κουνάει πια το δάχτυλο, γιατί τον θεωρούν αναγκαίο εταίρο τόσο στην καταπολέμηση της ισλαμικής τρομοκρατίας όσο και στον έλεγχο της παράτυπης μετανάστευσης.³³

---

³² Daguzan J. F., Libye: De l'ennemi No2 au premier de la classe; analyse de l'abandon réussi d'une politique de prolifération. *Maghreb-Machrek*, No 184, été 2005

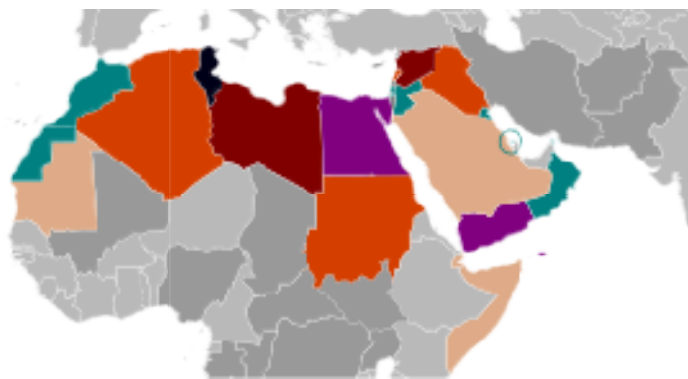
³³ Joffe G., Libya and European Union: Shared Interests? *The Journal of North African Studies*, Vol.16, No2, 2011.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ - Η ΛΙΒΥΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ

3.1 Ο χαρακτήρας των αραβικών εξεγέρσεων

Αραβική Άνοιξη ονομάστηκε ένα κύμα διαδηλώσεων και διαμαρτυριών στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, που εκδηλώθηκε από τις 18 Δεκεμβρίου του 2010. Πριν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η μόνη αραβική χώρα που ανέτρεψε επιτυχώς δικτατορικά καθεστώτα ήταν το Σουδάν το 1964 και το 1985. Συγκεκριμένα, εκδηλώθηκαν εξεγέρσεις στην Τυνησία, στην Αίγυπτο, στο Μπαχρέιν, στη Συρία και στην Υεμένη. Μεγάλες διαδηλώσεις έγιναν επίσης στην Αλγερία, στο Ιράν, στο Ιράκ, στην Ιορδανία, στο Μαρόκο και στο Ομάν. Μικρότερες οργανωμένες διαμαρτυρίες έγιναν στο Τζιμπουτί, στο Κουβέιτ, στον Λίβανο, στη Μαυριτανία, στη Σαουδική Αραβία και στο Σουδάν. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, στη Λιβύη εκδηλώθηκε εμφύλια σύρραξη. Κοινό γνώρισμα των διαδηλώσεων ήταν οι μαζικές διαμαρτυρίες με καμπάνιες, απεργίες, πορείες, καθώς και η χρήση κοινωνικών δικτύων όπως το Facebook, το Twitter και το YouTube, για την οργάνωση, την επικοινωνία, και την ενημέρωση περί των προσπαθειών των κρατών ενάντια στην καταπίεση και τη λογοκρισία. Το σύνθημα των διαδηλωτών στον Αραβικό κόσμο ήταν «ash-sha'ab yurid isqat an-nizam» που σημαίνει «ο λαός θέλει να πέσει το καθεστώς».³⁴ Ποια ήταν λοιπόν τα αίτια των εξεγέρσεων αυτών;

 Ανατροπή κυβέρνησης	 Μεγάλες διαδηλώσεις
 Εμφύλιος πόλεμος	 Μικρές διαδηλώσεις
 Διαμαρτυρίες και κυβερνητικές αλλαγές	 Άλλες διαμαρτυρίες έξω από τον αραβικό κόσμο

Εικόνα 4: Η Αραβική Άνοιξη

³⁴ https://el.wikipedia.org/wiki/Αραβική_Άνοιξη

3.2 Ο ρόλος των εσωτερικών πολιτικών συνθηκών

Ως πρωταρχική αιτία οφείλουμε να αναγνωρίσουμε τη φτώχεια και τη μιζέρια του αραβικού λαού. Ήδη, όπως προαναφέραμε, παρόμοιες εξεγέρσεις γνωστές ως «ταραχές του ψωμιού» είχαν αρχίσει να εκδηλώνονται από τις αρχές της δεκαετίας του '80, καθώς το αίσθημα της επισιτιστικής ανασφάλειας ήταν διάχυτο. Σε καμία από τις χώρες αυτές δεν είχε θεμελιωθεί ένα κράτος που να διέπεται από τις αρχές ενός σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, τουλάχιστον όπως εμείς οι δυτικοί το γνωρίσαμε μέσα από τη γαλλική επανάσταση το 1789. Αρχές όπως η ελευθερία, η ισονομία, η ισότητα, η αλληλεγγύη, η αξιοπρέπεια ήταν άγνωστες, καθώς πάντα εξουσίαζε ένα αυταρχικό καθεστώς, είτε μέσα από βασιλεία, είτε μέσα από μοναρχία, είτε επικαλυμμένο τον μανδύα απελευθερωτικού σοσιαλιστικού κινήματος, το οποίο πάντα κατέπνιγε οποιαδήποτε μορφή διαμαρτυρίας και δεν άφηνε να επεκταθεί περαιτέρω και να λάβει τη μορφή εξέγερσης και ανατροπής του status quo. Εύκολα μπορεί κανείς να ισχυριστεί εδώ ότι η ισλαμική θρησκεία είναι αυτή που κατευθύνει τις αραβικές κοινωνίες και επιβάλλει στους πολίτες να απαρνηθούν τη δημοκρατία ως πολίτευμα μη συμβατό με τον θρησκευτικό νόμο, δικαιολογώντας έτσι τον πολιτικό αυταρχισμό ως μέθοδο σύμφυτη με τις επιταγές του Ισλάμ. Μια τέτοια γενίκευση πρέπει να θεωρηθεί μάλλον ασύμβατη με την πραγματικότητα, καθώς η ιστορία μας έχει δείξει ότι η επικράτηση ενός πολιτεύματος οφείλεται στον συνδυασμό των παραγόντων που διέπουν τις δραστηριότητες της κοινωνίας σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και όχι στην απαραίλακτη φύση μιας θρησκείας,³⁵ χωρίς να ξεχνάμε ότι κατά καιρούς η εξουσία έχει επικαλεσθεί αρχές της θρησκείας για να επιβάλει τον δικό της τρόπο διακυβέρνησης.

Πριν προχωρήσουμε, ένα ερώτημα που πρέπει εδώ να απαντήσουμε είναι αν οι αραβικές εξεγέρσεις αποτέλεσαν συνέχεια ή αν εξαρτήθηκαν από τις άλλες δύο σημαντικές ανατροπές της γεωπολιτικής σκακιέρας του προηγούμενου αιώνα: τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου με τη μετάβαση από τον διπολισμό στον μονοπολισμό μεταξύ 1989 και 1991 αφενός και τη λήξη της δυτικής αποικιοκρατίας μεταξύ των δεκαετιών του '50 και του '60 αφετέρου. Στην πρώτη περίπτωση, η διαφορά είναι ότι στο σύμφωνο της Βαρσοβίας υπήρχε ένας ιδεολογικοπολιτικός

³⁵ Salame G.(ed.) Democracy without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World, I.B. Tauris, London, 1994.

ιστός που συνέδεε τις χώρες δορυφόρους της Ανατολικής Ευρώπης με τη μητρόπολη Σοβιετική Ένωση, με στόχο να επικρατούσε παγκόσμια ο σοσιαλισμός έναντι του καπιταλισμού. Υπήρχε δηλαδή ένα κέντρο αποφάσεων και ένα κράτος που θεωρητικά, αν ενδυναμωνόταν, θα ενίσχυε και όλα τα κράτη που το στήριζαν. Στον αραβικό κόσμο τέτοιο κέντρο δεν υπάρχει και μάλιστα ο ανταγωνισμός είναι τέτοιος που πολλές φορές όχι μόνο έχει διχάσει, αλλά έχει καταλήξει σε ένοπλες διενέξεις μεταξύ των αραβικών κρατών. Όταν δε ο Καντάφι εμπνεύστηκε έναν τέτοιο παναραβικό ή παναφρικανικό κόσμο υιοθετώντας πρακτικές σοβιετικής κουλτούρας στην «Τρίτη Οικουμενική Θεωρία» του, δεν βρήκε συνεργάτες και απέτυχε παταγωδώς. Στη δεύτερη περίπτωση, οι αγώνες για απελευθέρωση και ανεξαρτησία είχαν μεν το έρεισμά τους στην ανάγκη για δημοκρατία, αξιοπρέπεια, δικαιοσύνη, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, έγιναν όμως εναντίον ξένων αποικιοκρατικών δυνάμεων και όχι εναντίον εγχώριων απονομιμοποιημένων καθεστώτων, που επεβίωναν μέσα από την καταστολή, τη διαφθορά και τη ασυδοσία.

Επίσης, πρέπει να διερευνήσουμε αν υπήρξε κάποιο κέντρο εξουσίας που σχεδίασε και πυροδότησε τις αραβικές εξεγέρσεις για δικό του όφελος. Αμέσως ο νους μας πάει στις ΗΠΑ, ως μοναδικό παγκόσμιο ηγεμόνα, ή στις ισχυρές χώρες της Ε.Ε., ως ισχυρούς περιφερειακούς παίκτες. Μετά το 2001, οπότε και ο Τζόρτζ Μπους ο νεότερος κήρυξε τον πόλεμο ενάντια στη διεθνή τρομοκρατία, δεν βρήκε αντιμέτωπο ουσιαστικά κανένα κράτος της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Μοναδικό «ψεγάδι» ήταν το Ιράκ και ο Σαντάμ Χουσεΐν στο Ιράκ, όπου επενέβη το 2003 και τον έβγαλε τελικά από τη μέση το 2006, ενώ φρόντισε να δαιμονοποιήσει τα ήδη απομονωμένα κράτη του Ιράν και της Συρίας. Συνεπώς, κανένα αραβικό καθεστώς δεν αμφισβητούσε την κυριαρχία της Δύσης την περίοδο εκείνη, όχι μόνο γιατί ιδεολογικά δεν υπήρχε τίποτα να αντιτάξει, αλλά κυρίως γιατί καθένα από αυτά χρειαζόταν τη δυτική υποστήριξη για παραμονή στην εξουσία. Αντίστροφα, η Δύση δεν είχε κανέναν λόγο να διαταράξει το status quo στην περιοχή, γιατί με όλα τα καθεστώτα συντηρούσε τις καλύτερες σχέσεις, προκειμένου να μην διακινδυνεύει την ενεργειακή της εξάρτηση από αυτά.

Ποια ήταν λοιπόν η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της τροπής που έλαβε η «ταραχή του ψωμιού» της Τυνησίας τον Ιανουάριο του 2011 και όλων των υπολοίπων που είχαν συμβεί τα προηγούμενα 30 χρόνια; Όπως αναλύσαμε, οι

συνθήκες ήταν ίδιες. Για άλλη μία φορά η κυβέρνηση εξήγγειλε αυξήσεις τις τιμές των τροφίμων και ο κόσμος διαμαρτυρόταν. Αυτό που τούτη τη φορά διαφοροποιήθηκε ήταν η αδυναμία του καθεστώτος να αποτρέψει τη μετάδοση της τραγικής είδησης της δημόσιας αυτοχειρίας ενός μικροπωλητή, του Μωχάμεντ Μπουαζίζι. Η σύγχρονη τεχνολογία των τηλεπικοινωνιών³⁶ έδωσε τη δυνατότητα μέσω του κινητού τηλεφώνου και του διαδικτύου να διαδοθεί αστραπιαία η είδηση, ανάβοντας τη θρυαλλίδα των διαδηλώσεων. Η εμμονή της κυβέρνησης αρχικά στην απόφασή της για υλοποίηση των αυξήσεων αλλά και η αδυναμία εκ μέρους της να ελέγξει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στη συνέχεια, έδωσαν στις διαδηλώσεις χαρακτήρα αυθόρμητο και μαζικό, ως ένδειξη συμπαραστάσης και ταύτισης στον τραγικό αυτόχειρα. Στην αρχή, λοιπόν, δεν υπήρξε κανένα οργανωμένο σχέδιο που να εμπνεύστηκε τη μεθόδευση και εξάπλωση των διαμαρτυριών. Είναι βέβαιο επίσης ότι δεν υπήρχε ούτε η πρόθεση ανατροπής του Τυνήσιου προέδρου, πόσο μάλλον του καθεστώτος του.

3.3 Ο ρόλος των δυνάμεων ασφαλείας

Οι ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας αποτελούν θεσμούς που προβάλλουν τη σκληρή ισχύ ενός κράτους στο εξωτερικό και το εσωτερικό αντίστοιχα. Σε μία ευνομούμενη κοινωνία πρέπει να λειτουργούν ανεξάρτητα και πάντα προς όφελος της εθνικής και δημόσιας ασφάλειας. Κάθε πολιτική αλλαγή δεν θα πρέπει να συμπαρασύρει αντίστοιχες αλλαγές ούτε στη δομή ούτε στην ιεραρχία ούτε και στη χρήση τους. Μόνο μέσα από μια θεσμική τους λειτουργία μπορεί άλλωστε η πολιτεία να προασπίσει το κύρος της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας και να διασφαλίσει την υπακοή στις εντολές της. Συνεπακόλουθα, καμία επανάσταση δεν έχει τύχη, εφόσον η πολιτική ηγεσία είναι σίγουρη ότι η στρατιωτική ηγεσία θα εκτελέσει τις διαταγές της.³⁷ Στην περίπτωση των αραβικών χωρών το 2011, τα καθεστώτα τους είχαν επί σειρά ετών οικειοποιηθεί τους θεσμούς μετατρέποντάς τους σε υποχείριο για τη διαιώνισή τους στην εξουσία. Μέσα σε αυτόν τον φαύλο κύκλο, κυρίαρχο ρόλο έπαιζαν οι δυνάμεις ασφαλείας στο σύνολό τους, δηλαδή ο στρατός, η αστυνομία, οι μυστικές υπηρεσίες και οι δυνάμεις εσωτερικής ασφάλειας, καθώς εξέφευγαν πλέον του θεσμικού τους χαρακτήρα και είχαν προσαρμοστεί στις προσωπικές ανάγκες επιβίωσης του κάθε

³⁶ Guibal C. – Salaun T., *L’Egypte de Tahrir Anatomie d’une revolution*. Seuil, Paris, 2011.

³⁷ Arendt H., *On Revolution*, Penguin Books, London, 1965.

ηγέτη. Όμως έτσι το κύρος της πολιτικής εξουσίας έχασε το δημόσιο σεβασμό και τη λαϊκή αναγνώριση, με αποτέλεσμα και ο ρόλος των δυνάμεων ασφαλείας να εξαρτάται από την ιδιαίτερη σχέση που είχε αναπτύξει μαζί τους το καθεστώς. Όπου ο στρατός στήριζε το καθεστώς (Αίγυπτος) ή όπου ταυτιζόταν με αυτό (Συρία), οι εξεγέρσεις δεν ανέτρεψαν την πολιτική εξουσία, ενώ το αντίθετο έγινε σε χώρες όπου ο στρατός είχε περιθωριοποιηθεί από το καθεστώς (Τυνησία, Λιβύη). Συγκεκριμένα στην Αίγυπτο, μπορεί ο πρόεδρος Χόσι Μουμπάρακ να παραιτήθηκε, αλλά ο στρατός ήταν εκείνος που ανέλαβε ρόλο ρυθμιστή των πολιτικών εξελίξεων μετά.³⁸ Στη Συρία, η εξέγερση μπορεί να μετατράπηκε σε έναν ατέρμονο εμφύλιο πόλεμο, αλλά ο στρατός είναι εκείνος που στήριξε τον πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ³⁹ και του εξασφαλίζει μέχρι σήμερα την επιβίωση έναντι του ISIS. Αντίθετα, στην Τυνησία του Μπεν Άλι, όπου η αστυνομία και οι υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας ήταν εκείνες που έπαιζαν τον πρωτεύοντα ρόλο στη διατήρηση του καθεστώτος με τον στρατό να έχει περιθωριοποιηθεί, η εξέγερση πέτυχε την ανατροπή του καθεστώτος με τη συνδρομή του στρατού, που αρνήθηκε να πυροβολήσει εναντίον των διαδηλωτών.⁴⁰ Το ίδιο περίπου συνέβη και στη Λιβύη, όπου ο Καντάφι, αν και προερχόμενος από τις τάξεις του στρατού, τον είχε θέσει στο περιθώριο επιλέγοντας να επιβάλλει την εξουσία του με μισθοφορική φρουρά.

3.4 Ο ρόλος των ισλαμικών κινημάτων

Όπως προαναφέρθηκε, τα καθεστώτα που εξουσίαζαν τις χώρες του αραβικού κόσμου για πάνω από 50 χρόνια, από τον καιρό της απόκτησης της ανεξαρτησίας τους μέχρι το 2011, ήταν τόσο αυταρχικά που απέτρεπαν κάθε μορφή αντιπολίτευσης. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες βρήκαν πρόσφορο έδαφος τα κάθε είδους ισλαμικά κινήματα, είτε βρίσκονταν εντός είτε εκτός νόμου, τα οποία έρχονταν να καλύψουν το κενό που άφηνε η επίσημη κρατική πρόνοια και μέριμνα. Αποτελούσαν τον μόνο οργανωμένο φορέα αντιπολιτευτικής φωνής και γ' αυτό τάχθηκαν αμέσως υπέρ των εξεγερμένων, έτοιμα να διεκδικήσουν την εξουσία. Επιπλέον, η άνοδος της επιρροής των ισλαμικών κομμάτων, εκτός από

³⁸ Hashim A., *The Egyptian Military, Part Two: From Mubarak Onward*. Middle East Policy, Vol. XVII, No 4, Winter 2011

³⁹ Guingamp P., *Hafez el Assad et le parti Baath en Syrie*. L'Harmattan, Paris, 1996.

⁴⁰ Nepstad S.E., *Nonviolent Resistance in the Arab Spring: The Critical Role of Military – Opposition Alliances*. Swiss Political Science Review, Vol. 17, Issue 4, December 2011.

το οργανωτικό υπόβαθρο, είχε και ιδεολογικό, καθώς έρχεται σε μια εποχή, που ο πολιτικός λόγος του κοσμικού κράτους, με το καθαρά δυτικό πρότυπο, αποτυγχάνει. Ο λαός υποφέρει από την πείνα και οι ηγέτες του λένε ότι ακολουθούν τον σωστό δρόμο οικονομικής ανάπτυξης. Νιώθει δηλαδή ότι τον κοροϊδεύουν και το Ισλάμ, με λόγο απλό και καθησυχαστικό,⁴¹ προβάλλει την επαναφορά στις αξίες της δικαιοσύνης, την επιβράβευση του καλού και την τιμωρία του κακού, την ηθική διακυβέρνηση, την απλή ζωή. Έρχονται, λοιπόν, τα ισλαμικά κόμματα να κεφαλαιοποιήσουν τη μεγάλη λαϊκή απήχηση και να εκμεταλλευτούν την πολιτική τους αφθαρσία, καθώς ποτέ ως εκείνη τη στιγμή δεν είχαν κυβερνήσει. Αυτός είναι και ο λόγος που εκλέγονται στην Τυνησία οι μετριοπαθείς ισλαμιστές του κόμματος Ενάχντα, στην Αίγυπτο οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, ενώ και στη Λιβύη εκπρόσωπος της ισλαμικής συνιστώσας των εξεγερμένων ανακοινώνει ότι στο εξής το οικογενειακό δίκαιο θα διέπεται από τη Σαρία.⁴² Κατά συνέπεια, η εξήγηση στο ερώτημα γιατί τα κοσμικά αιτήματα των εξεγέρσεων κλήθηκαν να τα ικανοποιήσουν θρησκευτικά κόμματα, δεν έγκειται στο γεγονός ότι ο αραβικός λαός ασπάστηκε ξαφνικά μια ακραία μορφή φανατικού ισλαμισμού ή/και τζιχαντισμού, αλλά διότι αναζήτησε λύση στα προβλήματά του μέσω ενός προσιτού αρθρωμένου πολιτικού λόγου, διαφορετικού από εκείνον των κοσμικών κομμάτων.

3.5 Οι παράγοντες που οδήγησαν στη λιβυκή εξέγερση

Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήδη από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας ο Καντάφι σταδιακά κατάφερε να αποκαταστήσει τις σχέσεις της χώρας του με τη Δύση. Έχοντας πρώτα αποζημιώσει τις οικογένειες των θυμάτων σε Βερολίνο και Λόκερμπι, γίνεται δεκτός στη διεθνή σκηνή αποτινάσσοντας το χαρακτηρισμό του «κακού» παιδιού. Τον Μάρτιο του 2004 ο πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας Τόνι Μπλερ επισκέφθηκε επίσημα την Τρίπολη. Στις 15 Μαΐου του 2006, το State Department ανακοίνωσε την επαναφορά των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ και Λιβύης. Τον Δεκέμβριο του 2007 ο Λίβυος ηγέτης επισκέφθηκε για πρώτη φορά επίσημα τη Γαλλία, όμως η επίσκεψή του στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση πυροδότησε αντιδράσεις. Στη διάρκεια συνδιάσκεψης στη

⁴¹ Hafez M., *Why Muslims Rebel: Repression and Resistance in the Islamic World*, Lynne Rienner Publishers, London, 2003

⁴² Van Genugten S., *Libya After Gadhafi. Survival*, Vol. 53, No 3, June – July 2011

χώρα του, στις 10 Ιουνίου του 2008, ο Καντάφι τάχθηκε εναντίον της σχεδιαζόμενης Μεσογειακής Ένωσης. Προσπαθώντας ξανά να αναλάβει ηγετικό περιφερειακό ρόλο, εκλέγεται πρόεδρος της Αφρικανικής Ένωσης στις 2 Φεβρουαρίου του 2009. Σε δήλωσή του, κατά τη διάσκεψη κορυφής του διεθνούς οργανισμού στην Αιθιοπία, ο Καντάφι επανέλαβε ότι οι ανεξάρτητες χώρες της Αφρικής μπορούν να εργαστούν για να πετύχουν μια ένωση, που θα ονομαστεί Ηνωμένες Πολιτείες της Αφρικής. Στις 29 Μαρτίου του 2009, χαρακτήρισε το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο ως «μια νέα μορφή διεθνούς τρομοκρατίας». Στις 31 Ιανουαρίου του 2010 τον διαδέχθηκε στην προεδρία της Αφρικανικής Ένωσης ο πρόεδρος του Μαλάουι Μπίνγκου γουά Μουταρίκα.

Όπως επισημάναμε όμως, σιγά σιγά σε ολόκληρο το υποσύστημα της Βόρειας Αφρικής και Μέσης Ανατολής είχαν ωριμάσει οι συνθήκες εκδήλωσης διαμαρτυριών έναντι των καθεστώτων που καταδυνάστευαν τον λαό. Έτσι και στη Λιβύη, τα χαρακτηριστικά ήταν έκδηλα:

- α. Το επί 42 χρόνια φθαρμένο και αυταρχικό καθεστώς του Καντάφι
- β. Οι πολιτικές και κοινωνικές επιδράσεις από το οικονομικό εμπάργκο της δεκαετίας του '90
- γ. Η φθίνουσα πορεία της λιβυκής οικονομίας ακόμα και μετά τα οικονομικά ανοίγματα προς τη Δύση στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας
- δ. Το βαθιά ριζωμένο παραδοσιακό αξιακό σύστημα των φυλών
- ε. Ο ιδιαίτερος ρόλος που έπαιζε το Ισλάμ στη χώρα
- στ. Η ανάπτυξη νέων πολιτικών δυνάμεων που επεδίωκαν εκ βάθρων αλλαγές
- ζ. Οι γειτονικές εξεγέρσεις σε Τυνησία και Αίγυπτο που είχαν ήδη επιτύχει την ανατροπή των «ισόβιων» ηγετών τους

3.6 Το χρονικό της εξέγερσης

Ήδη από τα μέσα Ιανουαρίου του 2011 έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις. Στις 27 του ίδιου μήνα, ο Καντάφι, για να

αποτρέψει την επιδείνωση της κατάστασης, ανακοίνωσε ένα πρόγραμμα 24 εκατομμυρίων δολαρίων για την αντιμετώπιση του στεγαστικού προβλήματος στη χώρα. Στα τέλη του μήνα ο συγγραφέας Τζαμάλ αλ-Χατζί κάλεσε μέσω του διαδικτύου τον κόσμο να διαδηλώσει για μεγαλύτερες ελευθερίες στη Λιβύη, όπως συνέβαινε στην Τυνησία και στην Αίγυπτο. Λίγες ημέρες αργότερα ο Τζαμάλ αλ-Χατζί συνελήφθη από αστυνομικούς με πολιτική περιβολή και του απαγγέλθηκαν κατηγορίες για τραυματισμό ενός ανθρώπου με το αυτοκίνητό του.⁴³ Οι αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις σε πολλές πόλεις της χώρας άρχισαν να έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή και να γίνονται πιο δυναμικές από τα μέσα Φεβρουαρίου. Επίκεντρο των διαδηλώσεων είναι η Βεγγάζη. Στις 15 Φεβρουαρίου έγινε διαδήλωση μπροστά στο αρχηγείο της αστυνομίας στην πόλη ενάντια στη σύλληψη του δικηγόρου και υποστηρικτή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων Φατίχ Τουρμπέλ. Ο Τουρμπέλ ήταν δικηγόρος των οικογενειών των θυμάτων της σφαγής στις φυλακές Αμπού Σαλίμ το 1996, όπου περισσότεροι από 1000 κρατούμενοι υπολογίζεται πως έχασαν τη ζωή τους. Η διαδήλωση διαλύθηκε βίαια από την αστυνομία. Αντίστοιχες διαδηλώσεις έγιναν στις πόλεις Αλ Μπαίντα και Αζ Ζιντάν με συνθήματα εναντίον του καθεστώτος. Την επομένη, νέα διαδήλωση που έγινε στην πλατεία Μαϊντάν αλ-Σαχάρα στη Βεγγάζη, διαλύθηκε από τις αρχές με αντλίες νερού. Σύμφωνα με διαδηλωτές πολλοί από τους αστυνομικούς που χρησιμοποιήθηκαν για τη διάλυση της διαδήλωσης δεν ήταν, όπως πρόδιδε η προφορά τους, από τη Βεγγάζη. Διαδηλώσεις και συγκρούσεις με νεκρούς και τραυματίες σημειώθηκαν επίσης στις πόλεις Αλ-Μπαίντα και Αλ-Κούμπα. Το καθεστώς αρχικά επέβαλε περιορισμούς και στην συνέχεια μπλόκαρε εντελώς την πρόσβαση στο διαδίκτυο. Η δε κρατική τηλεόραση της Λιβύης στην αρχή δεν έκανε καμία αναφορά στις αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις. Στις 16 Φεβρουαρίου έδειξε πλάνα από φιλοκαθεστωτικές διαδηλώσεις και το ίδιο απόγευμα μετέδωσε απευθείας την ομιλία του Καντάφι, στην οποία κατάγγειλε τις ΗΠΑ και τους σιωνιστές συμμάχους της ενόπιον πλήθους που τον επευφημούσε. Στις 17 Φεβρουαρίου 2011 ξέσπασαν πολιτικές ταραχές στη Λιβύη εναντίον της κυβέρνησης. Οι διαδηλώσεις κορυφώθηκαν στα τέλη Φεβρουαρίου, με τον αριθμό των νεκρών να ξεπερνά τους 1000 σύμφωνα με τις ΜΚΟ, ενώ σύμφωνα με τις

---

⁴³ https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβυκός_εμφύλιος_πόλεμος_2011

κυβερνητικές αρχές ο αριθμός ανερχόταν στους 242.⁴⁴ Η κυβέρνηση του Καντάφι παρασύρθηκε ανακοίνωσε κατάπαυση του πυρός, την οποία όμως απέτυχε να τηρήσει.

3.7 Η στάση του Καντάφι προς τους εξεγερμένους

Εύλογα εδώ μπορεί να αναρωτηθεί κανείς γιατί ο Καντάφι παρασύρθηκε στη βίαιη καταστολή της εξέγερσης. Η απάντηση είναι διότι προφανώς υπερεκτίμησε τις δικές του δυνατότητες και δεν στάθμισε ορθά τον συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων στο εσωτερικό αλλά και την αλλαγή των περιφερειακών δεδομένων στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα:

α. Συνηθισμένος επί 42 χρόνια να καταπνίγει κάθε απόπειρα πραξικοπήματος βγαίνοντας πάντα νικητής και επικαλούμενος τον απελευθερωτικό του αγώνα και τους κακόβουλους δυτικούς, πίστεψε ότι θα το επαναλάμβανε για ακόμα μία φορά με επιτυχία.

β. Σε αντίθεση με τις γειτονικές χώρες της βορειοαφρικανικής ζώνης, η Λιβύη ήταν μια πλούσια χώρα με μικρό πληθυσμό, της οποίας οι φυσικοί πόροι αρκούσαν ακόμα να θρέψουν τους κατοίκους της χωρίς παροχή εξωτερικής βοήθειας, παρά και τον διεθνή οικονομικό αποκλεισμό.

γ. Αν και είχε αποδυναμώσει τον στρατό του, εντούτοις είχε οργανώσει μία καλά εκπαιδευμένη μισθοφορική φρουρά και στηριζόταν επάνω της μη φοβούμενος ότι θα τον προδώσει. Οι μισθοφόροι του Καντάφι αφενός ήταν αδρά πληρωμένοι, άρα δεν ανέμενε κανείς να έχουν κανένα κοινό αίτημα με τους εξεγερμένους, αφετέρου είχαν προσληφθεί χωρίς να έχουν την παραμικρή συγγένεια ή δεσμό με το φυλετικό σύστημα της Λιβύης.

δ. Τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά της χώρας, με τη μεγάλη έκταση και τις σχετικά μικρές πόλεις, αλλά και ο κατακερματισμός των φυλών, πολλές από τις οποίες τον υποστήριζαν ούτως ή άλλως, έδωσαν στον Καντάφι την εντύπωση ότι ήταν εύκολα διαχειρίσιμα και μη ευνοϊκά στοιχεία για την εξάπλωση μιας εξέγερσης.

---

⁴⁴ Le Monde, 25/02/2011

ε. Τέλος, ο Καντάφι επένδυσε πάρα πολύ στην έκδηλη αδυναμία της διεθνούς κοινότητας να αντιδράσει εμπράκτως απέναντί του. Συγκεκριμένα, έχοντας νωπή τη στήριξη της Ιταλίας, καθώς είχε αναπτύξει συνεργασία στα θέματα ελέγχου της μετανάστευσης στη Μεσόγειο, και παίζοντας καλά το χαρτί του σταθερού ενεργειακού παρόχου, όντας ο τρίτος μεγαλύτερος προμηθευτής πετρελαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κώφευε στις φραστικές επιπλήξεις που του εξαπέλυαν. Ήξερε καλά ότι ήταν πολύ δύσκολο να αποφασιστεί μια στρατιωτική επέμβαση χωρίς διεθνή νομιμοποίηση, καθώς αυτή δεν θα είχε σαφή στόχο, ενώ θα εγκυμονούσε και δυσθεώρητο πολιτικό και οικονομικό κόστος. Μέχρι εκείνο το διάστημα, οι συσκέψεις που γίνονταν στις Βρυξέλλες με σκοπό την ευρωπαϊκή αντίδραση απέβαιναν άκαρπες,⁴⁵ ενώ και το ΝΑΤΟ, μέσω του ΓΓ του στις 24 Φεβρουαρίου, τόνιζε ότι δεν είχε διατυπωθεί κανένα αίτημα για στρατιωτική επέμβαση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας στη Λιβύη και ότι, σε κάθε περίπτωση, μια τέτοια επιχείρηση θα έπρεπε να έχει τη σαφή εντολή του ΟΗΕ.⁴⁶

Στις 26 Φεβρουαρίου ο Καντάφι οξύνει τη στάση του στρεφόμενος τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα, αφού πρώτα κατηγορεί την Αλ Κάιντα Βόρειας Αφρικής ως υποκινητή της εξέγερσης, ανοίγει τις αποθήκες όπλων και καλεί τον λαό σε ένοπλο αγώνα υπεράσπισης της πατρίδας. Παράλληλα, απειλεί με «οικολογική τρομοκρατία», υπονοώντας ότι θα καταστρέψει τις πετρελαιοπηγές του. Οι εξεγερμένοι, αρχικά, δεν επιθυμούσαν ούτε αυτοί μια νατοϊκή επέμβαση. Ο εκπρόσωπος της Επαναστατικής Επιτροπής της Βεγγάζης δήλωσε: «Η υπόλοιπη χώρα θα απελευθερωθεί από τον λιβυκό λαό. Υπολογίζουμε στον στρατό για να απελευθερωθεί η Τρίπολη».⁴⁷ Εντούτοις, ζήτησε την εμπλοκή ξένων δυνάμεων για τον βομβαρδισμό των εγχώριων αεροδρομίων και τη χάραξη ζώνης απαγόρευσης πτήσεων για την εθνική πολεμική αεροπορία. Εν τω μεταξύ, η κατάσταση εντός της χώρας γινόταν ολοένα και πιο ανεξέλεγκτη, καθώς πλήθαιναν οι συγκρούσεις, αύξαναν οι πρόσφυγες προς τον ασφαλή μεσογειακό βορρά, ενώ οι πληροφορίες για τους νεκρούς παρέμεναν συγκεχυμένες. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, το 2011 περίπου 1500 άνθρωποι

⁴⁵ Santini R.H. – Varvelli A., *The Libyan Crisis Seen from European Capitals*. Brookings, Research Paper, June 2011. <https://www.brookings.edu/research/papers/2011/06/01>

⁴⁶ *Le Monde*, 24/02/2011

⁴⁷ *Le Monde*, 02/03/2011

έχασαν τη ζωή τους, δηλαδή είτε πνίγηκαν είτε θεωρήθηκαν αγνοούμενοι, προσπαθώντας να διασχίσουν τη Μεσόγειο προς την Ευρώπη.⁴⁸

3.8 Η στάση των ξένων δυνάμεων

Είναι προφανές ότι όσο συνεχίζονταν οι ένοπλες διενέξεις του καθεστώτος με τους εξεγερμένους, τόσο ωρίμαζε η ιδέα της επέμβασης στους ισχυρούς περιφερειακούς ευρωπαίους ή μη ηγέτες, ανάλογα με το αν έβλεπαν τη διεθνή θέση της χώρας τους να αναβαθμίζεται ή να υποβαθμίζεται μετά την πιθανή αλλαγή των συσχετισμών στην περιοχή. Επρόκειτο, με άλλα λόγια, για ένα παιχνίδι διαμόρφωσης νέων διεθνών σχέσεων, στο οποίο κάποιοι θέλησαν να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε ότι μόλις τέσσερις μήνες πριν, τον Νοέμβριο του 2010, το ΝΑΤΟ με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, είχε προσφέρει ένα πολύτιμο εργαλείο στα κράτη - μέλη του: την αρχή περί Ευθύνης Προστασίας (Responsibility to Protect), σύμφωνα με την οποία, όταν διακυβεύεται η ασφάλειά τους (των κρατών - μελών), νομιμοποιείται η παρέμβαση σε καταστάσεις κρίσης ή ένοπλης σύγκρουσης σε μια ξένη χώρα με σκοπό την πρόληψη – διαχείριση – σταθεροποίηση – ανοικοδόμησή της.⁴⁹

Έτσι, πρώτη η Γαλλία του Νικολά Σαρκοζί, πραγματοποιώντας μια αξιομνημόνευτη στροφή 180 μοιρών σε σχέση με την εξωτερική της πολιτική, τάχθηκε υπέρ της στρατιωτικής επέμβασης, ελπίζοντας να εξασφαλίσει μια πλεονεκτικότερη θέση στο αναδυόμενο γεωπολιτικό τοπίο. Θέλησε έτσι, για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια, να παίξει ρόλο πρωταγωνιστή και όχι απλού παρατηρητή των εξελίξεων, έχοντας στο πλευρό της τις ΗΠΑ.⁵⁰

Οι τελευταίες, από τη μεριά τους, διστακτικά στην αρχή, αλλά όλο και πιο ενεργά προϊόντος του χρόνου, συμφώνησαν στην ανάληψη ενεργού δράσης στη Λιβύη, τιθέμενες όμως υπό την ομπρέλα του ΝΑΤΟ, όπως εξηγήσαμε παραπάνω. Μάλιστα, ο Μπάρακ Ομπάμα στις 3 Μαρτίου 2011 δεν δίστασε να πει ότι ο Μουαμάρ Καντάφι πρέπει να παραιτηθεί από την εξουσία, αφού το καθεστώς του είχε απολέσει τη λαϊκή νομιμοποίηση, επικρότησε τις αποφάσεις του Συμβουλίου

⁴⁸ <https://www.unhcr.org/news/briefing/2012/1/4f27e01f9/mediterranean-takes-record-deadly-stretch-water-refugees-migrants-2011.html> 31/01/2012

⁴⁹ https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

⁵⁰ Belkin P., France: Factors Shaping Foreign Policy and Issues in U.S. – French Relations. Congressional Research Paper, RI 32464, April 14, 2011.

Ασφαλείας του ΟΗΕ, ανακοίνωσε την εμπλοκή αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων σε ανθρωπιστικές αποστολές στη Λιβύη και δεν απέκλεισε την περαιτέρω στρατιωτική εμπλοκή της χώρας του.

Ωστόσο, οι νατοϊκοί εταίροι των ΗΠΑ δεν εξέφραζαν την ίδια αποφασιστικότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Τουρκία, η οποία απέρριψε την αυτόβουλη δράση, καθώς, με βάση το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, έπρεπε πρώτα κάποιο κράτος - μέλος να έχει δεχθεί επίθεση για να υπάρξει στρατιωτική απάντηση. Βέβαια, ο Ερντογάν ήταν απρόθυμος να μπει σε ακόμα μια ένοπλη σύρραξη εκείνη την περίοδο. Υπενθυμίζουμε ότι είχε ως ανοιχτό μέτωπο το κουρδικό, ενώ στη Λιβύη είχε κάνει σημαντικές κατασκευαστικές επενδύσεις της τάξης των 20 δισεκατομμυρίων δολαρίων μετά την επάνοδό της στη διεθνή σκηνή.⁵¹ Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε την πάγια τακτική της Τουρκίας, σε όσα περιφερειακά προβλήματα θεωρεί ότι υπερτερεί πάντα να τα αντιμετωπίζει σε διμερές επίπεδο. Επίσης, έχοντας την ηγεμονική βλέψη της επανένωσης του αραβικού κόσμου υπό την αιγίδα του, δύσκολα ο Τούρκος πρόεδρος θα έδινε τη συγκατάθεσή του για επίθεση σε μια αραβική χώρα. Τελικά, αυτό επετεύχθη, αφού αποφάσισε να μην είναι απών από τις μεσογειακές εξελίξεις, στέλνοντας πολεμικά πλοία ως ναυτική δύναμη αποκλεισμού του λιβυκού καθεστώτος.

Εκτός του NATO τώρα, η Ρωσία ήταν αυτή που αρνήθηκε κατηγορηματικά την ανάληψη στρατιωτικής δράσης, κατηγορώντας το NATO για προσπάθεια απόκτησης πολιτικοστρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή με πρόφαση την κατάσταση που επικρατούσε στη Βόρεια Αφρική.⁵² Η Μόσχα, προφανώς, θέλοντας να προωθήσει τα στρατηγικά της σχέδια στη Μέση Ανατολή, έβλεπε την ανάμειξη του NATO ως παρέμβαση στα δικά της συμφέροντα, καθώς έμοιαζε η Δύση να θέλει να λειτουργήσει πάλι αποικιοκρατικά, τη στιγμή που η ίδια δεν θα είχε κανένα απολύτως όφελος.⁵³ Μάλιστα, έβλεπε την αρχή περί Ευθύνης Προστασίας που είχε θεσμοθετήσει το NATO, ως μπούμερανγκ για την άσκηση της δικής της πολιτικής στο εσωτερικό της εναντίον αυτονομιστικών τάσεων, όπως στην Τσετσενία.

---

⁵¹ Today's Zaman, February 22, 2011

⁵² Le Monde, 02/03/2011

⁵³ Nocetti J., Russia's Energy Policy and the Middle East. *Politique étrangere*, Vol. 78, No 1, printemps 2013.

Οι ηγέτες των αραβικών χωρών από την άλλη, νιώθοντας την απειλή του πολέμου στο πετσί τους και στερούμενοι αντίστοιχης στρατιωτικής και οικονομικής δύναμης, αρκέστηκαν σε δηλώσεις υποστήριξης των αμάχων με επίκεντρο τη διαφαινόμενη ανθρωπιστική καταστροφή. Ο Αραβικός Σύνδεσμος απλώς τήρησε τα προσχήματα, διακηρύσσοντας την ενότητα των κρατών – μελών του, χωρίς όμως να πάρει θέση υπέρ ή κατά μιας ένοπλης εισβολής για επιβολή της ειρήνης.

3.9 Η δυτική επέμβαση

Όσο συνεχίζονταν οι συζητήσεις σε επίπεδο NATO και ΕΕ, οι καθεστωτικές δυνάμεις κέρδιζαν έδαφος πλησιάζοντας τη Βεγγάζη. Διαπιστώνοντας οι Ευρωπαίοι ότι η πιθανότητα ανατροπής του Καντάφι απομακρυνόταν, έσπευσαν να επιταχύνουν τις εξελίξεις. Έτσι, με πρωτοβουλία των ΗΠΑ, της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και του Λιβάνου, συντάχθηκε κείμενο, το οποίο στις 17 Μαρτίου υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ως απόφαση 1973/2011, σύμφωνα με το οποίο ζητείτο από το καθεστώς Καντάφι η παύση των στρατιωτικών επιθέσεων εναντίον των εξεγερμένων και σε αντίθετη περίπτωση επιτρεπόταν η λήψη κάθε απαραίτητου μέτρου, της προσφυγής στη βία συμπεριλαμβανομένης, προκειμένου να προστατευθούν από τη διεθνή κοινότητα οι άμαχοι.⁵⁴ Συγκεκριμένα, υπήρχαν παράγραφοι για: ενίσχυση του εμπάργκο όπλων, ζώνη απαγόρευσης πτήσεων, πάγωμα των λιβυκών καταθέσεων, απαγόρευση πτήσεων και το μόνο που δεν επιτρεπόταν ήταν η κατοχή λιβυκού εδάφους από ξένες δυνάμεις. Ξεκάθαρα γινόταν λόγος για όλα τα αναγκαία μέτρα του κεφαλαίου 7 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ. Το κείμενο έγινε αποδεκτό από 10 κράτη - μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, δηλαδή, μαζί με τις τέσσερις ανωτέρω χώρες και από τις: Γκαμπόν, Νότια Αφρική, Νιγηρία, Πορτογαλία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Κολομβία. Δεν υπήρξε ΒΕΤΟ, αλλά απείχαν η Γερμανία και οι λεγόμενες χώρες του BRIC, ήτοι η Βραζιλία, η Ρωσία, η Ινδία και η Κίνα, οι οποίες εξέφρασαν μεν τη συμφωνία τους στην ανάληψη κάποιας μορφής δράσης, όχι όμως με τις αεροπορικές επιδρομές.

Ο Καντάφι συνέχισε τις επιθέσεις εναντίον των εξεγερμένων αγνοώντας την απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ. Η στάση του αυτή ενεργοποίησε το δεύτερο σκέλος

⁵⁴ <https://olympia.gr/2011/03/18/αποφαση19732011>

της απόφασης 1973/2011, δηλαδή την ανάληψη δράσης για την προστασία του άμαχου πληθυσμού από το καθεστώς της Τρίπολης. Έτσι, στις 19 Μαρτίου ξεκίνησε η νατοϊκή επιχείρηση «Αυγή της Οδύσσειας» («Operation Odyssey Dawn»), με αεροπορικές και ναυτικές επιδρομές βομβαρδισμού της λιβυκής αεράμυνας, των μονάδων τεθωρακισμένων και των στρατιωτικών κέντρων διοίκησης, δημιουργώντας ζώνη αεροπορικού αποκλεισμού με σκοπό την προέλαση των δυνάμεων των εξεγερμένων.⁵⁵ Στις 27 Μαρτίου συμφωνήθηκε στο Λονδίνο η πλήρης διοίκηση της επιχείρησης υπό τον ΟΗΕ και στις 31 Μαρτίου μετονομάστηκε σε «Ενιαίος Προστάτης» («Unified Protector»)⁵⁶ Σημειώνεται ότι η Ελλάδα συμμετείχε στην αποστολή με παροχή διευκολύνσεων, όπως το αεροδρόμιο και ο ναύσταθμος της Σούδας. Επιπλέον, στο πλαίσιο παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, τη Μεγάλη Πέμπτη, με αεροσκάφος της Πολεμικής Αεροπορίας του Κατάρ, διεξήχθη επιχείρηση αερομεταφοράς 49 Λιβύων τραυματιών και άλλων 15 συγγενών τους από τη Λιβύη στην Αθήνα.

Στη συνέχεια, με πρωτοβουλία της Γαλλίας, ο ΟΗΕ αναγνώρισε ως νόμιμο εκπρόσωπο του λιβυκού λαού το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο (CNT: Council National de Transition), που ήταν το όργανο που εκπροσωπούσε τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις. Τον Μάρτιο παραιτήθηκαν πολλοί πρώην συνεργάτες του Καντάφι, ανάμεσά τους και υπουργοί, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την πολιτική καταστολής που ακολουθούσε προς τους διαδηλωτές. Πολλά μέλη των δυνάμεων ασφαλείας αυτομόλησαν προς το μέτωπο της αντιπολίτευσης, ενώ ο πρώην υπουργός δικαιοσύνης, Μουσταφά Αμπντέλ Τζαλίλ σχημάτισε προσωρινή κυβέρνηση. Στις 30 Απριλίου 2011 σκοτώθηκε ένας από τους γιους του Καντάφι σε αεροπορικό βομβαρδισμό του NATO, καθώς επίσης και τρεις από τους εγγονούς του, στην Τρίπολη. Ο Καντάφι, ο οποίος μαζί με τη σύζυγό του επισκεπτόταν το σπίτι του γιου του, όπου έλαβε χώρα ο βομβαρδισμός, δεν τραυματίστηκαν. Σε μια προσπάθεια συμβιβασμού, στις 30 Απριλίου 2011 δήλωσε: «Είμαστε έτοιμοι για κατάπαυση του πυρός και ζητούμε να μην ισχύει μόνο για την πλευρά μας αλλά για όλες, συμπεριλαμβανομένων των δυτικών δυνάμεων. Όμως, οι Σταυροφόροι του NATO δεν σταματούν τους βομβαρδισμούς. Παρόλο αυτά, θα είμαστε οι πρώτοι που θα προχωρήσουμε σε ανακωχή. Θα

⁵⁵ http://www.onalert.gr/stories/Aygh_Odyssseias_Pos_egine_h_epixeirsh/4225

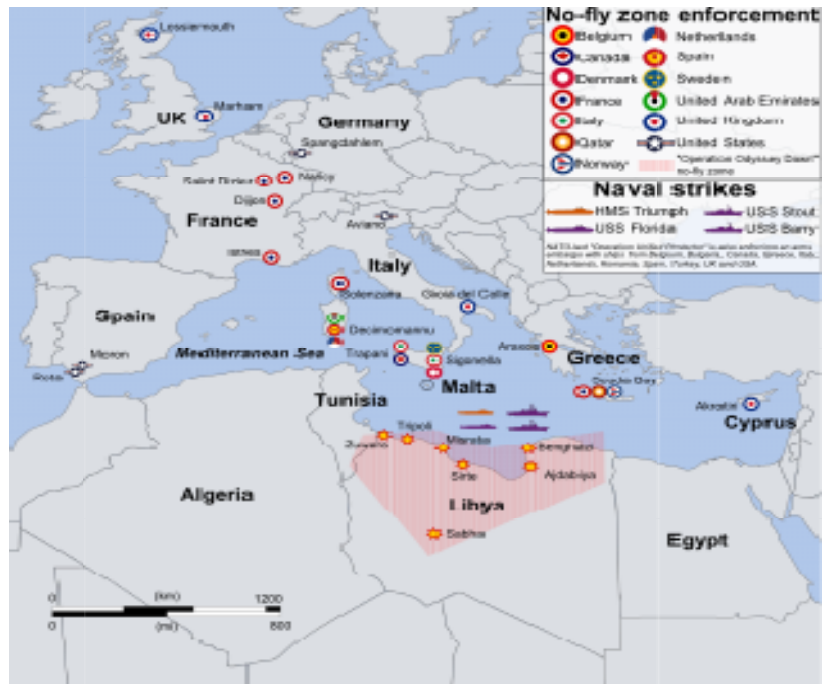
⁵⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Unified_Protector

παραμείνω, καθώς κανείς δεν έχει δικαίωμα να με διώξει ή να μου απαγορεύσει να αγωνίζομαι για το καλό της χώρας μου. Η Λιβύη δεν άρχισε πόλεμο. Αν οι δυτικές χώρες ενδιαφέρονται για το πετρέλαιο της Λιβύης, μπορώ να επανεξετάσω τα συμβόλαια με τις δυτικές εταιρίες».

Ήταν όμως αργά για εκείνον. Την 1^η Ιουνίου ο ΟΗΕ αποφάσισε να παρατείνει την αποστολή του στη Λιβύη, δεδομένου ότι οι μάχες συνεχίζονταν αμείωτες και στις 8 Ιουνίου κατέληξε σε συμφωνία για τον μηχανισμό χρηματοδότησης του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου. Στις 27 Ιουνίου το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο εξέδωσε ένταλμα σύλληψης εναντίον του Καντάφι, κατηγορώντας τον για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που τελέστηκαν κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Παράλληλα εκδόθηκαν εντάλματα κατά του γιου του Καντάφι, Σαΐφ αλ-Ισλάμ, και του επικεφαλής των λιβυκών μυστικών υπηρεσιών Αμπντάλα αλ-Σενούσι. Οι εχθροπραξίες μεταξύ φιλοκυβερνητικών και αντικαθεστωτικών συνεχίστηκαν, αλλά η δυτική επέμβαση ήταν πλέον καταλυτική. Μέχρι τα τέλη Αυγούστου οι αντικαθεστωτικές δυνάμεις είχαν καταλάβει την Τρίπολη, με την οικογένεια του Καντάφι να διασκορπίζεται αναζητώντας καταφύγιο στο εξωτερικό. Στις 13 Σεπτεμβρίου συγκροτήθηκε κυβέρνηση με πρόεδρο και μέλη τα αντίστοιχα στελέχη του Εθνικού Μεταβατικού Συμβουλίου. Στις 20 Οκτωβρίου καταλήφθηκε και η τελευταία εναπομείνασα πόλη υπό καθεστωτικό έλεγχο, η Σύρτη, γενέτειρα του Καντάφι. Ο τελευταίος, δε, συνελήφθη και δολοφονήθηκε με αποτρόπαιο τρόπο.⁵⁷ Στις 23 Οκτωβρίου έληξε επίσημα η επιχείρηση «Ενιαίος Προστάτης» και ο ΟΗΕ ανακήρυξε την απελευθέρωση της Λιβύης.

---

⁵⁷ Ping J., Fallait-il tuer Kadhafi ? Le Monde diplomatique, aout 2014.

Εικόνα 5: Χάρτης επεμβάσεων στη Λιβύη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΜΕΤΑ – ΚΑΝΤΑΦΙΚΗ ΛΙΒΥΗ

4.1 Πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος

Μετά την επίσημη αποχώρηση του ΟΗΕ από τη Λιβύη τον Οκτώβριο του 2011, το μόνο συντονιστικό όργανο των εξεγερμένων συνέχισε να είναι το Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο. Η θητεία του έμελε να διαρκέσει μέχρι τις εκλογές που θα ανεδείκνυαν μια μεταβατική κυβέρνηση, η οποία θα επωμιζόταν την ευθύνη ψήφησης νέου Συντάγματος, με περιεχόμενο το πολίτευμα της χώρας, τον χαρακτήρα των θρησκευτικών και κοσμικών θεσμών, τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Η συλλογικότητα του οργάνου αυτού ήταν τέτοια που επέτρεπε την ταυτόχρονη ύπαρξη εκπροσώπων από ένοπλες ομάδες, οι οποίες κατά τη διάρκεια της εξέγερσης ισχυρίζονταν ότι διεφύλασσαν την ασφάλεια των περιοχών δράσης τους, ενώ μάλλον, ως νικητές, επέβαλλαν τη θέλησή τους στις ηττημένες φιλοκαθεστωτικές φυλές.⁵⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι η δράση των ενόπλων ομάδων ήταν τόσο ισχυρή, που επέφερε την κυριαρχία τους σε ορισμένα τμήματα της χώρας, όπως χαρακτηριστικά συνέβη στην Κυρηναϊκή, από όπου στις 6 Μαρτίου 2012 ακραίοι ισλαμιστές (πολιτικές προσωπικότητες και μέλη της κοινωνίας των πολιτών) διακήρυξαν την αυτονομία της. Στις πρώτες πολυκομματικές εκλογές που διεξήχθησαν στη χώρα τον Ιούνιο του 2012 συμμετείχαν πάνω από 140 κόμματα, τα περισσότερα από τα οποία είχαν προσωποπαγή παρά πολιτική κατεύθυνση, με σκοπό να εκπροσωπηθεί το σύνολο των φυλών, κοινωνικών κατηγοριών, γεωγραφικών περιοχών και θρησκευτικών τάσεων.⁵⁹ Μάλιστα πολλά από τα κόμματα ήταν ισλαμικά καλύπτοντας όλο το φάσμα του πολιτικού Ισλάμ, από τους μετριοπαθείς μουσουλμάνους μέχρι τους σαλαφιστές αλλά και τους τζιχαντιστές πρώην μαχητές της Αλ Κάιντα. Αν και στο Κοινοβούλιο που αναδείχθηκε, την εξουσία ανέλαβαν οι κοσμικές δυνάμεις, εντούτοις η εκπροσώπηση των ισλαμιστών ήταν σημαντική, κάτι που φάνηκε αμέσως μετά στην κοινωνική τους επιρροή, καθώς πέτυχαν την αντικατάσταση στα τεμένη των ουλεμάδων από σαλαφιστές, τον περιορισμό των δικαιωμάτων των γυναικών, και αύξαναν συνεχώς την πίεση για υιοθέτηση της Σαρία ως νομικού ρυθμιστή του

⁵⁸ Haimzadeh P., Qui a gagné la guerre en Libye?, Le Monde diplomatique, Decembre 2011.

⁵⁹ Djallil L., Islam et pouvoir dans la Libye post Kadhafi. Confluences Mediterranee, No 3, 2013.

ιδιωτικού και δημόσιου βίου. Η κατάσταση είχε αρχίσει να εκτραχύνεται ξανά, καθώς εκείνη την περίοδο οι ισλαμιστικές ομάδες εκτελούσαν δημοσιογράφους, ακτιβιστές, απλούς στρατιώτες, ενώ κυβερνούσαν το δυτικό κομμάτι της Λιβύης.

4.2 Εμφύλιος πόλεμος

Η πολιτική κρίση κορυφώθηκε τον Μάιο του 2014, όταν πρώην αξιωματικοί του στρατού με αρχηγό τον απόστρατο στρατηγό, Χαλίφα Χάφταρ, ξεκίνησαν την επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» (Αλ Καράμα), που στόχο είχε την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Ο στρατηγός Χάφταρ, πρώην άνθρωπος του Καντάφι και νυν των ΗΠΑ, εμφανίστηκε από το πουθενά, στα μέσα του πολέμου κατά του Καντάφι, ως ο απόλυτος «κομαντάντε» που θα κερδίσει τον πόλεμο. Στη μεταπολεμική εποχή (2013-2014) εκμεταλλεύτηκε τα τρομοκρατικά και δειλά χτυπήματα των ισλαμιστών για δικό του πολιτικό όφελος και μάζεψε γύρω του αρκετές ένοπλες ομάδες, πρώην αξιωματικούς του στρατού (ακόμα και υποστηρικτές του Καντάφι) αλλά και την κοινή γνώμη, όχι μόνο στην ανατολική πλευρά, αλλά και σε ολόκληρη τη χώρα. Η στρατιωτική επιχείρηση κατάφερε να διώξει τους τζιχαντιστές από διάφορα μέρη του χαλιφάτου τους, που συγκεντρώθηκαν για ιερό πόλεμο στην Κυρηναϊκή και οι οποίοι εξοπλίζονται από κέντρα εξουσίας, με βάση τους την Τρίπολη και την Μισράτα στα δυτικά της Λιβύης.⁶⁰ Στις εκλογές του Ιουνίου του 2014, μειώθηκε η εκπροσώπηση των ισλαμιστών στο Κοινοβούλιο, με αποτέλεσμα να μην το αναγνωρίζουν και να εντείνουν τις μάχες εναντίον των κοσμικών φιλοκυβερνητικών δυνάμεων. Συγκεκριμένα, οι ισλαμιστές κατέλαβαν τον Ιούλιο τη Βεγγάζη και τον Αύγουστο την Τρίπολη, εγκαθιστώντας εκεί τη δική τους κυβέρνηση και αναγκάζοντας τη νόμιμη εκλεγμένη κυβέρνηση να μεταφερθεί στο Τομπρούκ και εξωθώντας την ουσιαστικά να προστρέξει στη συνδρομή του ΟΗΕ. Εν τέλει, προκειμένου να βρεθεί πολιτική λύση, στις 29 Σεπτεμβρίου 2014 συναντήθηκαν στην Τρίπολη υπό την αιγίδα του ΟΗΕ οι βουλευτές των κοσμικών κομμάτων, αλλά απείχαν εκείνοι των ισλαμιστικών. Ο εκπρόσωπος του ΟΗΕ τους κάλεσε να συμμετάσχουν σε διάλογο, διαφορετικά θα τους επιβάλλονταν

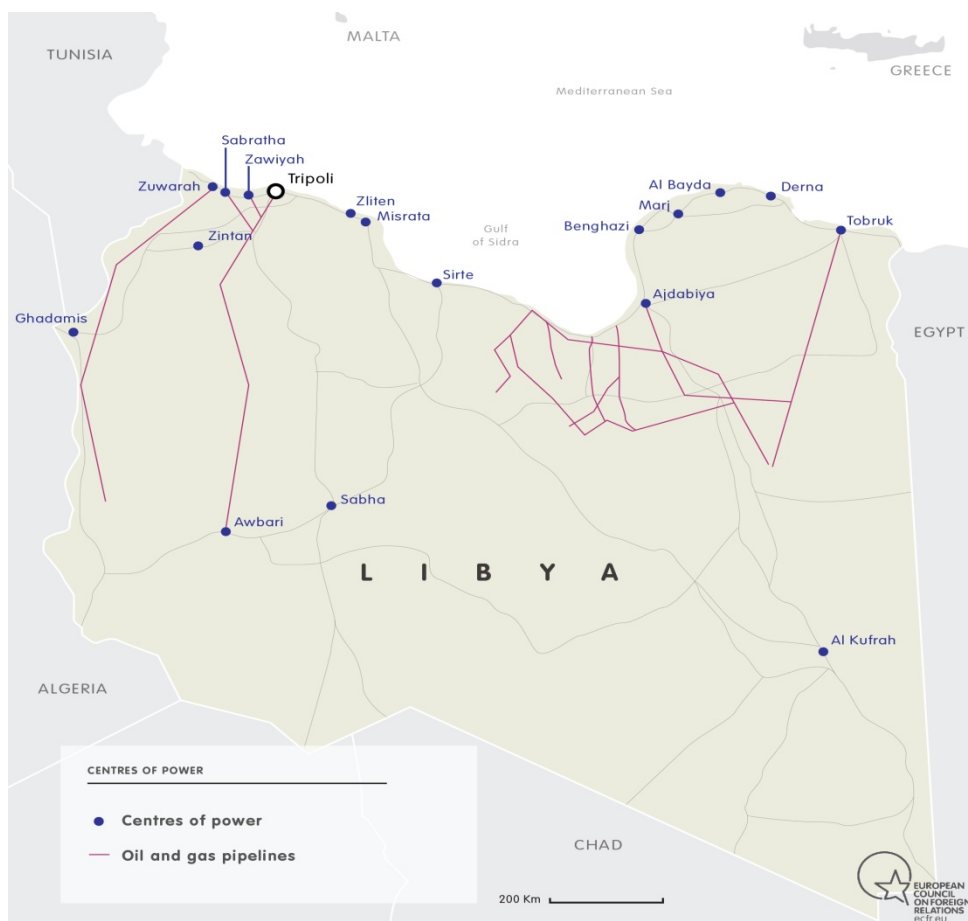
---

⁶⁰ <https://www.thepressproject.gr/article/111824/Libui>

κυρώσεις, εκείνοι όμως αρνήθηκαν και κατηγόρησαν τους συμμετέχοντες για προδοσία.⁶¹

4.3 Πολιτικοί δρώντες

Από το καλοκαίρι του 2014, η πολιτική εξουσία έχει χωριστεί μεταξύ δύο αντίπαλων κυβερνήσεων στην Τρίπολη και στο Τομπρούκ, ενώ η τελευταία έχει αναγνωριστεί από τη διεθνή κοινότητα πριν από τη δημιουργία του Συμβουλίου Προεδρίας τον Δεκέμβριο του 2015, του σώματος δηλαδή που ενεργεί συλλογικά ως επικεφαλής της κρατικής και ανώτατης διοίκησης των ενόπλων δυνάμεων. Σήμερα, αρκετοί τύποι πολιτικών δρώντων ερίζουν για την εξουσία στη Λιβύη: ένοπλες ομάδες, «πόλεις – κράτη», ιδίως στη δυτική και νότια Λιβύη και φυλές, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές στην ανατολική και νότια Λιβύη.

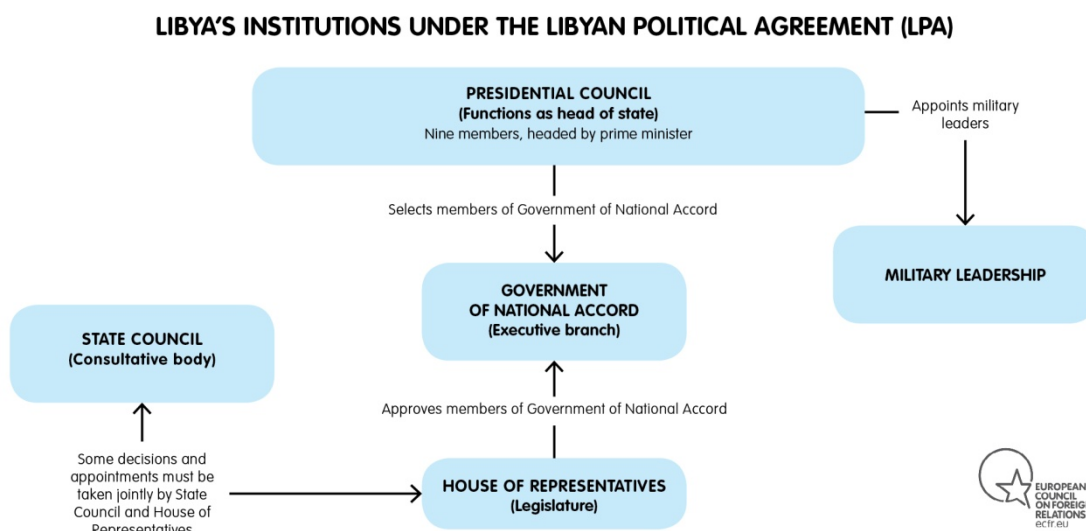

Εικόνα 6: Τα κέντρα ισχύος στη Λιβύη

⁶¹<https://www.jeuneafrique.com/43335/politique/crise-libyenne-premi-re-r-union-de-dialogue-sous-l-gide-de-l-onu-tripoli/>

Αυτή τη στιγμή η Λιβύη έχει τρία κέντρα εξουσίας. Το πρώτο είναι το Συμβούλιο Προεδρίας (PC), το οποίο εδρεύει στην Τρίπολη από τις 30 Μαρτίου 2016 και προήλθε από την υπογραφή της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας (LPA), που είχε υπογράψει ο ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 2015. Σύμφωνα με αυτή τη συμφωνία, το Συμβούλιο Προεδρίας προεδρεύει της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας (GNA), η οποία επίσης εδρεύει στην Τρίπολη. Η Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας θα πρέπει να εγκριθεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων (HoR) σύμφωνα με τη συμφωνία, αλλά σε δύο περιπτώσεις η Βουλή των Αντιπροσώπων καταψήφισε τον κατάλογο των υπουργών.

Εικόνα 7: Τα θεσμικά πολιτικά όργανα της Λιβύης

Το δεύτερο κέντρο εξουσίας είναι η αντίπαλη Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας, που στηρίζει το κύρος της σε ένα απομεινάρι του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου (GNC), το οποίο αρχικά εξελέγη το 2012. Η Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας είναι επίσης εγκατεστημένη στην Τρίπολη, αν και δεν ελέγχει πλέον κανένα σχετικό θεσμικό όργανο. Τον Οκτώβριο του 2016, ο πρόεδρος της προσπάθησε να επαναβεβαιώσει τον εαυτό του, αλλά απέτυχε να κερδίσει ευρύτερη υποστήριξη και οι δυνάμεις του εκδιώχθηκαν από την Τρίπολη την άνοιξη του 2017. Η συντριπτική πλειοψηφία των μελών του Γενικού Εθνικού Κογκρέσου, επίσης γνωστό ως «Κοινοβούλιο της Τρίπολης», μεταφέρθηκε στο Κρατικό Συμβούλιο,

ένα συμβουλευτικό όργανο που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας (LPA) και συνέρχεται στην Τρίπολη.

Το τρίτο κέντρο εξουσίας αποτελείται από τις αρχές που εδρεύουν στο Τομπρούκ και την Μπάιντα, οι οποίες έπρεπε επίσης να εργάζονται στο πλαίσιο της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας (LPA). Η Βουλή των Αντιπροσώπων (HoR) στο Τομπρούκ θα γίνει η νόμιμη νομοθετική αρχή στο πλαίσιο της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχει καταφέρει να εισάγει μια συνταγματική τροπολογία που να την κατοχυρώνει ως επίσημο θεσμό. Αντ' αυτού, έχει εγκρίνει την αντίπαλη κυβέρνηση του Αμπντουλλάχ αλ-Θίνι, η οποία λειτουργεί στην Μπάιντα. Οι αρχές του Τομπρούκ και της Μπάιντα διοικούνται από τον αντι-ισλαμιστή στρατηγό Χαλίφα Χάφταρ, ο οποίος είναι επικεφαλής του Εθνικού Στρατού της Λιβύης (LNA).⁶²

4.4 Περιφερειακοί δρώντες

α. Αίγυπτος

Καμία άλλη αραβική χώρα δεν διαδραματίζει τόσο ισχυρό ρόλο στη Λιβύη όσο η Αίγυπτος. Απόδειξη τα τακτικά ταξίδια των ηγετών της Λιβύης στο Κάιρο. Η σχέση μεταξύ του Τομπρούκ και της Αιγύπτου δεν καθορίζεται απλώς από τις σημαντικές μεταφορές οπλισμού αλλά και από ένα κοινό πολιτικό σχέδιο: την εξάλειψη του πολιτικού Ισλάμ και την ενίσχυση της αυτονομίας της ανατολικής Λιβύης. Για την Αίγυπτο, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, η Κυρηναϊκή υπό την ηγεσία ενός φιλικού προς την Αίγυπτο πολιτικού, όπως είναι τώρα ο Χάφταρ, θα δημιουργούσε μια ζώνη ασφαλείας έναντι του ISIS.

β. Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα

Παρά το γεγονός ότι έχουν τους ίδιους στόχους με την Αίγυπτο, τα ΗΑΕ διαδραματίζουν έναν πιο ξεχωριστό ρόλο στη Λιβύη. Σύμφωνα με έκθεση ειδικής ομάδας εμπειρογνομόνων του ΟΗΕ, τροφοδοτούν με οπλισμό τόσο τον Χάφταρ όσο και τις πολιτοφυλακές της πόλης - κράτους του Ζιντάν. Βέβαια, το τελευταίο

⁶² https://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict

διάστημα της ανάμιξής τους στην Υεμένη, υποστηρίζουν περισσότερο τις διαπραγματεύσεις των Ηνωμένων Εθνών και ασχολούνται λιγότερο με τη Λιβύη.

γ. Τουρκία και Κατάρ

Η επιρροή που ασκούν η Τουρκία και το Κατάρ στην Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας και στους συμμάχους της είναι δεδομένη. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν είναι μεγαλύτερη από αυτή που ασκούν η Αίγυπτος και τα ΗΑΕ στην πλευρά του Τομπρούκ. Σύμφωνα με ομάδα εμπειρογνομώνων του ΟΗΕ, οι τουρκικές εταιρείες έχουν μεταφέρει όπλα στην ηττημένη στρατιωτική οργάνωση «Αυγή της Λιβύης», ενώ το Κατάρ έχει διατηρήσει δεσμούς από το 2011 με έναν πολιτικό της Λιβύης και πρώην τζιχαντιστή, τον Αμπντελχάκιμ Μπελχάτζ.

δ. Αλγερία και Τυνησία

Οι δύο αυτές χώρες του Μαγκρέμπ, αν και επιδεικνύουν υψηλό επίπεδο ενδιαφέροντος για ό,τι συμβαίνει στη Λιβύη, δεν έχουν δημιουργήσει ένα δίκτυο πληρεξουσίων στη χώρα (νομικών διεκδικητών), όπως άλλες αραβικές ή περιφερειακές δυνάμεις. Και οι δύο υποστηρίζουν τη συμφιλίωση και την πολιτική λύση, ενώ συντονίζονται στενά μεταξύ τους για να περιορίσουν τις διαρροές από την παρουσία του ISIS στη Λιβύη.⁶³

4.5 Ένοπλες ομάδες

α. Ο «Εθνικός Στρατός της Λιβύης» (LNA)

Αν και ο Χαλίφα Χάφταρ αναγνωρίζεται ως ο γενικός διοικητής των ενόπλων δυνάμεων από τη Βουλή των Αντιπροσώπων στην ανατολική Λιβύη, ο Εθνικός Στρατός της Λιβύης αποτελεί ένα μείγμα στρατιωτικών μονάδων και φυλετικών - περιφερειακών ένοπλων ομάδων, που όμως δεν αναγνωρίζεται από το σύνολο του στρατιωτικού προσωπικού της επικράτειας. Αρκετοί ανώτεροι στρατιωτικοί αρνήθηκαν να προσχωρήσουν στην επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» του Χάφταρ εναντίον των ισλαμιστών, όταν την οργάνωσε τον Μάιο του 2014. Ορισμένοι από αυτούς έχουν ενώσει τις δυνάμεις τους με τους αντιπάλους του,

⁶³ https://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict

είτε συνεργαζόμενοι με πολιτοφύλακες που αποτελούσαν τον (νυν εκτοπισμένο) συνασπισμό «Αυγή της Λιβύης» στη δυτική Λιβύη, είτε συνεργαζόμενοι με τοπικές τζιχαντιστικές ομάδες, προκειμένου να εκδιώξουν τον ISIS από την πόλη Ντέρνας. Οι αντίπαλοι του Χάφταρ ισχυρίζονται ότι οι παράνομες δυνάμεις του στρατολογούν Σουδανούς μισθοφόρους, ιδιαίτερα από την ανταρτική ομάδα του Νταρφούρ JEM.

β. Η «Αυγή της Λιβύης»

Η «Αυγή της Λιβύης», η οποία αποτέλεσε συμμαχία πολιτοφυλάκων της Λιβύης και σχηματίστηκε εν μέρει ως απάντηση στην επιχειρησιακή «Αξιοπρέπεια» του Χάφταρ το καλοκαίρι του 2014, δεν υπάρχει πια. Απαρτιζόταν από ισλαμιστές και μη ισλαμιστές πολιτοφύλακες, ένοπλες ομάδες από την Τρίπολη και από την πόλη Μισράτα, καθώς και μαχητές από άλλα μέρη της δυτικής Λιβύης, συμπεριλαμβανομένης της βερβερικής μειονότητας. Είχε διαλυθεί πολύ πριν από την υπογραφή της συμφωνίας με τον ΟΗΕ με στόχο την ίδρυση μιας κυβέρνησης ενότητας στα τέλη του 2015, κατόπιν εντάσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ των φατριών της Μισράτα και ομάδων με έδρα την Τρίπολη.

γ. Οι ένοπλες ομάδες στην Τρίπολη

Προς το παρόν, οι ένοπλες ομάδες της Τρίπολης μπορούν να ταξινομηθούν ως προς το αν υποστηρίζουν ή όχι την κυβέρνηση ενότητας υπό την ηγεσία του Σαρράι. Ένας από τους σημαντικότερους λόγους που υποστηρίζουν την κυβέρνηση είναι ο Αμπντέλ Ραούφ Κάρα, ηγέτης της Ειδικής Δύναμης Αποτροπής (ή Rada), η οποία εδρεύει στο συγκρότημα Μαϊτίγκα, που αποτελεί το μοναδικό λειτουργικό αεροδρόμιο της Τρίπολης. Οι στρατιωτικές δυνάμεις του Κάρα, οι οποίες αριθμούν περί τα 1500 άτομα και έχουν σαλαφιστική κατεύθυνση, κάποτε επεδίωκαν να παρουσιαστούν ως ένας τύπος αστυνομικής δύναμης της πόλης, στοχεύοντας ειδικότερα στην καταδίωξη διακίνησης αλκοόλ και ναρκωτικών. Τώρα εστιάζουν τις προσπάθειές τους στην αντιμετώπιση των εστιών του ISIS γύρω από την πρωτεύουσα. Οι ένοπλες ομάδες από την περιοχή Σουκ αλ-Γιούμα της Τρίπολης, συμπεριλαμβανομένης της ταξιαρχίας Ναουάσι, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξασφάλιση της κυβέρνησης ενότητας. Μια άλλη ισχυρή προσωπικότητα στην Τρίπολη είναι ο Χαϊθέμ Τατζούρι, ο οποίος είναι επικεφαλής

της μεγαλύτερης πολιτοφυλακής της πόλης. Αυτός ηγείται μιας οργάνωσης με το όνομα Επαναστατική Ταξιαρχία της Τρίπολης (TRB) και έχει απειλήσει διάφορους αξιωματούχους από το 2012. Δεν αποτελεί κάποιο ιδιαίτερο πολιτικό πρόσωπο, καθώς προτεραιότητά του είναι η προστασία των συμφερόντων του στην πρωτεύουσα. Ορισμένες άλλες πολιτοφυλακές της Τρίπολης και της ενδοχώρας της, ορισμένες από τις οποίες συνδέονται με πρώην μέλη της (κατηρημένης) Λιβυκής Ισλαμικής Ένοπλης Ομάδας (LIFG), εκφράζουν τις αντιρρήσεις τους προς την κυβέρνηση ενότιητας και έχουν συγκρουστεί με τις δυνάμεις του Κάρα και του Τατζούρι. Τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι μακρόχρονες εντάσεις μεταξύ των συνεργατών του σείχη Σάντεκ αλ-Γκεριανί, ο οποίος διορίστηκε Μουφτής το 2011, και των υποστηρικτών ενός συγκεκριμένου σαλαφιστικού κλάδου, που εμπνεύστηκε από τον σαουδάραβα σείχη ο Ραμπέ αλ-Μαντχαλί. Γνωστοί ως Μαντχαλίσ, εκφοβίζουν τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και όλες τις μορφές πολιτικού Ισλάμ. Ως αποτέλεσμα, πολλοί από αυτούς εντάχθηκαν στην επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» του Χάφταρ στην ανατολική Λιβύη. Οι επικριτές τους υποπτεύονται ότι μπορεί να είναι σαουδαραβικός δάκτυλος στη Λιβύη. Η στρατιωτική δύναμη του Κάρα περιέχει μεγάλο αριθμό Μαντχαλίσ, όπως και πολλές άλλες πολιτοφυλακές στην Τρίπολη.

δ. Η Μισράτα και η επιχείρηση «Μπουινάν αλ-Μαρσούς»

Η πόλη της Μισράτα φιλοξενεί τις μεγαλύτερες και ισχυρότερες πολιτοφυλακές της Λιβύης, οι μεγαλύτερες από τις οποίες είναι οι ταξιαρχίες Χαλμπούς και Μαγιούμπ. Αμφιλεγόμενος χαρακτήρας είναι ο Σαλάχ Μπαντί, ένας πρώην ηγέτης του κοινοβουλίου και των πολιτοφυλακών και άνθρωπος κλειδί στη συμμαχία «Αυγή της Λιβύης» το 2014, ο οποίος αντιτίθεται στην κυβέρνηση ενότιητας που υποστηρίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Οι στρατιωτικές δυνάμεις της πόλης αποτελούσαν τη μεγαλύτερη συνιστώσα του «Μπουινάν αλ-Μαρσούς» (BAM), του συνασπισμού που σχηματίστηκε το καλοκαίρι του 2016 για να εκδιώξει τον ISIS από τη Σύρτη, κάτι που τελικά κατάφερε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Οι δυνάμεις του BAM περιλαμβάνουν επίσης το Τάγμα 604, το οποίο σχηματίστηκε κυρίως από τους σαλαφιστές Μαντχαλί που ήρθαν από τη δυτική Λιβύη και τη Σύρτη. Όπως και σε άλλα μέρη της Λιβύης, οι σαλαφιστές Μαντχαλί έχουν με τα χρόνια αυξήσει την επιρροή τους στη Μισράτα και τα περίχωρά της.

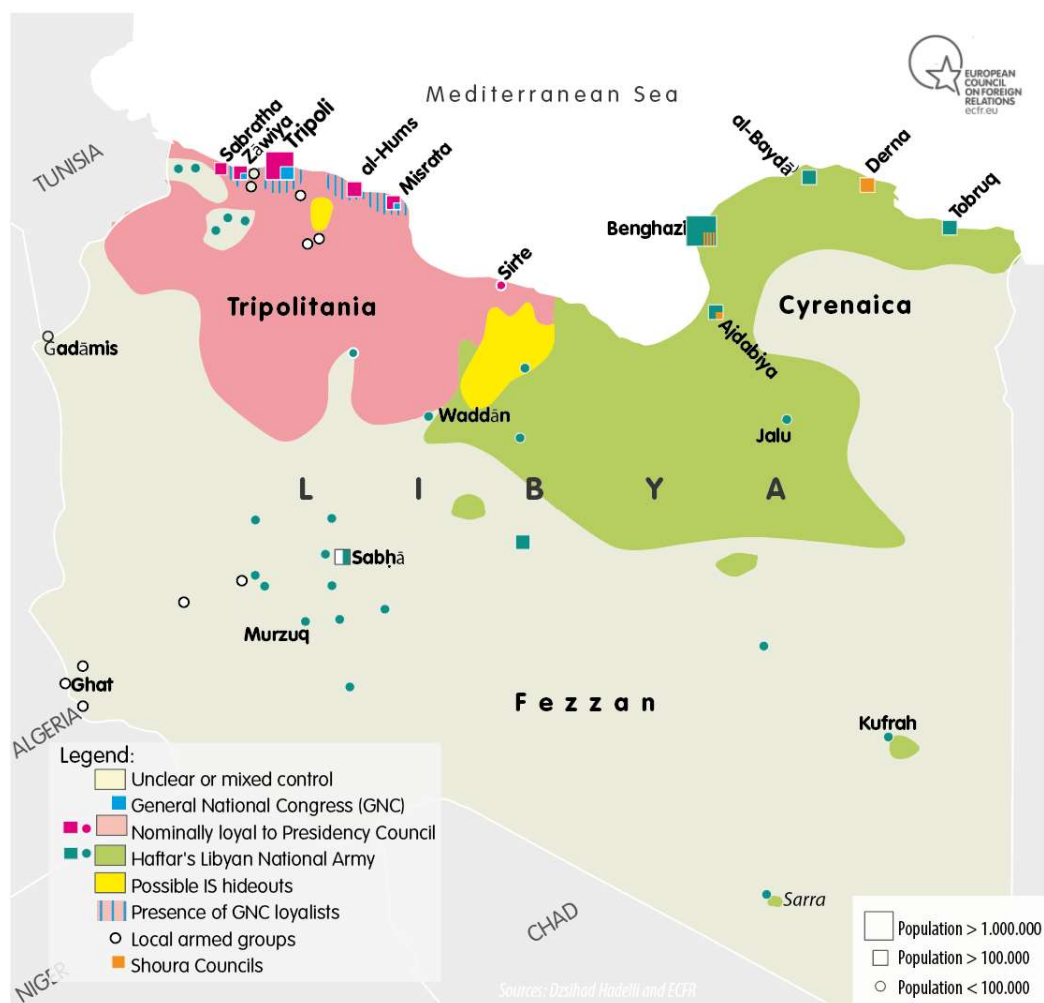
ε. Ο φυλετικός στρατός στο Ζιντάν

Η μικρή ορεινή πόλη Ζιντάν είχε μεγάλη επιρροή στη δυτική Λιβύη από το 2011 μέχρι το καλοκαίρι του 2014, όταν οι πολιτοφύλακές της εκδιώχθηκαν από εκείνους της «Αυγής της Λιβύης». Ως αποτέλεσμα, έχασαν τον έλεγχο βασικών στρατηγικών χώρων, συμπεριλαμβανομένου του διεθνούς αεροδρομίου της Τρίπολης που καταστράφηκε στις μάχες. Λίγο αργότερα ενώθηκαν με τον λεγόμενο Φυλετικό Στρατό, που περιελάμβανε μαχητές από την περιοχή Γουαρσεφάνα από την ενδοχώρα της Τρίπολης και άλλα φυλετικά στοιχεία από τη δυτική Λιβύη, για να αντιμετωπίσουν τις φατρίες της «Αυγής της Λιβύης». Οι εχθροπραξίες αργότερα υποχώρησαν εξαιτίας τοπικών εκχειριρών. Αξιωματούχοι στο Ζιντάν είναι υπεύθυνοι για το κλείσιμο από τα τέλη του 2014 των ζωτικών αγωγών που συνδέουν τα πετρελαιοφόρα πεδία Σαχάρα και Ελ Φεέλ στη νοτιοδυτική Λιβύη με παράκτιους τερματικούς σταθμούς, σύμφωνα με στοιχεία του Εθνικού Οργανισμού Πετρελαίου, με αποτέλεσμα την απώλεια εσόδων ύψους 20 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

στ. Οι ένοπλες ομάδες στη Βεγγάζη

Το καλοκαίρι του 2017 ο Χάφταρ δήλωσε ότι η επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» απελευθέρωσε τη Βεγγάζη, αν και οι μάχες συνεχίζονται σε κάποιους αστικούς θύλακες. Αντίπαλός του μετά το 2014 ήταν το Επαναστατικό Συμβούλιο Σούρα της Βεγγάζης (BRSC), μια οργάνωση που περιελάμβανε ισλαμιστές, αυτοαποκαλούμενες επαναστατικές παρατάξεις, καθώς και την τζιχαντιστική οργάνωση Ανσάρ αλ-Σαρία. Το BRSC πολέμησε μαζί με το ISIS εναντίον των δυνάμεων του Χάφταρ. Καθώς οι δυνάμεις του Haftar απέκτησαν τον έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους της πόλης, πολλά στελέχη του BRSC κατέφυγαν στη δυτική Λιβύη. Οι τάξεις του BRSC τροφοδοτήθηκαν με τη νεολαία που ριζοσπαστικοποιήθηκε από την καμπάνια του Χάφταρ, ο οποίος επιδίωκε όχι μόνο να εξαλείψει τους ισλαμιστές όλων των αποχρώσεων, συμπεριλαμβανομένης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, αλλά και να προσδώσει στην επιχείρησή του εθνικό χαρακτήρα, με στόχο τις οικογένειες που προέρχονταν από τη δυτική Λιβύη και ιδιαίτερα τη Μισράτα. Άλλη μια ένοπλη ομάδα που σχηματίστηκε τον Μάιο του 2016 είναι η Αμυντική Ταξιαρχία της Βεγγάζης (BDB). Η BDB απαρτιζόταν αρχικά από στρατιωτικό και αστυνομικό προσωπικό, καθώς και από στρατιώτες

διαφόρων πολιτικών αποχρώσεων, συμπεριλαμβανομένων ακόμη και σκληροπυρηνικών ισλαμιστών. Η ομάδα που στηρίχθηκε από τον Σάντεκ αλ-Γκεριανί στην Τρίπολη, πολέμησε εναντίον των δυνάμεων του Χάφταρ για την κατοχή των ανατολικών πετρελαιοπηγών και υποδομών. Αντιμετώπισε κατηγορίες ότι ορισμένα από τα μέλη της διατηρούσαν διφορούμενους δεσμούς με εξτρεμιστές, παρά τις προσπάθειές της να παρουσιαστεί ως μια μετριοπαθής ομάδα που αγωνίζεται κάτω από την εθνική σημαία. Η BDB κέρδισε αρχικά τη στήριξη από τους κατοίκους της Βεγγάζης που είχαν εκδιωχθεί από την πόλη ή είχαν χάσει περιουσία, γη και επιχειρήσεις ως αποτέλεσμα της επιχείρησης του Χάφταρ. Ωστόσο, τους τελευταίους μήνες ταλανίστηκε από εσωτερική αστάθεια και έχασε τα λαϊκά της ερείσματα, ιδιαίτερα μετά την εμπλοκή της στη σφαγή των μαχητών του LNA στη στρατιωτική βάση Μπρακ αλ Σάτι.⁶⁴

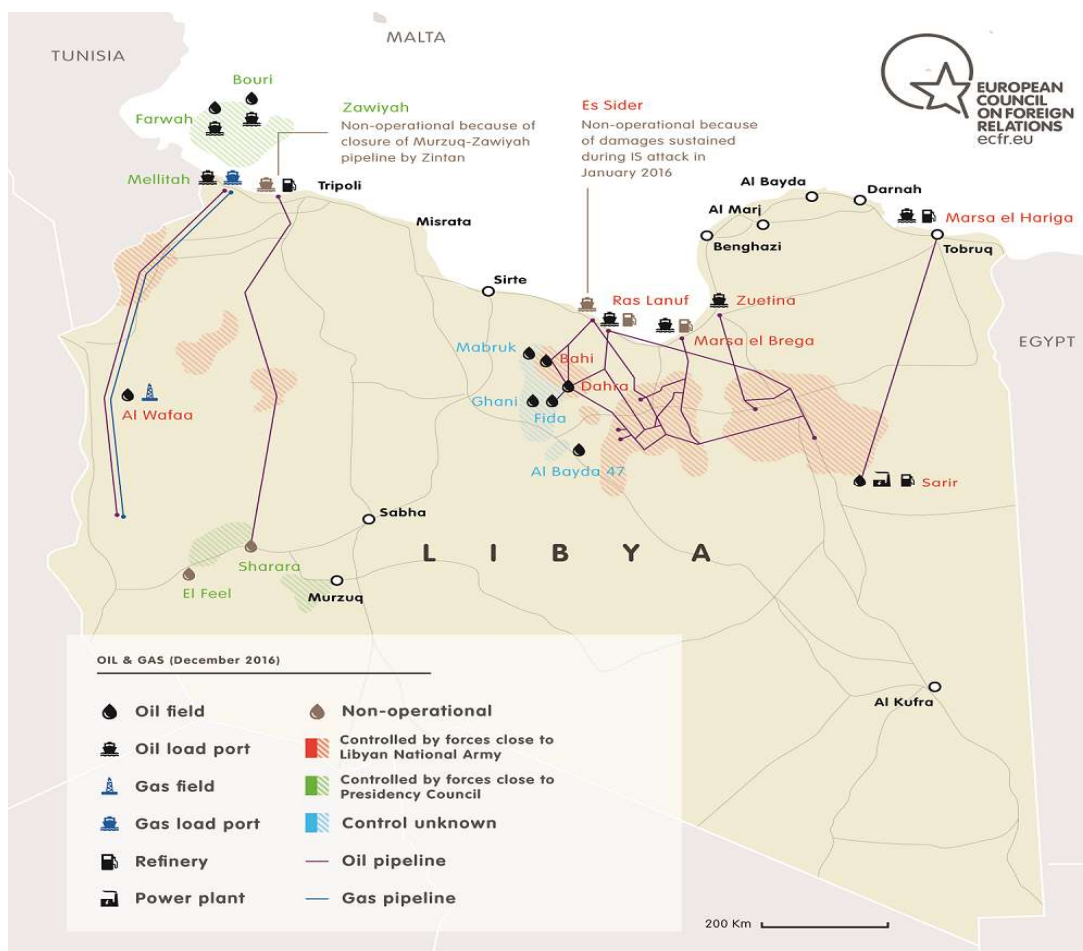

Εικόνα 8: Η κατανομή των ενόπλων δυνάμεων στη Λιβύη

⁶⁴ https://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict

ζ. Η οργάνωση «Φρουροί των Εγκαταστάσεων Πετρελαίου» (PFG)

Αν και αρχικά δραστηριοποιείτο σε διάφορες περιοχές της Λιβύης, η οργάνωση «Φρουροί των Εγκαταστάσεων Πετρελαίου» (PFG) κατέρρευσε ως εθνική οντότητα και μέχρι το 2016 ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρίως για να αναφερθεί στις δυνάμεις στην ανατολική Λιβύη υπό τη διοίκηση του Ιμπραήμ Τζαθράν, πρώην μαχητή της επανάστασης. Το PFG υπάγεται φαινομενικά στο Υπουργείο Άμυνας, αν και στην πραγματικότητα οι διάφορες τοπικές μονάδες του, ανατολικά, δυτικά και νότια, εφαρμόζουν τους δικούς τους νόμους και οι σχέσεις με την Εθνική Εταιρεία Πετρελαίου είναι τεταμένες για αρκετά χρόνια. Το 2013, το PFG του Τζαθράν ανέλαβε τον έλεγχο των βασικών τερματικών εξαγωγών πετρελαίου στην ανατολική Λιβύη και αργότερα επιχείρησε να πουλήσει πετρέλαιο. Το όλο επεισόδιο κόστισε την απώλεια δισεκατομμυρίων στη Λιβύη. Αυτή τη στιγμή η δράση του έχει περιοριστεί στη δυτική Λιβύη, ενώ διατηρεί δεσμούς και με το BDB.

Εικόνα 9: Τα δίκτυα πετρελαίου και φυσικού αερίου στη Λιβύη

4.6 Ισλαμικές – τζιχαντιστικές ομάδες

Η Λιβύη φιλοξενεί μια σειρά τζιχαντιστικών ομάδων, από την ισλαμική κρατική ομάδα (ISIS) έως τις ομάδες που συνδέονται με την Αλ Κάιντα καθώς και σε άλλες σαλαφο-τζιχαντιστικές φατρίες. Ορισμένες είναι αυτόχθονες και έχουν ρίζες σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, ενώ άλλες, ιδιαίτερα θυγατρικές του ISIS, περιλαμβάνουν πολλούς αλλοδαπούς τόσο σε επίπεδο ηγεσίας όσο και σε επίπεδο μελών.

α. Η κληρονομιά της Λιβυκής Ισλαμικής Ένοπλης Ομάδας (LIFG)

Το τζιχαντιστικό δίκτυο της Λιβύης μπορεί να χωριστεί σε γενεές, ξεκινώντας από εκείνους που εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1980. Πολλοί από αυτή την παλαιότερη γενιά πολέμησαν κατά των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν. Αυτοί οι βετεράνοι δημιούργησαν αργότερα αρκετές ομάδες ερχόμενοι σε αντίθεση με τον Μουαμάρ Καντάφι, η μεγαλύτερη από τις οποίες ήταν η Λιβυκή Ισλαμική Ένοπλη Ομάδα (LIFG), η οποία είναι πλέον αδρανής. Αρκετά πρώην στελέχη του LIFG, διαδραμάτισαν βασικούς ρόλους στην εξέγερση του 2011 και συνέχισαν τη συμμετοχή τους στη δημοκρατική μετάβαση της χώρας, σχηματίζοντας πολιτικά κόμματα, εκλεγόμενοι ως βουλευτές και υπηρετώντας ως υφυπουργοί στην κυβέρνηση. Αυτό δεν άρεσε ιδιαίτερα στη δεύτερη και τρίτη γενιά τζιχαντ, καθώς, μεταξύ των πρώτων ήταν εκείνοι που πολέμησαν στο Ιράκ μετά το 2003, ενώ ανάμεσα στους δεύτερους ήταν αυτοί που πολέμησαν στη Συρία μετά το 2011, οι οποίοι στηρίζονται σε πιο ριζοσπαστικές ιδεολογίες και απορρίπτουν τη δημοκρατία ως μη ισλαμική. Οι Λίβυοι που εντάχθηκαν στον ISIS προέρχονται περισσότερο από τη δεύτερη και την τρίτη γενιά.

β. Ο ISIS στη Λιβύη

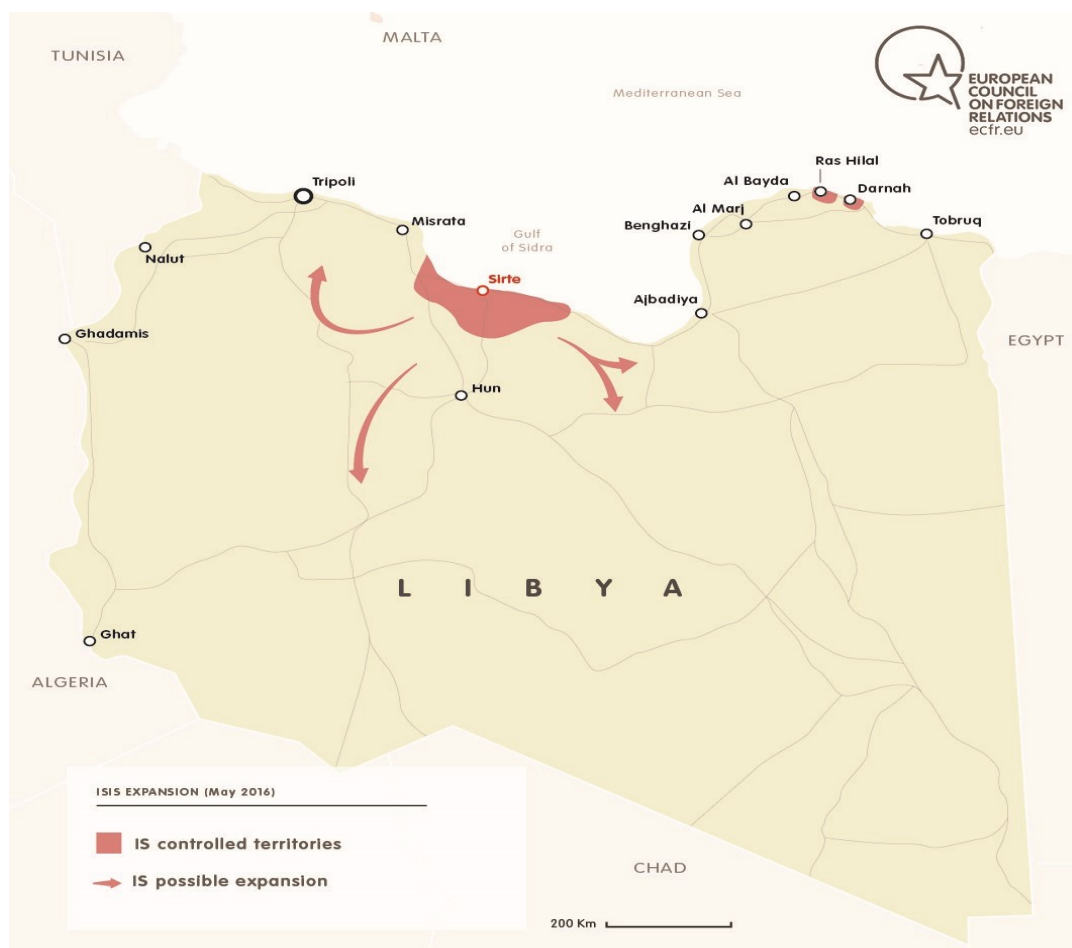
Οι ντόπιοι επαναπατριζόμενοι από τη Συρία συνέβαλαν στη δημιουργία του πρώτου θυγατρικού σκέλους του ISIS της Λιβύης στην ανατολική πόλη Ντέρνα το 2014. Πολλοί πολέμησαν στο πλαίσιο της μονάδας αλ-Μπατάρ του ISIS στη βόρεια Συρία προτού επαναπατριστούν για να αναπαραγάγουν το μοντέλο με τη βοήθεια ανώτερων μη Λίβυων στελεχών του. Ο ISIS στη Λιβύη διοικείται πάντα από αλλοδαπούς. Ο σημερινός του αρχηγός είναι ο Αμπντ αλ-Καντίρ αλ-Ναϊντί, το όνομα του οποίου προδίδει σαουδαραβική καταγωγή. Αντικατέστησε έναν Ιρακινό,

τον οποίο οι ΗΠΑ ισχυρίζονται ότι σκότωσαν σε αεροπορική επιδρομή στην ανατολική Λιβύη το 2015. Ο ηγέτης του ISIS Αμπού Μπάκρ αλ-Μπαγκνάντι αναγνώρισε την παρουσία του ISIS στη Λιβύη, στα τέλη του 2014, σε τρεις επαρχίες: την Μπάρκα (ανατολική Λιβύη) με έδρα την Ντέρνα, το Ταραμπλούς (Τρίπολη) με έδρα τη Σύρτη και το Φεζάν (νοτιοδυτική Λιβύη). Στις αρχές του 2015, ο ISIS άρχισε να εδραιώνει την παρουσία του στη Σύρτη, την πατρίδα του Καντάφι και ένα από τα τελευταία κάστρα του παλαιού καθεστώτος. Εδραίωσε εκεί την παρουσία του προσεγγίζοντας τους ντόπιους που αισθάνονταν απογοήτευση για την περιθωριοποίηση της πόλης στη μετα-Κανταφική Λιβύη. Ωστόσο, η ομάδα αντιμετώπισε αντίσταση, καθώς πολλοί κάτοικοι επιχείρησαν μια εξέγερση, η οποία στη συνέχεια κτυπήθηκε άγρια. Ο ISIS προσπάθησε να επιβάλει ένα σύστημα διακυβέρνησης στην πόλη, χρησιμοποιώντας δημόσιες εκτελέσεις για να ενσταλάξει το φόβο. Η Σύρτη έγινε το οχυρό του ISIS στη Λιβύη μέχρι τον Μάιο του 2016, όταν ένας συνασπισμός δυνάμεων που κυριάρχησε στη Μισράτα, γνωστός ως Μπουιάν αλ-Μαρσούς (BAM), του κήρυξε τον πόλεμο. Η επιχείρηση BAM, η οποία συνοδεύτηκε από περισσότερες από 400 αεροπορικές επιδρομές των ΗΠΑ σε στόχους του ISIS μέσα και γύρω από τη Σύρτη, ολοκληρώθηκε με επιτυχία στις αρχές Δεκεμβρίου. Οι μαχητές του ISIS διέφυγαν προς τρεις κατευθύνσεις: νοτιοδυτικά στη Σέμπα, δυτικά στη Σαμπράθα και νοτιοανατολικά προς τα σύνορα με το Σουδάν. Σήμερα ο αριθμός τους δεν πρέπει να ξεπερνά τους 600, σύμφωνα με ξένες εκτιμήσεις. Είναι γεγονός ότι οι αεροπορικές επιδρομές των ΗΠΑ σε στόχους του ISIS αυξήθηκαν από τα μέσα του καλοκαιριού έως τα τέλη του 2017.

γ. Η Ανσάρ αλ-Σαρία και άλλα παρακλάδια της Αλ Κάιντα στη Λιβύη

Δημιουργήθηκε το 2012 από πρώην επαναστάτες μαχητές που ζητούσαν την άμεση επιβολή του νόμου της Σαρία, πρώτα στη Βεγγάζη, και μετά στη Ντέρνα, τη Σύρτη και την Αϊνταμπίγια. Αφού έδρασε σε αυτές τις πόλεις, σιγά σιγά αποδυναμώθηκε λόγω αποστασιών προς άλλες ομάδες που συνδέονται με την Αλ Κάιντα ή τον ISIS, η Ανσάρ αλ-Σαρία ανακοίνωσε τελικά τη διάλυσή της τον Μάιο του 2017. Η Ανσάρ αλ-Σαρία εκπαίδευσε σε στρατόπεδά της ξένους μαχητές, μεταξύ των οποίων ένας σημαντικός αριθμός Τυνήσιων, που ταξίδεψε στη Συρία, το Ιράκ και το Μάλι. Τα άτομα που συνδέονταν με την Ανσάρ αλ-Σαρία συμμετείχαν στις επιθέσεις του Σεπτεμβρίου 2012 στη διπλωματική αποστολή των

ΗΠΑ στη Βεγγάζη. Ενώ τον πυρήνα της αποτελούσε μια ένοπλη ομάδα, η Ανσάρ αλ-Σαρία υιοθέτησε μια στρατηγική μεταξύ 2012 και 2014, η οποία επικεντρώθηκε στο κήρυγμα και τη φιλανθρωπία, προκειμένου να επιτύχει την οικοδόμηση της λαϊκής υποστήριξης και την διευκόλυνση των στρατολογήσεων. Απαντώντας στην επιχείρηση «Αξιοπρέπεια» του Χάφταρ, ένα τμήμα της Ανσάρ αλ-Σαρία συγχωνεύθηκε με άλλες πολιτοφυλακές για να σχηματίσει το Συμβούλιο Επαναστατικής Σούρα της Βεγγάζης (BRSC) το καλοκαίρι του 2014. Καθώς ο ISIS προσπάθησε να συνεργαστεί με υπάρχοντα δίκτυα όταν επιχείρησε να επεκταθεί στη Λιβύη από τις αρχές του 2015, αυξήθηκαν οι εντάσεις μεταξύ του και της Ανσάρ αλ-Σαρία. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των υπολειμμάτων του ISIS στη Λιβύη και των ομάδων που συνδέονται με την Αλ Κάιντα είναι πιθανό να καθορίσει για κάποιο διάστημα την τζιχαντιστική δραστηριότητα στην περιοχή της Λιβύης.⁶⁵

Εικόνα 10: Περιοχές ελεγχόμενες από τον ISIS ως τον Μάιο του 2016

⁶⁵ https://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

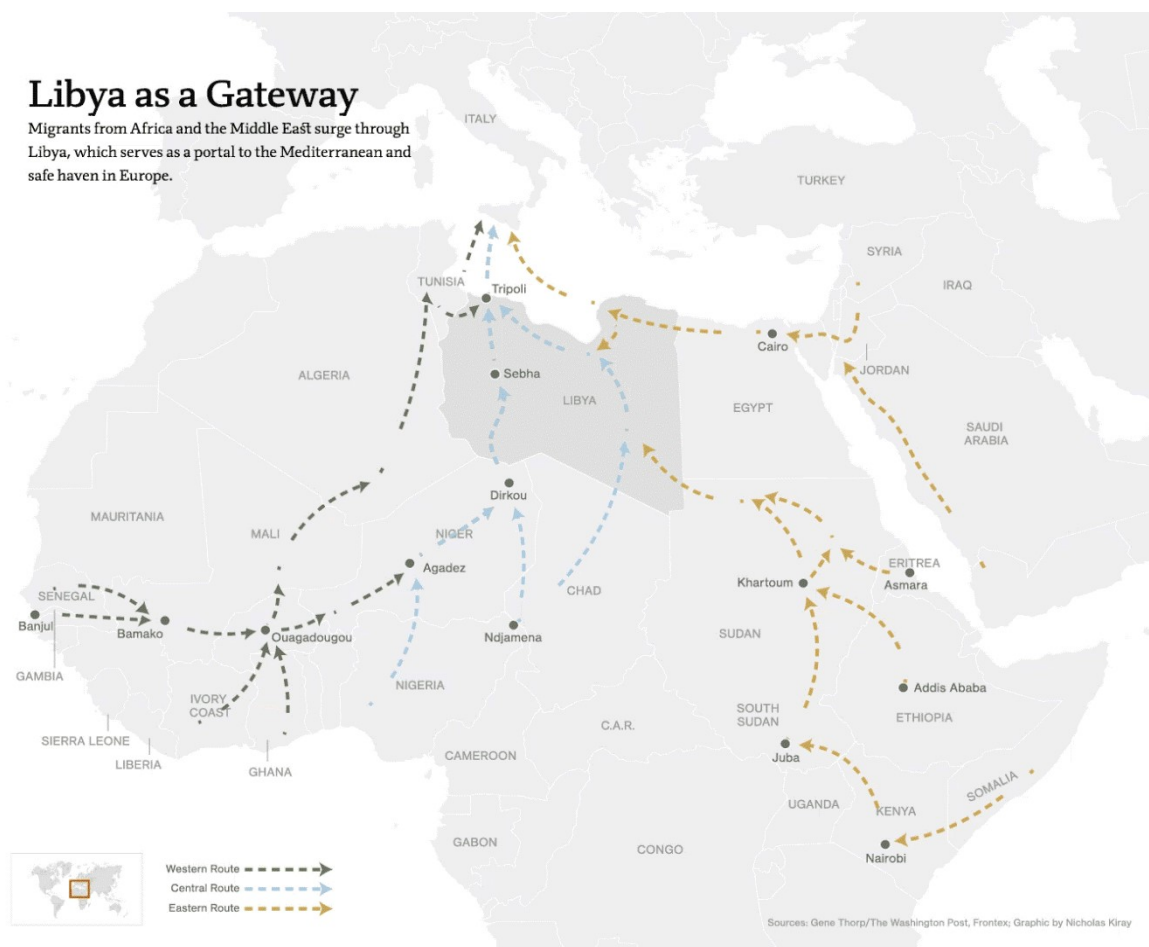
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ

Η κρίση στην οποία έχει βυθιστεί η μετα – Κανταφική Λιβύη δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας, καθώς εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους ρευστότητας και σύγκρουσης τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό. Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με τους κινδύνους που επηρεάζουν το περιφερειακό περιβάλλον της Λιβύης, δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε ότι όλα ξεκινούν από τις συνεχιζόμενες εσωτερικές συγκρούσεις τόσο μεταξύ των φυλών όσο και ανάμεσα σε κοσμικά και ισλαμικά κόμματα. Όσο κυβερνούσε ο Καντάφι, είναι γεγονός ότι παρά τους κλυδωνισμούς κατάφερε να ασκεί έναν στοιχειώδη οικονομικό και κοινωνικό έλεγχο, διατηρώντας παράλληλα και την ανεργία σε χαμηλά επίπεδα. Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του, έχουν εκλείψει οι κρατικές δομές, έχει χαθεί ο έλεγχος, η ανεργία αυξάνεται, η οικονομία καταρρέει και η βία διογκώνεται. Όσο οι πολιτικές δυνάμεις δεν έρχονται σε συνεννόηση, τόσο θα γίνεται και πιο ορατό το ενδεχόμενο διάσπασης της χώρας στις τρεις περιοχές που τη συνθέτουν, την Τριπολίτιδα, την Κυρηναϊκή και το Φεζάν. Το ενδεχόμενο αυτό θα πυροδοτούσε περαιτέρω αυτονομιστικές τάσεις ιδιαίτερα των αυτοχθόνων φυλών, όπως οι Βέρβεροι. Από την άλλη, σε περίπτωση που η Λιβύη παραμείνει συνοριακά ως έχει, οι εσωτερικές συγκρούσεις θα έχουν δημιουργήσει ένα τεράστιο κενό ασφαλείας, το οποίο θα καλύπτεται από τις ένοπλες εγκληματικές ή/και τρομοκρατικές οργανώσεις, είτε αυτές είναι επικαλυμμένες το μανδύα του πολιτικού Ισλάμ, είτε εξυπηρετούν τα ιδιωτικά συμφέροντα κάποιων φυλάρχων.

5.1 Μετανάστευση

Για πολλά χρόνια, η οικονομία της Λιβύης στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη δουλειά των ξένων εργαζομένων. Το πλούσιο σε πετρέλαιο έθνος κάποτε ευημερούσε και προσέφερε ευκαιρίες. Τώρα, όμως, οι συνθήκες έχουν αλλάξει και με κάθε νέο κύμα μεταναστών που στοιβάζεται στις παράκτιες πόλεις, οι ευκαιρίες μειώνονται. Οι αιχμαλωτισμένοι μετανάστες από τις υποσαχάριες χώρες μεταφέρονται σε κέντρα κράτησης στη Λιβύη με τις ανθρωπιστικές οργανώσεις να υποστηρίζουν ότι ορισμένοι μετανάστες κρατούνται για τέσσερα χρόνια χωρίς να υπάρξει κανένας δικαστικός έλεγχος. Η Μεσόγειος μετατράπηκε σε μια τάφρο

όπου χιλιάδες ζωές χάνονται στη θάλασσα. Περισσότεροι από 3000 άνθρωποι πέθαναν προσπαθώντας να διασχίσουν το πιο ύπουλο σημείο της Μεσογείου, εκεί όπου η βόρεια ακτή της Λιβύης συνδέεται με τη σειρά των νησιών που περιβάλλουν την ιταλική ακτή. Σήμερα, η μεγαλύτερη ροή μεταναστών της αφρικανικής ηπείρου διοχετεύεται μέσα από το κανάλι μιας μόνο χώρας, της Λιβύης. Προερχόμενοι από το νότο, οι μετανάστες εγκαταλείπουν τα απομεινάρια των πολέμων που έχουν αφήσει ολόκληρα έθνη να καταστραφούν. Από την ανατολή ξεφεύγουν από μια ζωή απεριόριστης στρατιωτικής υποτέλειας και βίαιης σύγκρουσης. Από τη δύση, αποφεύγουν τη φτώχεια και τις κυβερνήσεις που φυλακίζουν αυθαίρετα όποιους θέλουν. Ορισμένοι φτάνουν με επιλογή, άλλοι με βία. Αλλά η Λιβύη είναι το καθαρτήριο όπου οι περισσότεροι μετανάστες προετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν το θανατηφόρο κύμα της Μεσογείου, πριν φτάσουν στον επίγειο ευρωπαϊκό παράδεισο.

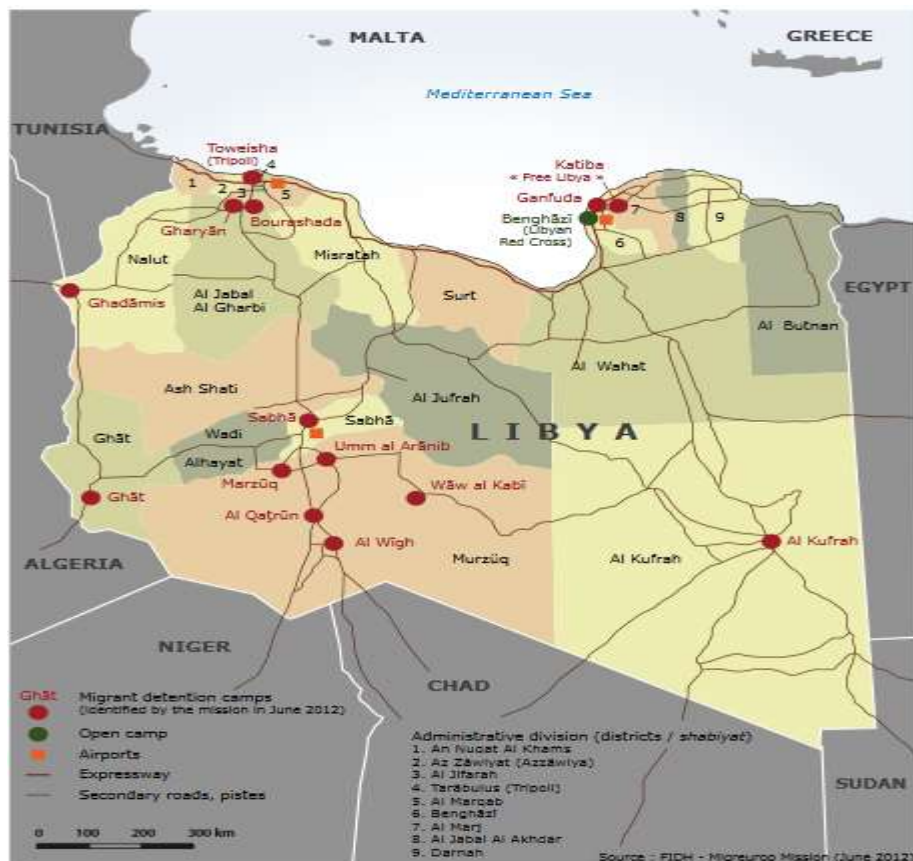
Εικόνα 11: Μεταναστευτικές ροές προς τη Λιβύη

Αυτό που συνδέει τις ιστορίες των μεταναστών είναι η θεμελιώδης ανθρώπινη επιθυμία για επιβίωση, όμως το κόστος του ταξιδιού προς τη σωτηρία, τόσο το οικονομικό όσο και το ανθρώπινο, είναι δυσθεώρητα. Οι μετανάστες συσσωρεύονται μαζικά από τουλάχιστον 12 διαφορετικές χώρες. Η παύση της ροής θα σήμαινε την αντιμετώπιση των αναγκών των μεταναστών που καλύπτουν το ήμισυ ολόκληρης της ηπείρου. Για παράδειγμα, το κόστος διέλευσης της ερήμου μεταξύ Νίγηρα και Λιβύης είναι περίπου 180 δολάρια ΗΠΑ πάνω σε φορτηγά που μεταφέρουν εμπορευματοκιβώτια και σε θερμοκρασίες που υπερβαίνουν τους 42°C τους θερινούς μήνες στην έρημο. Το χάος που επήλθε μετά την κατάρρευση του καθεστώτος Καντάφι επέτρεψε στα δίκτυα λαθρεμπορίου να ευδοκιμήσουν, ανοίγοντας ξαφνικά μια κερδοφόρα αγορά που προοριζόταν να επωφεληθεί από το εμπόριο ανθρώπων όπως και άλλα αγαθά και εμπορεύματα. Η ακτογραμμή των 1100 μιλίων της χώρας έχει γίνει πραγματικά ένα ανοιχτό σύνορο χωρίς τον έλεγχο των κυβερνητικών δυνάμεων. Οι λαθρέμποροι έχουν γεμίσει το κενό, πρόθυμοι να «τσουβαλιάσουν» εκατοντάδες μετανάστες κάθε φορά σε λιγοστά πλοία και να τους μεταφέρουν στην Ιταλία. Οι μεταναστευτικές διαβάσεις μέσω της κεντρικής Μεσογείου τετραπλασιάστηκαν μετά το 2013. Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης εκτιμά ότι περίπου 182.000 μετανάστες από τη Λιβύη έφτασαν στην Ιταλία από την αρχή του 2012, επιδεινώνοντας μια μαζική προσφυγική κρίση που εξαπλώθηκε από τη Συρία και άλλα μέρη της Μέσης Ανατολής. Σε αντίθεση με τα εκατομμύρια των ανθρώπων που εκτοπίστηκαν βίαια από τον βάνουσο εμφύλιο πόλεμο της Συρίας, οι μετανάστες που διέρχονται από τη Λιβύη υπομένουν ένα σύνθετο δίκτυο δυνάμεων που έχει ξεριζώσει ολόκληρες γενιές. Για χρόνια, μεγάλες περιοχές της υποσαχάριας Αφρικής έχουν συνθλιβεί από την κακομεταχείριση και την ακραία φτώχεια, ως απόρροια της κυριαρχίας καταπιεστικών κυβερνήσεων και θανάσιμων τρομοκρατικών ομάδων. Αλλά ξαφνικά, η τεχνολογία έκανε τον κόσμο πολύ μικρότερο και τα όνειρα πιο πραγματοποιήσιμα. Το Facebook πλημμύρισε με εικόνες φίλων και οικογενειών που είχαν φτάσει στην Ευρώπη, προβάλλοντας την αντίληψη ότι ένας αισθητά βελτιωμένος τρόπος ζωής ήταν εύκολα εφικτός. Τα πακέτα εμβάσματος από τους αγαπημένους στο εξωτερικό απέδειξαν ότι οι υψηλότεροι μισθοί δεν αποτελούσαν μύθο. Έτσι, η σύνδεση με τον λαθρέμπορο που πουλάει το ασφαλές πέρασμα στη νέα ζωή δεν απείχε παρά ένα μόλις τηλεφώνημα. Περίπου 40.000 μετανάστες έφυγαν από την Ερυθραία το 2012, αποδρώντας από ένα καθεστώς γνωστό για

την επιβολή πολύχρονης αναγκαστικής στρατιωτικής θητείας. Η γειτονική Σομαλία, υποφέρει από μετανάστευση εξαιτίας δεκαετιών ένοπλων συγκρούσεων. Η δυτική διαδρομή προς τη Λιβύη δε διαφέρει και πολύ, καθώς μπορεί κάποιος να συναντήσει είτε Νιγηριανούς μετανάστες εκτοπισμένους από την αντάρτικη ομάδα Μπόκο Χαράμ, είτε άλλους εκδιωγμένους από το βίαιο αυταρχικό καθεστώς της Γκάμπια, είτε τέλος Σενεγαλέζους που προσπαθούν να γλιτώσουν από τις συνθήκες πείνας της χώρας τους. Πέντε από τις έξι χώρες που συνορεύουν με τη Λιβύη είτε έχουν εμπλακεί σε πόλεμο είτε βρίσκονται εν μέσω βίαιων αναταραχών. Προκειμένου να φθάσουν στα λιμάνια που λειτουργούν ως πύλες προς την Ευρώπη, οι μετανάστες πρέπει πρώτα να περάσουν μήνες, ακόμα και χρόνια, διασχίζοντας τη Σαχάρα ή χώρες απροσπέλαστες από βίαιες ένοπλες συγκρούσεις. Η έρημος έχει μετατραπεί σε ένα τεράστιο κόμβο για το λαθρεμπόριο ανθρώπων, με τους μετανάστες να στριμώχνονται ανάμεσα σε στρατόπεδα προσφύγων, σε κρησφύγετα και σε καρότσες εμπορικών φορτηγών οχημάτων. Όσοι επιβιώνουν μοιράζονται ιστορίες τρόμου των απαγωγέων που τους κρατούσαν για λύτρα, περιμένοντας ώρες, μέρες ή εβδομάδες, μέχρις ότου τους πληρώσουν οι οικογένειές τους είτε από το σπίτι τους είτε από την Ευρώπη.

Τα κύματα των μεταναστευτικών ροών της Αφρικής ήταν γνωστά στους ευρωπαίους ηγέτες εδώ και μερικές δεκαετίες. Εκείνοι, βέβαια, φρόντιζαν να τα αποκρούουν χρηματοδοτώντας τον Καντάφι. Η Ευρωπαϊκή Ένωση το 2008 προχώρησε σε μια συμφωνία μαζί του, συμφωνώντας να πληρώσει 500 εκατομμύρια δολάρια σε αντάλλαγμα για την απομάκρυνση των μεταναστών. Η Ιταλία διπλασίασε αργότερα το ύψος αυτής της συμφωνίας. Ο Καντάφι έλαβε επιπλέον 5 δισεκατομμύρια δολάρια σε διάστημα 20 ετών, ένα οικονομικό πακέτο που προοριζόταν να αποκαταστήσει τα λάθη της αποικιοκρατίας, υπό την προϋπόθεση ότι θα κρατούσε απροσπέλαστα τα σύνορά του. Τι συνέβη λοιπόν με την κατάρρευση του καθεστώτος του; Ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ δύο αντιμαχόμενων ομάδων έχουν κατακλύσει τη χώρα, καθώς ανταγωνίζονται για την επιβολή της νομιμότητας. Το χάος έχει προκαλέσει έναν τεράστιο εκτοπισμό εκατοντάδων χιλιάδων Λιβύων, που έχουν απομείνει τώρα χωρίς δουλειά ή κατοικία. Οι μετανάστες που συλλαμβάνονται στα πεδία διασταύρωσης των πυρών χρησιμοποιούνται συχνά ως πιόνια στον αγώνα εξουσίας. Χιλιάδες άνθρωποι πλέον λοιπόν, Λίβυοι και μη, μαραζώνουν σε κέντρα κράτησης και οι

ισχυρισμοί για βασανιστήρια και ανήθικες συνθήκες έχουν εγείρει ανησυχίες για εκτεταμένες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι ευρωπαϊκές αρχές προσπάθησαν να αποτρέψουν τους μετανάστες στρέφοντας πίσω τα πλοία. Όσοι κατάφεραν να πατήσουν το πόδι τους στη στεριά αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο άμεσης απέλασης. Αλλά για κάθε πλοίο λαθρεμπόρου που κατασχόταν από τις αρχές, μια νέα, συχνά χειρότερη έκδοση την αντικαθιστούσε.⁶⁶

Εικόνα 12: Κέντρα κράτησης μεταναστών τον Ιούνιο του 2012

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει συστήσει τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (IOM), ο οποίος καταγράφει όλα τα στατιστικά της μετανάστευσης στη Λιβύη μέσω ενός πίνακα (DTM), σύμφωνα με τον οποίο προκύπτουν μέχρι τον Οκτώβριο του 2018 κάποια πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία:

- α. Οι ξένοι μετανάστες που υπάρχουν στη Λιβύη ανέρχονται στους 670.920.
- β. Ανήκουν σε 39 διαφορετικές εθνικότητες και προέρχονται κατά το 66% από χώρες της υποσαχάριας Αφρικής, κατά το 28% από χώρες της Βόρειας Αφρικής

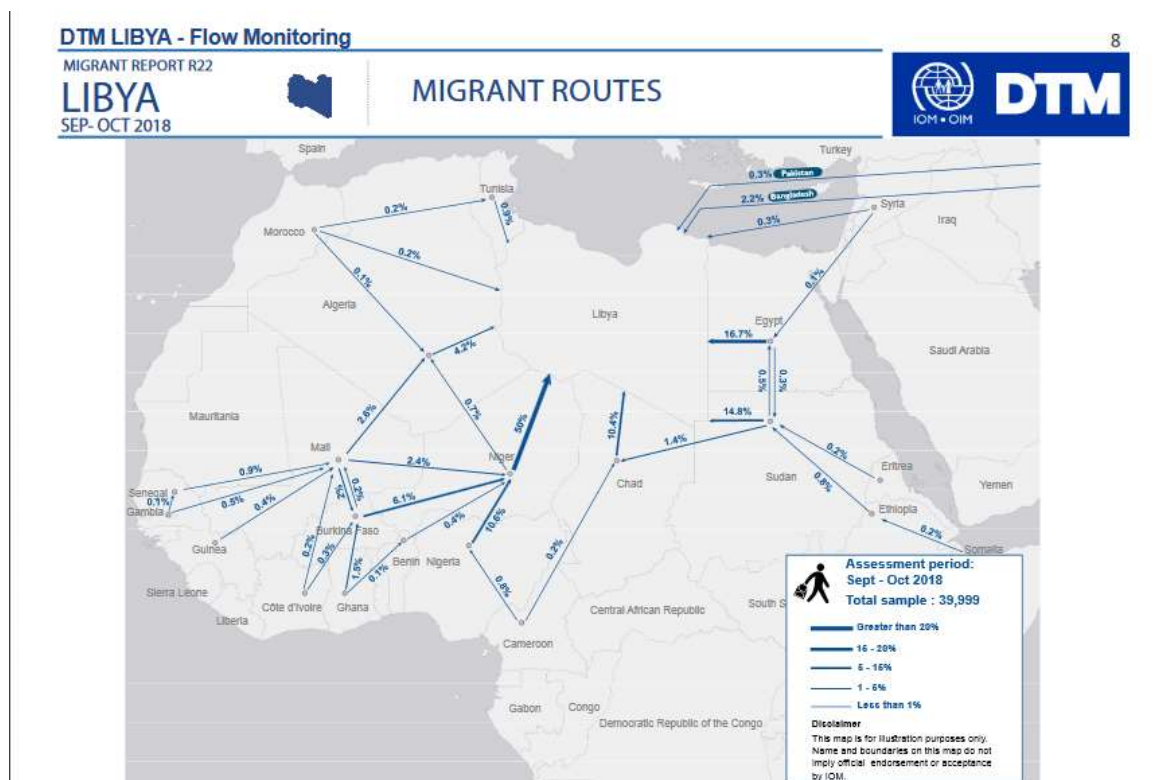
⁶⁶ <http://www.msnbc.com/specials/migrant-crisis/libya>

και κατά το 6% από Ασία και Μέση Ανατολή. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι κατάγονται από τον Νίγηρα (19%), την Αίγυπτο (14%), το Τσάντ (14%), το Σουδάν (12%) και τη Νιγηρία (10%).

γ. Κατά το 90% αποτελούν ενήλικες, το 88% των οποίων άνδρες και το 12% γυναίκες. Κατά το 10% αποτελούν ανήλικους, το 65% των οποίων συνοδευόμενοι και το 35% ασυνόδευτοι.

δ. Από τις αρχές του 2018 μέχρι τις 31 Οκτωβρίου, στις ακτές της Ιταλίας κατέφτασαν 22.031 μετανάστες, αριθμός σημαντικά μειωμένος σε σχέση με τον περσινό της ίδιας περιόδου (111.244). Από αυτούς, οι 14.372 επιστράφηκαν από την Ακτοφυλακή στις λιβυκές ακτές. Επίσης, στην προσπάθειά τους να διαβούν τη Μεσόγειο, τη ζωή τους έχασαν οι 1267, ποσοστό 6% εκείνων που τα κατάφεραν, αυξημένο σε σχέση με το αντίστοιχο περσινό (2%).⁶⁷

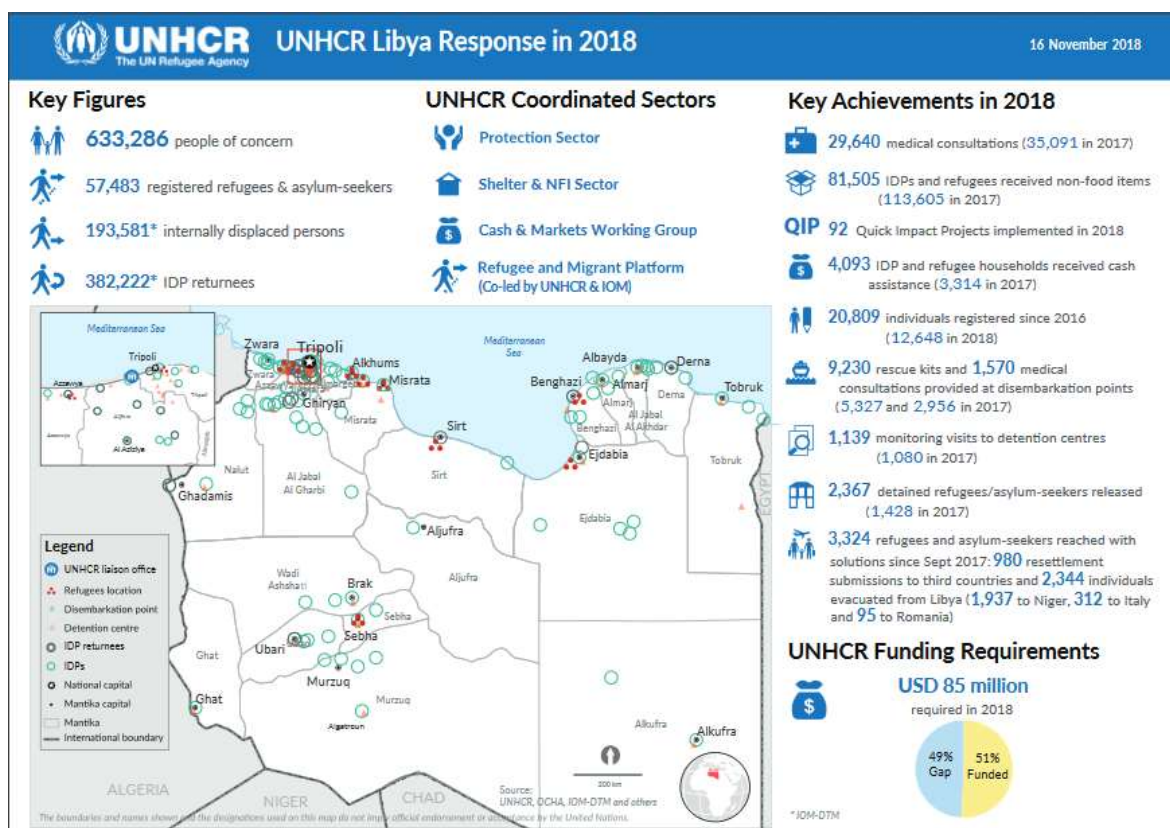

Εικόνα 13: Η κατανομή των μεταναστευτικών ροών κατά το δήμηνο Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 2018

⁶⁷ <https://migration.iom.int/system/tdf/reports/DTM%20Libya%20Round%202022%20Migrant%20Report%20%28Sep%20-%20Oct%202018%29.pdf?file=1&type=node&id=4899>

Σχετικά τώρα με τους εσωτερικούς μετανάστες, ο ΟΗΕ για την περίοδο του Νοεμβρίου 2018 μας δίνει τις εξής πληροφορίες:

- α. Στη Λιβύη διαμένουν 193.581 κάτοικοι μόνιμα εκτοπισμένοι από τα σπίτια τους.
- β. Οι εκτοπισμένοι κάτοικοι που επέστρεψαν τελικά στα σπίτια τους κατά την τριετία 2016 – 2018 ανέρχονται σε 382.222.⁶⁸

Εικόνα 14: Στοιχεία εσωτερικής μετανάστευσης κατά τον Νοέμβριο 2018

5.2 Εμπορία ανθρώπων

Ένα από τα δεινά της μετανάστευσης είναι και το ανθρώπινο λαθρεμπόριο, που μπορεί να έχει τη μορφή απλώς «human smuggling» ή και να καταλήξει σε «trafficking». Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, ο πρώτος όρος αφορά το έγκλημα που συνεπάγεται την αποκομιδή οφελών (οικονομικών ή και υλικών) από την παράνομη είσοδο προσώπου σε κράτος του οποίου το εν λόγω πρόσωπο δεν είναι υπήκοος ή κάτοικος, ενώ ο δεύτερος αφορά την παραλαβή, στέγαση και μεταφορά προσώπων, με απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού,

⁶⁸ <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/66841>

όπως η απαγωγή, η απάτη, ο δόλος, η κατάχρηση εξουσίας για την επίτευξη της συγκατάθεσης ενός ατόμου που έχει τον έλεγχο επί ενός άλλου ατόμου για σκοπούς εκμετάλλευσης. Πρόκειται, συνεπώς, για δουλεμπόριο. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος Καντάφι, το λαθρεμπόριο ανθρώπων σε όλη τη Μεσόγειο επιτρεπόταν σε σχετικά περιορισμένο αριθμό. Αυτό εξυπηρετούσε τον διπλό σκοπό της παροχής κινήτρων στους τοπικούς συμμάχους του καθεστώτος και ταυτόχρονα ήταν ένας τρόπος άσκησης πολιτικής επιρροής στα ευρωπαϊκά κράτη. Αλλά μετά την εξέγερση αυτό έπαψε να ισχύει. Από το 2012 (15.000 άτομα) έως το 2016 σημειώθηκε (163.000 άτομα) σημαντική αύξηση στο λαθρεμπόριο μεταναστών, προσφύγων και αιτούντων άσυλο, ενώ τα δύο τελευταία χρόνια όπως αναφέραμε πριν, ο αριθμός βαίνει μειούμενος. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν ενδιαφέρονται όλοι οι μετανάστες να φτάσουν στην Ευρώπη. Σχεδόν το 57% δηλώνουν ότι η Λιβύη είναι ο τελικός προορισμός τους. Ενώ η συνολική αξία της παραοικονομίας είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, τα έσοδα από το λαθρεμπόριο ανθρώπων στη Λιβύη ανέρχονται περίπου στα 978 εκατομμύρια δολάρια. Αυτό το ποσό αντιστοιχεί στο 3-4% του ΑΕΠ της, το οποίο ανήλθε σε 29,1 δισεκατομμύρια δολάρια το 2015. Από το πρώτο ποσό, τα 726,3 εκατομμύρια αφορούν σε αμοιβές που προκύπτουν από τα χερσαία ταξίδια και τα 251,4 εκατομμύρια σε αμοιβές που προκύπτουν από τον διάπλου της Μεσογείου. Όσον αφορά τους λαθρεμπόρους ανθρώπων, κάποιοι παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε τοπικό επίπεδο για ένα μέρος του ταξιδιού διατηρώντας κάποιες χαλαρές συνδέσεις μεταξύ των διακινητών σε κάθε σημείο της διαδρομής. Άλλοι διεκπεραιώνουν το ταξίδι από την αρχή ως το τέλος. Η σχέση μεταξύ διακινητών και ενόπλων ομάδων ποικίλει σημαντικά από περιοχή σε περιοχή. Στον νότο, φαίνεται ότι οι διακινητές λαθρέμποροι χρησιμοποιούν τις τοπικές διασυνδέσεις τους (εθνοτικές, φυλετικές, οικείες), έτσι ώστε να κινούνται ελεύθερα μέσα από φίλιες περιοχές. Μόλις φτάσουν σε περιοχές όπου δεν μπορούν πλέον να ταξιδεύουν ανεμπόδιστα, τις περισσότερες φορές παραδίδουν τους μετανάστες σε άλλους διακινητές που έχουν τις απαραίτητες διασυνδέσεις στις εν λόγω περιοχές. Στα νοτιοδυτικά στον κόμβο της Σαμπά φαίνεται να είναι το πιο κοινό σημείο συνδιαλλαγής μεταξύ διακινητών που χειρίζονται τις διασυνοριακές ροές των μεταναστών από γειτονικά κράτη και αυτών που διευκολύνουν την μεταφορά των μεταναστών στην ακτή. Βόρεια της Σαμπά, στις παραλιακές πόλεις, οι επιχειρήσεις λαθρεμπορίου διεξάγονται από ένοπλες ομάδες που ελέγχουν τις ζώνες περασμάτων κοντά στις

ακτές και στα σημεία που βρίσκονται οι βάρκες. Χαρακτηριστική είναι για παράδειγμα η δράση μιας μικρής εγκληματικής ομάδας επονομαζόμενης ως «*issma boys*», που χρησιμοποιεί *jet skis* για να ληστέψει τους μετανάστες που βρίσκονται ήδη μέσα στις βάρκες. Σταματώντας τους μέσα στη θάλασσα, παίρνουν τα χρήματα των επιβαινόντων ή αλλιώς τους εξαναγκάζουν με τη βία να επιστρέψουν στις λιβυκές ακτές, όπου οι μετανάστες θα αντιμετωπίσουν το ενδεχόμενο της κράτησης ή θα αναγκαστούν να ξαναπληρώσουν για να περάσουν. Οι «*issma boys*» πιστεύεται ότι ανταλλάσσουν πληροφορίες με τους λαθρέμπορους. Ο *de facto* έλεγχος σε ορισμένα επίσημα κέντρα κράτησης και ο απόλυτος έλεγχος των ανεπίσημων κέντρων κράτησης δίνει την ευκαιρία υπαρπαγής σημαντικών χρηματικών ποσών από τους μετανάστες. Η κρατική υπηρεσία της Λιβύης, που είναι επιφορτισμένη με τη λειτουργία κέντρων κράτησης μεταναστών έχει συχνά περιορισμένο έλεγχο πάνω σε αυτές τις ομάδες. Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία (UNHCR) υπάρχουν 33 επίσημα κέντρα κράτησης και όσο για τα ανεπίσημα αναφέρονται ως κέντρα αιχμαλωσίας. Η προσπάθεια των λαθρέμπορων να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του κινδύνου για τους μετανάστες. Από το 2012 και μετά, λόγω μεγάλης έλλειψης ξύλινων σκαφών και μεγαλύτερης εγγύτητας των υπηρεσιών διάσωσης, προκλήθηκε μια στροφή προς τη χρήση ελαστικών σκαφών για διέλευση. Η παρουσία των διεθνών σκαφών διάσωσης απλοποίησε την κατάσταση για τους λαθρεμπόρους, καθώς τα σκάφη των μεταναστών έπρεπε απλά να φτάσουν στη ζώνη διάσωσης των διεθνών υδάτων χωρίς να απαιτείται πλέον να φτάσουν στα ευρωπαϊκά ύδατα. Η χρήση ελαστικών σκαφών μείωσε το κόστος μεταφοράς για τους λαθρέμπορους, οι οποίοι επωφελήθηκαν από την παρουσία των διεθνών διασωστών ως δικαιολογία για να χρησιμοποιούν λιγότερο αξιόπιστα σκάφη. Σε αρκετές δε περιπτώσεις εντοπίστηκαν πλαστικές βάρκες γεμάτες μετανάστες να ρυμουλκούν από μία άλλη επίσης γεμάτη μετανάστες, η οποία δεν είχε καν μηχανή. Η χρήση πιο απλοϊκών σκαφών αντανάκλαται και στο κόστος του διάπλου. Το 2013 η τιμή για τη διάσχιση ήταν περίπου 1000 δολάρια, ενώ ως το καλοκαίρι του 2016 η τιμή είχε πέσει στα 250 και τον Ιούνιο του 2017 έφτασε τα 60 έως 90 δολάρια το άτομο. Αν και η μείωση του παράνομου διάπλου της Μεσογείου θεωρείται επιτυχία σε ορισμένους ευρωπαϊκούς κύκλους, συνεχίζεται η κριτική στις μεθόδους αποτροπής της αποχώρησης των μεταναστών από τις ακτές της Λιβύης. Μια πρόσφατη ανάλυση από το Institute for Strategic Studies αποκαλύπτει ότι η

διεθνής εστίαση στη μείωση της μετανάστευσης έχει δημιουργήσει στην πραγματικότητα μια αγορά από δραστηριότητες που καταπολεμούν το λαθρεμπόριο ανθρώπων. Ένα τέτοιο εύρημα υποδηλώνει ότι εάν δεν υπάρξει μία διαρκής ρύθμιση - συμφωνία μεταξύ κρατικών και διεθνών φορέων από τη μια και των ενόπλων ομάδων από την άλλη, ο αριθμός των μεταναστών που διασχίζουν τη Μεσόγειο από τις ακτές της Λιβύης μπορεί να αυξηθεί πάλι. Σε δομικό επίπεδο, το κύριο πρόβλημα με τις προσπάθειες ενσωμάτωσης των ενόπλων ομάδων στον κρατικό ιστό είναι ότι λειτουργούν αυτόνομα και συνήθως πληρώνονται και από τις δύο πλευρές για τις δραστηριότητες τους.⁶⁹

5.3 Λαθρεμπόριο καυσίμων

Το λαθρεμπόριο καυσίμων είναι διπλά επιβλαβές για το κράτος, επειδή η Λιβύη διυλίζει το μεγαλύτερο μέρος του αργού πετρελαίου της στο εξωτερικό. Οι εισαγωγές των διυλισμένων προϊόντων έχουν αυξηθεί κατά 65% από το 2012. Το κόστος αυτών των εισροών ήταν 2,9 δις δολάρια το 2016 αλλά εκτιμάται ότι έφτασε τα 5 δις δολάρια το 2017. Τον Ιανουάριο του 2017 ο επικεφαλής του Γραφείου Ερευνών του Γενικού Εισαγγελέα της Λιβύης δήλωσε σε συνέντευξη τύπου ότι το λαθρεμπόριο καυσίμων είχε κοστίσει στη χώρα του 3,6 δις δολάρια αν και δεν ήταν σαφές σε ποια περίοδο σημειώθηκαν οι απώλειες. Σύμφωνα με πληροφορίες, μόνο το 15% της προβλεπόμενης φορολογίας από τα εγχώρια διυλισμένα καύσιμα εισπράχθηκε από το κράτος από τον Ιανουάριο έως τον Νοέμβριο του 2017. Αυτό σημαίνει ότι υπόλοιπο 85% των δυνητικών εσόδων έχει με κάποιο τρόπο απολεσθεί. Εν τω μεταξύ, το Γραφείο Ελέγχου της Λιβύης εκτιμά ότι περίπου 30% του διυλισμένου καυσίμου είναι λαθραίο με τις κρατικές απώλειες να ανέρχονται σε περίπου 1,8 δις δολάρια ετησίως για τα τελευταία πέντε χρόνια. Το κόστος για το κράτος διαφοροποιείται σε σχέση με το ποσό των παράνομων εσόδων που εισπράττουν οι λαθρέμποροι, οι οποίοι άλλοτε κλέβουν καύσιμα και άλλοτε επωφελούνται από τις ευκαιρίες του arbitrage. Το λαθρεμπόριο καυσίμων στη Λιβύη χωρίζεται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

α. Το διασυνοριακό χερσαίο λαθρεμπόριο μικρών ποσοτήτων καυσίμων

⁶⁹ <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton.pdf>

β. Τη διανομή και μεταπώληση καυσίμων στην ενδοχώρα σε τιμές μαύρης αγοράς

γ. Το θαλάσσιο (maritime) λαθρεμπόριο πολύ μεγαλύτερων ποσοτήτων πετρελαίου

Το διασυνοριακό λαθρεμπόριο των διυλισμένων καυσίμων είναι καλά εδραιωμένο. Διεξάγεται από λαθρεμπόρους που διασχίζουν τα σύνορα της Τυνησίας χρησιμοποιώντας τροποποιημένα αυτοκίνητα και φορτηγά που είναι εφοδιασμένα με υπερμεγέθεις δεξαμενές καυσίμων ή σειρές δοχείων. Συνήθως, πληρώνουν ένα μικρό ποσό στη Λιβύη και μεταπωλούν τα καύσιμα με κέρδος μόλις διασχίσουν τα σύνορα με την Τυνησία. Η επίσημη τιμή στην αντλία στην Τυνησία είναι 0,75 δολάρια το λίτρο βενζίνης για αυτοκίνητα, ενώ η επίσημη επιχορηγούμενη τιμή στη Λιβύη είναι 0,11 δολάρια το λίτρο, προσφέροντας ένα σημαντικό περιθώριο κέρδους στους λαθρέμπορους. Το διασυνοριακό λαθρεμπόριο φαίνεται να έχει μειωθεί σημαντικά τους τελευταίους μήνες. Ο λόγος αυτής της πτώσης δεν είναι σαφής αλλά μπορεί να αντικατοπτρίζει τη μειωμένη διαθεσιμότητα διυλισμένων καυσίμων στις αντλίες. Από το 2011 αναπτύχθηκαν επίσης συστήματα μεγάλης κλίμακας για την απευθείας διανομή καυσίμων μέσω διυλιστηρίων, λιμανιών και αποθηκών. Για να λειτουργήσουν αυτά τα συστήματα φαίνεται ότι ανέπτυξαν σχέσεις με την παραοικονομία κάνοντας χρήση ψεύτικων εγγράφων και αποκτώντας πρόσβαση σε αγορές προστασίας και διεθνή εγκληματικά δίκτυα. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό επιτρέπει στα φορτηγά να φορτώνονται καύσιμα και στη συνέχεια να πωλούνται σε αυξημένες τιμές σε ανεπίσημα και μη καταγεγραμμένα πρατήρια καυσίμων, αντί να μεταφέρονται σε επίσημα πρατήρια καυσίμων, τα οποία θα τα πωλούσαν στην επίσημη επιδοτούμενη τιμή. Επίσης, ανύπαρκτα πρατήρια καυσίμων που υπάρχουν μόνο στα χαρτιά είναι ο προορισμός για μεγάλο μέρος των καυσίμων. Επιπλέον, παρατηρείται το φαινόμενο εκτροπής των νομίμων παραδόσεων καθ' οδόν προς τους προορισμούς τους. Πολλά φορτηγά κατευθυνόμενα προς τη Νότια Λιβύη έχουν απαχθεί, πράγμα που οδήγησε τον Εθνικό Οργανισμό Πετρελαίου (NOC) να παράσχει ένοπλη συνοδεία σε ορισμένες περιπτώσεις. Μια πρόσφατη έκθεση από τους εμπειρογνώμονες του ΟΗΕ για το Σουδάν έδειξε ότι ομάδες ανταρτών του Νταρφούρ αποκομίζουν εισόδημα μέσω της εκτροπής δεξαμενόπλοιων καυσίμων στη Λιβύη με τα καύσιμα να πωλούνται στο Νταρφούρ. Εκτίμηση του Γραφείου Ελέγχου της Λιβύης είναι ότι το 30% της βενζίνης για τα αυτοκίνητα εκτρέπεται και

αυτό ισοδυναμεί με ένα εκατομμύριο τόνους το 2016, που ενδέχεται να έχουν πωληθεί με arbitrage από δίκτυα λαθρεμπόρων με διαφορετικό βαθμό κέρδους.

Η δυσλειτουργία των κρατικών θεσμών στη Λιβύη έχει συντελέσει στην άνθηση του θαλάσσιου λαθρεμπορίου καυσίμων μεγαλύτερης αξίας και τη συνεπαγόμενη επιρροή στις διεθνείς αγορές καυσίμων. Τον Αύγουστο του 2017 η Ιταλική αστυνομία ανακοίνωσε τα πορίσματα μιας έρευνας, σύμφωνα με την οποία είχε εντοπίσει λαθραίο καύσιμο χαμηλής ποιότητας αξίας τουλάχιστον 35 εκατομμυρίων δολαρίων, το οποίο με επιφύλαξη θεωρείται ότι μεταφέρθηκε μέσω του δικτύου ενός λαθρεμπόρου σε πρατήρια καυσίμων μέσα στην Ιταλία και ίσως και εκτός. Φαίνεται ότι όσοι συμμετείχαν στο εγχείρημα χρησιμοποίησαν πλαστά κρατικά έγγραφα για την απόκτηση των καυσίμων. Κατόπιν τα καύσιμα φορτώθηκαν σε μικρά σκάφη, τα οποία στη συνέχεια μεταφόρτωσαν σε μεγαλύτερα σκάφη μέσα στη θάλασσα. Στη συνέχεια τα καύσιμα πωλήθηκαν στην Ευρώπη σε τιμή 60% κάτω από την τιμή αγοράς. Η υπόθεση αυτή δεν φαίνεται να είναι ένα μεμονωμένο περιστατικό. Το 2017 μια καμπάνια που διεξήχθη από την Επιτροπή Ελέγχου Πετρελαϊκής Κρίσης Brega και τον Εθνικό Οργανισμό Πετρελαίου NOC προσπάθησε να αντιμετωπίσει το λαθρεμπόριο καυσίμων. Παρά τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν ως αντίποινα για την εκστρατεία, η καμπάνια σημείωσε κάποια επιτυχία εναντίον των λαθρεμπόρων καυσίμων. Τον Απρίλιο του 2017 η επιτροπή ανακοίνωσε την έναρξη της επιχείρησης «Μεσογειακή Θύελλα», σε συνεννόηση με το ναυτικό και ομάδες της αεροπορίας της Λιβύης, για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου καυσίμων μέσω θαλάσσης. Μέσα στον μήνα Αύγουστο του ίδιου έτους οι λιμενικές αρχές συνέλαβαν δύο δεξαμενόπλοια το ένα με 6 εκατομμύρια λίτρα καυσίμων και το άλλο με 1,2 εκατομμύρια λίτρα. Όμως δεν είναι γνωστό πόσα ακόμα πλοία έχουν παρεμποδιστεί. Τον Ιούνιο του 2017 η επιτροπή ανακοίνωσε ότι έχει μειώσει το λαθρεμπόριο καυσίμων περίπου κατά 90%. Καθότι το λαθρεμπόριο καυσίμων είναι ένα από τα κύρια προβλήματα της παραοικονομίας της Λιβύης, η επιτροπή επιδιώκει να καθιερώσει μια ενιαία στρατηγική για την καταπολέμηση του.⁷⁰

---

⁷⁰ <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton.pdf>

5.4 Λαθρεμπόριο όπλων

Η Λιβύη παραμένει τόσο σημείο αγοράς όσο και σημείο διακίνησης όπλων. Τα χερσαία δρομολόγια λαθρεμπορίου όπλων από τη Δυτική και την Ανατολική Αφρική εξακολουθούν να υπάρχουν εδώ και πολλά χρόνια. Έχει αποδειχθεί ότι τα αποθέματα πυροβόλων όπλων του Καντάφι χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς στις εξεγέρσεις εναντίον των Τουαρέγκ και των ισλαμιστών στο Μάλι το 2012, εξοπλίζοντας ένοπλους φορείς που δραστηριοποιούνταν σε ολόκληρη την περιοχή του Σαχέλ με φορητό οπλισμό και τα φορητά συστήματα αεράμυνας (MANPADS). Όπλα προερχόμενα από τη Λιβύη εντοπίστηκαν επίσης στο συριακό θέατρο, με κάποια εξ αυτών να πιστεύεται ότι προορίζονταν για τις δυνάμεις του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και της Συρίας (ISIS). Επίσης, υπάρχουν τεκμηριωμένα παραδείγματα λαθρεμπορίου προς τους επαναστάτες του Νταρφούρ, οι οποίοι μεταφέρουν βαριά όπλα, όπως αντιπυραυλικά και αντιαρματικά όπλα από τη Λιβύη στο Νταρφούρ. Ωστόσο, ενώ τα όπλα συνεχίζουν να διακινούνται λαθραία από τη Λιβύη, οι αυξημένες προσπάθειες απαγόρευσης των εκροών φαίνεται ότι έχουν μειωθεί το τελευταίο διάστημα. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι η μείωση του λαθρεμπορίου από το 2014 και μετά συνέπεσε με αυξημένη εγχώρια ζήτηση για όπλα στη Λιβύη, καθώς και αύξηση των τοπικών συγκρούσεων.⁷¹

5.5 Λαθρεμπόριο ναρκωτικών

Το λαθρεμπόριο και η κατανάλωση ναρκωτικών πιστεύεται ότι έχουν αυξηθεί από το 2011. Παρά την ύπαρξη ορισμένων μόνο αξιόπιστων αναλύσεων στον τομέα του λαθρεμπορίου ναρκωτικών, που καθιστούν δύσκολη την εκτίμηση της κλίμακας των ροών, οι διαθέσιμες μελέτες καταδεικνύουν ότι η Λιβύη αποτελεί μια εδραιωμένη αγορά και ζώνη διακίνησης για το χασίς, την ηρωίνη και την κοκαΐνη, ενώ τελευταία ανθίζει και η εμπορία μεθαμφεταμινών. Τον Απρίλιο του 2013, για παράδειγμα, ένα φορητό φορτωμένο με 15 τόνους χασίς κατασχέθηκε στα ύδατα της Λιβύης, ενώ τον Νοέμβριο του 2017 πάνω από 18 εκατομμύρια ταμπλέτες του οπιοειδούς Tramadol κατασχέθηκαν στο λιμάνι της Βεγγάζης. Από το 2011, η χρήση ναρκωτικών, ιδιαίτερα συνταγογραφούμενων παυσίπων όπως το Tramadol, έχει αυξηθεί στη Λιβύη. Η ανάσχεση του λαθρεμπορίου ναρκωτικών

⁷¹<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton.pdf>

αντιμετωπίζεται, π.χ. στην Τρίπολη, από την Ειδική Δύναμη Αποτροπής RADA, η οποία, σε μια δημόσια εκστρατεία, πρόβαλε βίντεο με επιθέσεις και συλλήψεις εναντίον λαθρεμπόρων φαρμάκων και ναρκωτικών στην πρωτεύουσα.⁷²

5.6 Τρομοκρατία

Ο φόβος της τρομοκρατίας είναι ιδιαίτερα οξύς, διότι πολλές πρόσφατες επιθέσεις έχουν συνδεθεί με το λιβυκό παρακλάδι του Ισλαμικού Κράτους, το οποίο έχει οργανώσει στρατόπεδα εκπαίδευσης σε μη ελεγχόμενες ερημικές και παράκτιες περιοχές της Λιβύης. Τον Μάιο του 2017, ένας 22χρονος Βρετανός λιβυκής καταγωγής, πυροδότησε μια βόμβα σε συναυλία στο Μάντσεστερ, σκοτώνοντας 23 και τραυματίζοντας άλλα 139 άτομα. Πριν την αποστολή αυτοκτονίας του, είχε πραγματοποιήσει αρκετά ταξίδια στη Λιβύη. Κάθε χώρα στην Ευρώπη και κατά μήκος των μεσογειακών ακτών φοβάται ολοένα και περισσότερο τις τρομοκρατικές επιθέσεις από αυτόχειρες εμπνευσμένους από την κατάσταση στη Λιβύη. Ο Αιγύπτιος Πρόεδρος Αμπντάλ Φατάχ αλ Σίσι, στις αρχές Νοεμβρίου του 2018 κατά τη διάσκεψη στο Παλέρμο, δήλωσε ότι η συνέχιση της σημερινής κατάστασης στη Λιβύη θα προσελκύσει μόνο τρομοκρατικά στοιχεία, τα οποία τελικά θα καταλήξουν στην απειλή των γειτόνων της Λιβύης. Είναι γεγονός ότι μετά την πτώση του Καντάφι, οι τρομοκρατικές οργανώσεις εξαπλώθηκαν τόσο κατά μήκος της μεσογειακής ακτής όσο και στη νοτιοδυτική έρημο της Λιβύης, στο Φεζάν, δίπλα στα ανοιχτά σύνορα της Αλγερίας, του Νίγηρα και του Τσαντ. Η Λιβύη έγινε καταφύγιο τόσο για την Αλ Κάιντα μέσα στο ισλαμικό Μαγκρέμπ (AQIM) όσο και το Ισλαμικό Κράτος, το οποίο όπως είδαμε εγκατέστησε την έδρα του στη γενέτειρα του Καντάφι, τη Σύρτη. Οι διπλωμάτες στη διάσκεψη του Παλέρμο ανέφεραν ότι η Λιβύη είναι ίσως το πιο γόνιμο έδαφος αναπαραγωγής τρομοκρατών και δουλεμπόρων παγκοσμίως. Βέβαια, ενώ πολλοί από τους τρομοκράτες στη μεσογειακή ακτή της Λιβύης έχουν εξουδετερωθεί, είναι ευρέως γνωστό ότι λειτουργούν ακόμα κύτταρα που μπορούν να προσβάλλουν θανάσιμα. Νωρίτερα φέτος, το Ισλαμικό Κράτος επιτέθηκε στην έδρα της Εθνικής Λιβυκής Εταιρείας Πετρελαίου στην Τρίπολη. Το AQIM λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό ανεμπόδιστα σε μέρη της νότιας Λιβύης. Όσο οι συνθήκες ασφάλειας στη χώρα το επιτρέπουν, τόσο οι σκληροί μαχητές της Λιβύης που επιστρέφουν από τον

⁷² <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton.pdf>

εμφύλιο πόλεμο της Συρίας θα εντάσσονται στις τρομοκρατικές ομάδες ή στις εγκληματικές συμμορίες που κάνουν περιουσίες, επιτιθέμενες στους μετανάστες που είναι αποφασισμένοι να φτάσουν στην Ευρώπη. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις δεν περιορίστηκαν στη Λιβύη, όπως έδειξε η σφαγή του Μάντσεστερ. Η Τυνησία, η μοναδική επιτυχημένη δημοκρατία της Αραβικής Άνοιξης, υπέστη τρεις μεγάλες επιθέσεις από το 2015, συμπεριλαμβανομένων των σφαγών σε τουρίστες στη Σούσα και στο Μουσείο Μπαρντό της Τύνιδας. Σε κάθε περίπτωση, οι δράστες θα μπορούσαν να εντοπιστούν στο ισλαμικό στρατόπεδο εκπαίδευσης και κέντρο λαθρεμπόρων στη Σαμπράθα, δυτικά της Τρίπολης. Οι Λίβυοι και οι γείτονές τους σε ολόκληρη τη Μεσόγειο γνωρίζουν ότι η τρομοκρατία θα μπορούσε να εκραγεί ανά πάσα στιγμή όσο η Λιβύη παραμένει διαιρεμένη και ελεγχόμενη από τις πολιτοφυλακές. Μία από τις κύριες ανησυχίες είναι η περίφημη φυλακή Mitiga στο αεροδρόμιο της Τρίπολης, η οποία καταλαμβάνει τη θέση της πρώην αεροπορικής βάσης Wheelus, της μεγαλύτερης στρατιωτικής εγκατάστασης των Ηνωμένων Πολιτειών μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Η τεράστια φυλακή ελέγχεται από την Ειδική Δύναμη Αποτροπής RADA και είναι γεμάτη με περίπου 1000 ισλαμιστές τρομοκράτες. Είναι συχνό το φαινόμενο οι αντίπαλες πολιτοφυλακές να επιτίθενται στη φυλακή προσπαθώντας να απελευθερώσουν τους συντρόφους τους. Η πιο πρόσφατη επίθεση συνέβη στις αρχές του τρέχοντος έτους, όπου έκλεισε το αεροδρόμιο, καταστράφηκαν αρκετά επιβατικά αεροπλάνα και, καθώς εξαπλώθηκε στην πόλη, προκάλεσε τον θάνατο περίπου 20 ατόμων.⁷³

5.7 Ενεργειακή ασφάλεια

Η Λιβύη από το 1962 είναι μέλος του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (OPEC). Κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Αφρικής σε βεβαιωμένα αποθέματα πετρελαίου, τα οποία φτάνουν τα 48 δισεκατομμύρια βαρέλια, και την τέταρτη θέση παναφρικανικά στην πετρελαϊκή παραγωγή.⁷⁴ Τα βεβαιωμένα αποθέματά της σε φυσικό αέριο είναι κατά πολύ μικρότερα, παραμένουν όμως σημαντικά, καθώς αγγίζουν τα 54,6 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια.⁷⁵ Η Λιβύη αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προμηθευτές της

⁷³ <https://www.theglobeandmail.com/world/article-how-defusing-the-terrorism-threat-could-bring-peace-to-libya/>

⁷⁴ <http://fr/infographie/20121009/196270152.html>

⁷⁵ <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=ly>

Ευρωπαϊκής Ένωσης σε πετρέλαιο, καθώς γεινιάζει σε εξαιρετικά ευνοϊκό βαθμό, με αποτέλεσμα να μειώνεται αισθητά το κόστος μεταφοράς. Συνεπώς, όσο διατηρείται η κρίση εκεί, τόσο θα επηρεάζεται και η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Η πολυπλοκότητα του ζητήματος της ενεργειακής ασφάλειας αναδεικνύεται και μέσα από το λεγόμενο «παιχνίδι των αγωγών». Το διακύβευμα της κατασκευής αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου στις διεθνείς αγορές δεν είναι μόνο οικονομικό αλλά και πολιτικό, καθώς αποτελεί προϊόν της εξισορρόπησης των διεθνών σχέσεων μεταξύ ισχυρών περιφερειακών δρώντων, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και το Ιράν.⁷⁶ Έτσι, παρά τη διεθνώς αυξανόμενη ζήτηση για μαύρο χρυσό, η κατασκευή των υποδομών καθυστερεί, διότι ο καθορισμός των εδαφών, χερσαίων και υποθαλάσσιων, από τα οποία θα διέλθουν οι αγωγοί και η επιλογή των χωρών των οποίων το πετρέλαιο θα μεταφερθεί, αποτελεί αντικείμενο του παιχνιδιού της εκάστοτε διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον, ο ενεργειακός ανταγωνισμός στη Μαύρη Ήπειρο γίνεται εντονότερος, καθώς επηρεάζεται από την οικονομική εξάπλωση της Κίνας στην Αφρική, η οποία ξεκίνησε στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και συνεχίζεται εντατικά. Προς το παρόν, η κινεζική οικονομική δραστηριότητα επικεντρώνεται στην Κεντρική Αφρική, όπου το Πεκίνο έχει εκτοπίσει δυτικές χώρες όπως η Γαλλία και έχει αποκτήσει τα δικαιώματα εκμετάλλευσης πετρελαίου και ουρανίου.

Κατόπιν των ανωτέρω, ας εξετάσουμε τη στάση της Λιβύης στο θέμα του καθορισμού της ΑΟΖ με τη χώρα μας. Ήδη από τις αρχές του 2013, μετά την επίσκεψη στη Λιβύη του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών, Δημήτρη Αβραμόπουλου, διαφάνηκε ότι οι βλέψεις της Τρίπολης σχετικά με την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) δεν ταυτίζονταν με τα ελληνικά συμφέροντα. Από τις δηλώσεις του τότε Λίβου αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών Μοχάμεντ Αμπντέλ Αζίζ, προέκυψε ότι τουλάχιστον σε εκείνη τη φάση, η Λιβύη δεν προτίθετο να συναινέσει με την ελληνική πλευρά για την οριοθέτηση της ελληνικής ΑΟΖ, σύμφωνα με τη διεθνώς αποδεκτή αρχή της μέσης γραμμής και τους όρους της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Αυτό που προβλημάτισε και πιθανόν προκάλεσε εντύπωση στην ελληνική αποστολή είναι η λιβυκή πρόταση για διευθέτηση του θέματος σε περιφερειακό

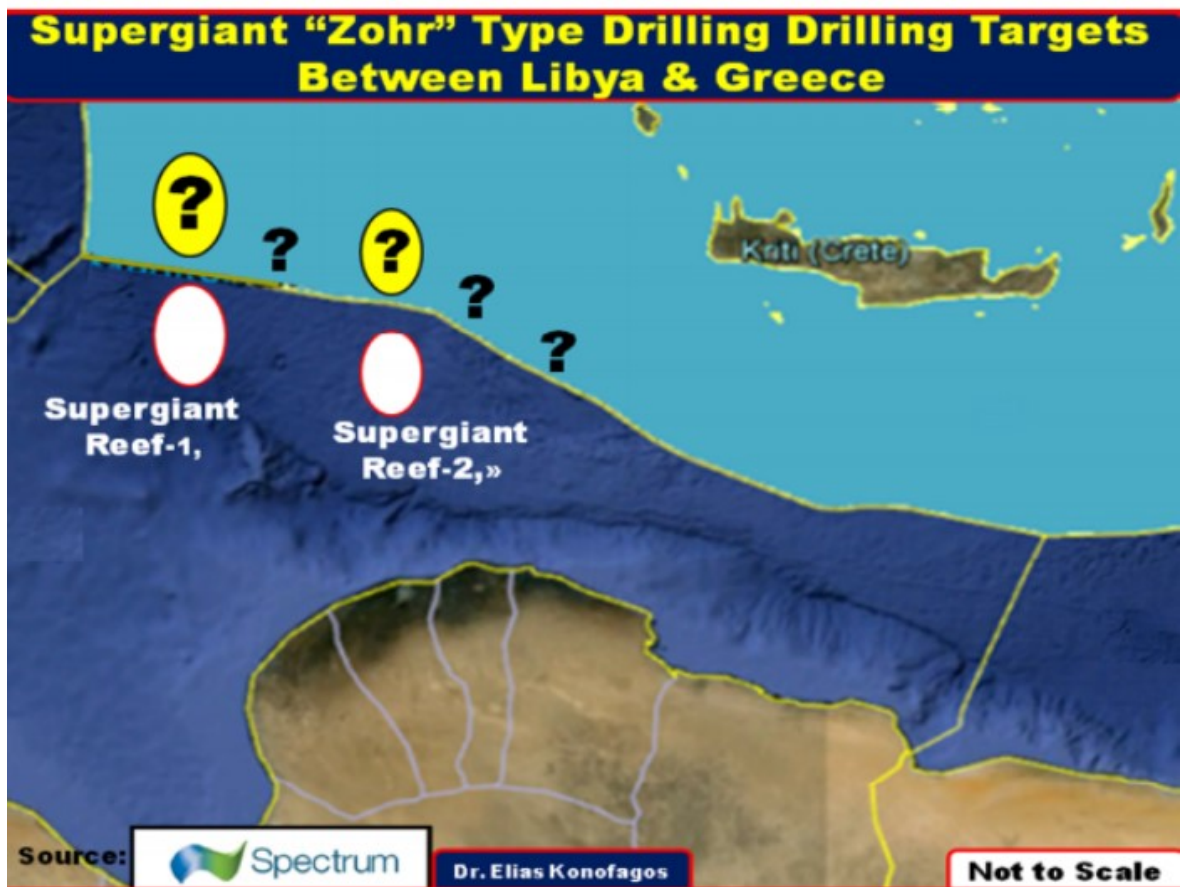
⁷⁶ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

επίπεδο. Με άλλα λόγια, η δήλωση του Λίβου αξιωματούχου φαίνεται να προσέγγισε και να προώθησε τις τουρκικές θέσεις περί οριοθέτησης της ΑΟΖ. Δηλαδή, δεν προτίθετο να αναγνωρίσει το δικαίωμα των ελληνικών νήσων να διαθέτουν τη δική τους ΑΟΖ, όπως ρητά αναφέρει η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (άρθρο 121, παράγραφος 2). Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στο παρελθόν η Λιβύη αφενός είχε αμφισβητήσει την ΑΟΖ που δικαιούται η νήσος Γαύδος, αφετέρου είχε υποστηρίξει ότι ο κόλπος της Σύρτης έπρεπε να θεωρηθεί ως κλειστός. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αυξάνεται η λιβυκή ΑΟΖ εις βάρος της Ελλάδας, της Ιταλίας και κυρίως της Μάλτας. Δεν γνωρίζουμε αν ο Λίβυος αναπληρωτής ΥΠΕΞ εννοούσε ότι θα έπρεπε να υπάρξει μια πολυμερής συμφωνία μεταξύ Λιβύης, Ελλάδας, Μάλτας, Ιταλίας, Αιγύπτου και Τυνησίας, καθώς οι προαναφερθείσες λιβυκές αξιώσεις αφορούσαν όλες τις γειτονικές της χώρες, ή αν οι τουρκο-λιβυκές σχέσεις είχαν αναβαθμισθεί σε τέτοιο βαθμό, που η Τρίπολη κινείτο σύμφωνα με τις επιδιώξεις της Άγκυρας και προωθούσε τα τουρκικά συμφέροντα.⁷⁷

Από τότε μεσολάβησαν αρκετές εξελίξεις, όπως ο λιβυκός εμφύλιος, έως ότου να φτάσουμε έναν μήνα πριν, στα μέσα Νοεμβρίου του 2018, οπότε η τουρκική υπεροψία ξεπέρασε κάθε προηγούμενο, καταγγέλλοντας τον Ιταλό Πρωθυπουργό, επειδή, στο πλαίσιο της διάσκεψης στο Παλέρμο, συγκάλεσε ανεπίσημη συνάντηση με συμμετοχή και του στρατηγού Χάφταρ της Λιβύης και του Αιγύπτιου προέδρου Σίσι, χωρίς να προσκαλέσει τους Τούρκους, ξεχνώντας τις απειλές στην ιταλική πολυεθνική ENI και την αποχώρησή της από την κυπριακή ΑΟΖ. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση της Λιβύης, η οποία φαίνεται τώρα να έχει κλείσει την πόρτα στην Τουρκία. Η αιτία είναι ότι, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις και παρουσιάσεις που έγιναν σε ενεργειακό συνέδριο στο Λονδίνο, εντός της λιβυκής ΑΟΖ υπάρχουν δύο κολοσσιαία, κυριολεκτικά, κοιτάσματα φυσικού αερίου, εκτιμώμενου μεγέθους 10 φορές τουλάχιστον (με τους πιο μετριοπαθείς και συντηρητικούς υπολογισμούς) του επίσης γιγαντιαίου αιγυπτιακού κοιτάσματος «ZOP». Η δε εκτιμώμενη αξία τους ανέρχεται σε πολλές εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια. Το μέγεθος αυτών των κοιτασμάτων αναδεικνύει τη Λιβύη σε «νέο Κατάρ», όταν φυσικά προχωρήσουν οι έρευνες και επιβεβαιωθεί η ύπαρξή τους. Η Λιβύη, συνεπώς, έχει κάθε συμφέρον να

⁷⁷ <https://www.energia.gr/article/65482/h-livykh-stash-sto-thema-ths-aoz>

ακολουθήσει τις επιταγές του διεθνούς δικαίου στη χάραξη των θαλασσίων της ζωνών και να συνταχθεί με τη Γαλλία, την Ιταλία, τις ΗΠΑ και φυσικά την Ελλάδα.⁷⁸

Εικόνα 15: Τα υπερμεγέθη κοιτάσματα φυσικού αερίου τύπου «ZOP»

⁷⁸ <https://www.defence-point.gr/news/idoy-o-logos-poy-i-livyi-ekleise-katamoytra-tin-porta-stin-toyrkia>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΛΙΒΥΗΣ

6.1 Ιστορική αναδρομή

Το ενδιαφέρον της Ελλάδας για τον αραβικό χώρο εκδηλώθηκε αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και υπαγορεύτηκε από ζωτικά εθνικά της συμφέροντα, όπως η ενεργειακή της εξάρτηση, η επιθυμία εξασφάλισης διπλωματικών στηριγμάτων στο θέμα της Κύπρου και η ανάγκη διατήρησης ενός περιβάλλοντος σταθερότητας και ασφάλειας στη νευραλγική αυτή ζώνη. Παρακάτω θα αναλυθεί διαχρονικά η πολιτική σχέση της χώρας μας με τον αραβικό κόσμο.⁷⁹

Μετά την ίδρυση του Ισραήλ το 1948 και ως το 1967 η Ελλάδα ακολούθησε σε γενικές γραμμές φιλοαραβική πολιτική, με κύριους άξονες:

- Την άρνηση της de jure αναγνώρισης του Ισραήλ
- Την αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης του παλαιστινιακού λαού
- Την ανοικτή υποστήριξη της Αιγύπτου στην κρίση του Σουέζ το 1956, παρά τη φιλοδυτική τοποθέτηση της χώρας μας και τις ισχυρές πιέσεις που επακολούθησαν
- Την υπερψήφιση στον ΟΗΕ της πρότασης των αραβο-ασιατικών χωρών υπέρ της αυτοδιάθεσης του λαού της Αλγερίας το 1957
- Την υποστήριξη της Συρίας κατά των πιέσεων που ασκούνταν από τη Δύση το 1957
- Τη συμμετοχή στην τριμερή, από κοινού με Γιουγκοσλαβία και Αίγυπτο, διάσκεψη του Μπριόνι και τη διατύπωση αντιρρήσεων ενώπιον του Συμβουλίου του ΝΑΤΟ για τη συμμαχική παρέμβαση στον Λίβανο το 1958

---

⁷⁹ Σακκάς, Γιάννης. «Οι Άραβες στη νεότερη και σύγχρονη εποχή – Ιστορία και Κοινωνία.» Αθήνα: Πατάκη, 2002.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967 – 1973) οι συνταγματάρχες αμφιταλαντεύτηκαν ανάμεσα στον θαυμασμό τους για το φιλοδυτικό και στρατιωτικά ισχυρό Ισραήλ και την ανάγκη εξυπηρέτησης των εθνικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή, με την πλάστιγγα να γέρνει προς τους Άραβες. Μάλιστα στον αραβο - ισραηλινό πόλεμο του 1973 αρνήθηκαν στους Αμερικανούς τη χρησιμοποίηση των λιμενικών βάσεων της χώρας από το φόβο αντιδράσεων και αντιποίνων των αραβικών χωρών.

Οι συντηρητικές κυβερνήσεις του Κ. Καραμανλή από το 1974 και έπειτα εγκαινίασαν μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, καθώς προσπάθησαν να μετατοπίσουν το κέντρο της ελληνικής θέσης στο δυτικό σύστημα από τις ΗΠΑ προς τη Δυτική Ευρώπη και παράλληλα προέβησαν σε ανοίγματα προς τα σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, τους βαλκανικούς γείτονες και τον αραβικό κόσμο. Σκοπός της πολιτικής τους στη μέση Ανατολή ήταν η εξασφάλιση της πολιτικής υποστήριξης των Αράβων στο Κυπριακό, που ήταν πολύτιμη μετά την τουρκική εισβολή το 1974, η διασφάλιση της συνεχούς ροής του πετρελαίου και η αύξηση των οικονομικών, εμπορικών και τεχνητών ανταλλαγών. Την περίοδο αυτή, οι εξαγωγές των ελληνικών μεταποιητικών και αγροτικών προϊόντων στη μέση Ανατολή πολλαπλασιάστηκαν, ενώ πολλές ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες ανέλαβαν την εκτέλεση δημοσίων έργων, ιδίως στη Συρία και τη Σαουδική Αραβία. Ιδρύθηκε «Γραφείο Αναπτύξεως Οικονομικής Συνεργασίας» με τις αραβικές χώρες στο υπουργείο Εξωτερικών, ελληνοαραβική τράπεζα, ελληνοαραβικό επιμελητήριο και εγκαινιάστηκε γραμμή θαλάσσιων μεταφορών ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Συρία. Το 1979 η Μέση Ανατολή απορροφούσε σχεδόν το 20% των ελληνικών εξαγωγών, ενώ το 1981 πλησίασε στο 30%.

Η εκλογική νίκη του Αν. Παπανδρέου τον Οκτώβριο του 1981 σηματοδότησε αναπροσανατολισμό στην εξωτερική πολιτική προς την κατεύθυνση της απομάκρυνσης από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της Δύσης και της ανάπτυξης γόνιμων σχέσεων με χώρες που είχαν συγγενικά με την Ελλάδα βιώματα και προβλήματα. Σημαντική παράμετρος στην προσπάθεια αναβάθμισης του διεθνούς ρόλου της χώρας μας ήταν και η φιλοαραβική πολιτική με:

- Την ένθερμη υποστήριξη του αγώνα των Παλαιστινίων

- Τη διεύρυνση των σχέσεων με ριζοσπαστικά αραβικά καθεστώτα (Λιβύης και Συρίας)
- Τη μεσολάβηση για την άμβλυνση των αντιθέσεων μεταξύ του αραβικού κόσμου και της Δύσης το 1984

Η Ελλάδα με τον αραβικό προσανατολισμό της την περίοδο αυτή πέτυχε να προσελκύσει ορισμένα αραβικά κεφάλαια και να αυξήσει την παρουσία ελληνικών οικονομικών συμφερόντων, ιδιαίτερα στα κράτη του Περσικού Κόλπου. Το κύριο όμως όφελος ήταν πολιτικό, καθώς εξουδετερώθηκε σε ένα βαθμό το φιλοτουρκικό πνεύμα στη Μέση Ανατολή και οι αραβικές κυβερνήσεις δεν αναγνώρισαν το ψευδοκράτος του Ντενκτάς στην Κύπρο.

Στις δύο επόμενες δεκαετίες και τα δύο μεγάλα κόμματα που ανέλαβαν την εξουσία ενδιαφέρθηκαν περισσότερο για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια (πόλεμος και διάσπαση Γιουγκοσλαβίας, ονομασία Σκοπίων), την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας (νομισματική ένταξη στην ΟΝΕ) και την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας, παρά για τις σχέσεις με τη Μέση Ανατολή, με αποτέλεσμα οι ελληνοαραβικές επαφές να ατονίσουν και το ελληνικό μερίδιο στις ευρωαραβικές συναλλαγές να μειωθεί. Συγκεκριμένα:

- Η κυβέρνηση του Κ. Μητσοτάκη αναβάθμισε τις διπλωματικές σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ, το οποίο αναγνώρισε και *de jure*.
- Οι κυβερνήσεις του Αν. Παπανδρέου και του Κ. Σημίτη περιορίστηκαν σε κάποιες πρωτοβουλίες για την προώθηση της ευρωμεσογειακής συνεργασίας, όπως π.χ. το 1994 στην Κέρκυρα, και την εξεύρεση ειρηνευτικής λύσης στο Μεσανατολικό, με τη διοργάνωση συναντήσεων εξεχουσών ισραηλινών και παλαιστινιακών πολιτικών προσωπικοτήτων στην Αθήνα.
- Η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή τήρησε μια μετριοπαθή στάση προς τον αραβικό κόσμο, αφού ενδιαφέρθηκε περισσότερο για την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας από το ρωσικό φυσικό αέριο.

Η αρχή της τρέχουσας δεκαετίας βρίσκει τη μεν χώρα μας να σπαράσσεται από την οικονομική κρίση και να υπομένει τα δεινά των μνημονιακών πολιτικών

των κυβερνήσεων Γ. Παπανδρέου, Αν. Σαμαρά και Αλ. Τσίπρα, τον δε αραβικό κόσμο να προσπαθεί να συνέλθει από το ταρακούνημα της Αραβικής Άνοιξης, που πλέον έχει αφήσει, εκτός από τον εμφύλιο στη Συρία και την πολιτική αστάθεια στη Λιβύη, ένα τρομακτικό μεταναστευτικό ρεύμα, καθώς και μια ραγδαία επιδείνωση της ισλαμικής τρομοκρατίας. Η χώρα μας, προσπαθώντας να αναβαθμίσει τον ρόλο της στο εγγύς περιβάλλον, έχει έρθει πολύ κοντά ξανά τα τελευταία τρία χρόνια στον αραβικό κόσμο κυρίως με τη σύναψη τριμερών σχέσεων με την Κύπρο και με χώρες της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου για την από κοινού δράση στον ενεργειακό, τον οικονομικό, τον γεωπολιτικό και τον στρατιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, έχει αναπτύξει συνεργασίες με τις εξής χώρες: Τον Λίβανο το 2016, την Παλαιστίνη το 2016, το Ισραήλ το 2017, την Αίγυπτο το 2017 και την Ιορδανία το 2018.

6.2 Πολιτικές σχέσεις Ελλάδας – Λιβύης

Η εικόνα των διμερών σχέσεων της χώρας μας με τη Λιβύη αποτυπώνεται ευκρινώς στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών,⁸⁰ όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται: «Η γεωγραφική εγγύτητα και η μακράιωνη ελληνική παρουσία στις λιβυκές ακτές καθιστούν τις δύο χώρες φυσικούς εταίρους. Το θεσμικό πλέγμα των διμερών συμφωνιών ήταν παραδοσιακά ιδιαίτερα ανεπτυγμένο και κάλυπτε ευρύτατο φάσμα τομέων. Η χώρα μας συνέδραμε τη Λιβύη πολιτικά και ανθρωπιστικά κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 2011, αλλά και μετά το πέρας αυτής, ενώ μεγάλος αριθμός Λίβυων τραυματιών νοσηλεύθηκαν σε ελληνικά νοσηλευτικά ιδρύματα. Στη νέα για τη Λιβύη εποχή, η Ελλάδα συμμετέχει από κοινού με τους εταίρους της στην Ε.Ε, για την εμπέδωση συνθηκών ασφαλείας και τη δημιουργία σύγχρονου κράτους δικαίου. Από τον Ιούλιο 2014, η χώρα εισήλθε σε περίοδο αναταραχής και συγκρούσεων. Για την αντιμετώπιση της λιβυκής κρίσης, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών έχει ορίσει ως Ειδικό Απεσταλμένο για τη Λιβύη τον κ. Bernardino Leon και από τον Νοέμβριο του 2015 τον κ. Martin Kobler. Οι διπλωματικές αποστολές των ξένων κρατών, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, έχουν αναστείλει τη λειτουργία τους. Η Πρεσβεία μας στην Τρίπολη ανέστειλε τη λειτουργία της την 31η Ιουλίου 2014 και προέβη σε επιχείρηση απεγκλωβισμού συνολικά 186 Ελλήνων και ξένων πολιτών (Κινέζοι,

⁸⁰ <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/libya/>

Κύπριοι, Βέλγοι, Βρετανοί), οι οποίοι έφθασαν στον λιμένα του Πειραιά με τη φρεγάτα «Σαλαμής» του Πολεμικού Ναυτικού.

Η εγγύτητα στις πολιτικές σχέσεις των δύο χωρών χρονολογείται από τα μέσα της δεκαετίας του '60. Ήταν η πρώτη φορά, που ο Καντάφι συνδέθηκε με οτιδήποτε ελληνικό. Εκείνη την εποχή, χωρίς να υπάρχουν επίσημα αρχεία, οι μαρτυρίες λένε πως αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων με την τάξη του 1965, έχοντας καταπληκτικές αθλητικές επιδόσεις. Μετά την αποχώρησή του από την Ελλάδα και τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, ο Καντάφι είχε αναπτύξει φιλικές σχέσεις με ορισμένους από τους Έλληνες, μετέπειτα ανώτερους, αξιωματικούς. Αυτό το γεγονός αποτελεί το υπόστρωμα για όσα αμφιλεγόμενα ακολούθησαν το 1969, όταν ο ίδιος ανέτρεψε τον βασιλιά Ιντρίς, δύο χρόνια μετά το πραξικόπημα των συνταγματαρχών στην Ελλάδα. Για την ακρίβεια, εκείνη την εποχή ο ανατραπείς βασιλιάς Ιντρίς παραθέριζε με την οικογένειά του σε βίλα στα Καμένα Βούρλα. Λέγεται ότι το καθεστώς στην Ελλάδα αποφάσισε να διακόψει τις τηλεπικοινωνίες του Ιντρίς, γιατί εκτιμούσε ότι τους συνέφερε η επικράτηση του Καντάφι στη Λιβύη. Η επόμενη επίσημη επαφή εμφανίζεται έναν χρόνο αργότερα, το 1970, όταν 110 Λίβυοι πιλότοι έφτασαν στην Ελλάδα για στρατιωτική εκπαίδευση στα μαχητικά αεροσκάφη F-5. Η Λιβύη εκείνη την περίοδο ήταν εξαιρετικά ευέλικτη στη διπλωματία της, με βασικές της επιδιώξεις την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού, την πώληση πετρελαίου στη Δύση και τη δημιουργία ενός ισχυρού, ακόμη και ανομοιογενούς, μπλοκ δυνάμεων ενάντια στο Ισραήλ.

Η δεύτερη φάση της αναζωπύρωσης της ελληνολιβυκής φιλίας εκτυλίχθηκε στα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ με την προσωπική σφραγίδα του Ανδρέα Παπανδρέου. Η φιλία του τελευταίου με τον Μουαμάρ Καντάφι χρονολογείται από το 1977, οπότε και έγινε η πρώτη συνάντησή τους επί ελληνικού εδάφους στα Καμένα Βούρλα, όπου ο Λίβυος ηγέτης έκανε διακοπές και ο Αν. Παπανδρέου ήταν αρχηγός στο τρίτο σε δύναμη κόμμα της αντιπολίτευσης. Το 1981 με την ανάληψη της εξουσίας τοποθετείται Έλληνας Πρέσβης στη Λιβύη. Είναι η εποχή κατά την οποία ο Ανδρέας Παπανδρέου ρίχνει γέφυρες στον αραβικό κόσμο για να ενισχύσει τη θέση του έναντι της Δύσης και θέλει να παίξει ρόλο στο Κίνημα των Αδέσμευτων που βρισκόταν σε πλήρη άνθηση. Οι δυο άνδρες τότε αντάλλασσαν επαναστατικά συγχαρητήρια. Ο Αν. Παπανδρέου περιέγραφε τον Καντάφι ως ένα μεγάλο μυαλό και χειροκροτούσε την «πολιτισμική

επανάστασή» του, η οποία απομάκρυνε όλα τα ίχνη της πρώην αποικιακής και ξένης επιρροής από τη χώρα του. Ο Καντάφι έλεγε ότι ο Παπανδρέου ήταν αληθινός ηγέτης των λαών. Αξιωματούχοι της ελληνικής κυβέρνησης διέδωσαν φήμες για ένα επενδυτικό σχέδιο δισεκατομμυρίων δολαρίων που θα άλλαζε την Ελλάδα για πάντα. Είναι γεγονός ότι πολλές ελληνικές εταιρείες συμμετείχαν στα έργα ανοικοδόμησης της Λιβύης. Υπήρξαν, βέβαια, πολλά προβλήματα και από τις δύο πλευρές, καθώς από τη μία έγιναν μεγάλες ατασθαλίες στα έργα, από την άλλη στη Λιβύη υπήρχε μεγάλη γραφειοκρατία. Ο Αν. Παπανδρέου είχε βρει έναν φίλο που θα τον βοηθούσε να δραπτετεύσει από τη δυτική οικονομική καταπίεση και να μετατρέψει την Ελλάδα σε μια μεσογειακή υπερδύναμη, που δεν θα είχε την ανάγκη της βόρειας ελίτ της Ευρώπης ή των Αμερικανών. Εξάλλου, στόχος του ήταν, όπως έλεγε, να μην μετατρέψει την Ελλάδα σε «σερβιτόρο της Ευρώπης» και να κρατήσει «την Ελλάδα για τους Έλληνες».⁸¹ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ενέταξε το ΠΑΣΟΚ στη Σοσιαλιστική Διεθνή πολλά χρόνια αργότερα, το 1992, όταν πλέον είχε καταρρεύσει η ΕΣΣΔ. Το ίδιο και η Λιβύη, που φιλοξενούσε την έδρα των σοσιαλιστικών κομμάτων της Ανατολικής Μεσογείου. Το 1984 ο Ανδρέας Παπανδρέου επισκέπτεται την Τρίπολη. Ο άνθρωπος που κανόνισε τη συνάντηση δεν ήταν άλλος από τον Παλαιστίνιο ηγέτη Γιασέρ Αραφάτ. Οι δύο ηγέτες θα συμφωνήσουν στην κοινή επιδίωξη να απομακρυνθούν όλα τα ξένα στρατεύματα από τη Μεσόγειο. Ένα μεγάλο όφελος εκείνης της επίσκεψης είναι ότι από τότε η Λιβύη θα ψηφίζει υπέρ της Ελλάδας στον ΟΗΕ για το Κυπριακό. Λίγους μήνες μετά, στις 15 Νοεμβρίου του 1984 και αφού έχει ξεσπάσει ο πόλεμος στο Τσαντ μεταξύ Λιβύης και Γαλλίας, το ξενοδοχείο Ελούντα στην Κρήτη, που είχε κλείσει για χειμώνα, ανοίγει τις πόρτες του για να υποδεχθεί τον συνταγματάρχη Μουαμάρ Καντάφι και τον πρόεδρο της γαλλικής δημοκρατίας Φρανσουά Μιτεράν. Ο Καντάφι έδειχνε ιδιαίτερα άνετος αλλά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων έριχνε τα φαρμακερά βέλη του στο Γάλλο πρόεδρο: «Εσύ δηλώνεις σοσιαλιστής, αλλά φαίνεται ότι ακόμα και ο Πομπιντού ήταν πιο σοσιαλιστής από εσένα που υποστηρίζεις τους φασίστες στο Τσαντ» του είπε με έμφαση. Ο Αν. Παπανδρέου, έχοντας δίπλα του τον τότε αναπληρωτή υπουργό Εξωτερικών (και μετέπειτα Πρόεδρο της Δημοκρατίας) Κάρολο Παπούλια, είχε καταφέρει σε αυτή τη συνάντηση να γεφυρώσει τις διαφορές Γαλλίας και Λιβύης. Μετά το τέλος της

---

⁸¹ <https://greece.greekreporter.com/2011/08/24/colonel-gadhafi-greek-bonds/>

συνάντησης, ο εκδηλωτικός Καντάφι μοίραζε παντού χαμόγελα, ενώ ο συγκρατημένος Μπεράν αρκέστηκε σε μια λακωνική, αλλά με πολύ νόημα, δημόσια δήλωση: «Ζήτω η Ελλάδα!»⁸²

Σχεδόν μια δεκαετία μετά το θάνατο του Αν. Παπανδρέου, ο Καντάφι αποφάσισε να βοηθήσει τη χήρα του παλιού του φίλου, την κ. Δήμητρα Λιάνη, η οποία προσδοκούσε να ξεκινήσει μια τηλεοπτική σταδιοδρομία. Κάλεσε τον Καντάφι ζητώντας του συνέντευξη και εκείνος απάντησε θετικά. Καθισμένος σε μια λευκή πλαστική καρέκλα ξεδίπλωσε τις πολιτικές του απόψεις, ενώ η κ. Λιάνη τον κοίταζε με μεγάλο σεβασμό και άκουγε προσεκτικά κάθε λέξη που έλεγε.

Τον Ιούνιο του 2010, ο Μουαμάρ Καντάφι υποδέχεται στη σκηνή του στο Προεδρικό Μέγαρο έναν άλλο Πρωθυπουργό της Ελλάδας, τον Γιώργο Παπανδρέου. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός είχε μαζί του μια φωτογραφία από τη συνάντηση της Ελούντας και ζήτησε αυτόγραφο. Ο συνταγματάρχης έγραψε στα αραβικά «Με εκτίμηση» και ρώτησε για την πορεία της υγείας της Μαργαρίτας Παπανδρέου. «Θέλω να βοηθήσω με κάθε τρόπο την Ελλάδα» φέρεται να είπε ο Καντάφι στον Γ. Παπανδρέου. Όταν ξέσπασε η κρίση στη Λιβύη, στην ελληνική Βουλή ξανακούστηκε το όνομα του Καντάφι. Για την ακρίβεια, ο Γιώργος Παπανδρέου κατηγορήθηκε για συμμετοχή στο διοικητικό συμβούλιο του «ιδρύματος Καντάφι». Μιλώντας στην εθνική αντιπροσωπεία, ο τότε Πρωθυπουργός ισχυρίστηκε ότι ουδέποτε υπήρξε μέλος του εν λόγω διοικητικού συμβουλίου. Ο υπουργός Εξωτερικών Δημήτρης Δρούτσας διατύπωσε στην Επιτροπή Εξωτερικών και Άμυνας μια διαφορετική εκδοχή, ότι ο Γιώργος Παπανδρέου παραιτήθηκε από τη συγκεκριμένη θέση όταν εκδηλώθηκαν οι ταραχές στη Λιβύη. Τελευταίο επεισόδιο, ένα δημοσίευμα στην ειδησεογραφική ιστοσελίδα EUobserver, στο οποίο ο Έλληνας αναλυτής και πρώην σύμβουλος του ΟΗΕ, Μιχάλης Κουτούζης, υποστήριξε πως 300-500 μισθοφόροι, μεταξύ των οποίων και Έλληνες πρώην στρατιωτικοί, πολέμησαν στο πλευρό του Καντάφι έναντι περίπου 2.000 δολαρίων την ημέρα. Ο Έλληνας εμπειρογνώμονας δήλωσε ότι ο Καντάφι προτιμούσε να χρησιμοποιεί τους συγκεκριμένους μισθοφόρους, γιατί δεν εμπιστευόταν τον λιβυκό στρατό.

---

⁸² <https://www.inotos.gr/πρωτοσέλιδα/09.10.2018>

Αυτό που απέμεινε από την περίφημη ελληνολιβυκή σχέση είναι χρέη καταχωνιασμένα στα κιτάπια του υπουργείου Εξωτερικών. Σύμφωνα με επίσημη απάντηση του υπουργείου, ήδη από τη δεκαετία του 1970 η Λιβύη δημιούργησε σημαντικά χρέη προς μεγάλο αριθμό ελληνικών τεχνικών και εμπορικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιήθηκαν στη χώρα. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς των ελληνικών εταιρειών, το συνολικό ποσό των σημερινών απαιτήσεων, με βάση την ισοτιμία που ίσχυε κατά τη σύναψη των επιχειρηματικών συμβολαίων, ανέρχεται στα 716,2 εκατομμύρια δολάρια, συμπεριλαμβανομένων και των τόκων υπερημερίας και αποζημιώσεων. Το θέμα ετέθη κατά την επίσκεψη του τότε υπουργού Εξωτερικών, Δημήτρη Αβραμόπουλου, τον Δεκέμβριο 2012, στη Λιβύη. Η απάντηση της λιβυκής πλευράς ήταν ότι όλες οι ξένες εταιρείες θα έχουν την ίδια αντιμετώπιση και ειδικότερα θα λάβουν το 50% των οφειλόμενων ποσών κατά την επανέναρξη των έργων που είχαν αναλάβει και τα υπόλοιπα σε δόσεις. Όσον αφορά τις ζημιές που υπέστησαν οι εταιρείες κατά τη διάρκεια των γεγονότων του Φεβρουαρίου του 2011, οι Λίβυοι δεν έδειξαν διατεθειμένοι να παράσχουν αποζημιώσεις, επειδή θεωρούν ότι πρόκειται για ζημιές προερχόμενες από «ανωτέρα βία».⁸³

6.3 Συνεισφορά Ελλάδας στις επιχειρησιακές δραστηριότητες ΕΕ και NATO

Η Ελλάδα από το καλοκαίρι του 2011 συνέδραμε την αποστολή «Ενιαίος Προστάτης» («Unified Protector») του ΟΗΕ, όπως είχε μετονομασθεί η αρχική επιχείρηση του NATO «Αυγή της Οδύσσειας» («Odyssey Dawn»), για την ανατροπή του καθεστώτος του Καντάφι. Ο τότε πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου επέτρεψε στις δυνάμεις του NATO να χρησιμοποιήσουν τις ελληνικές βάσεις στη Σούδα και στο Άκτιο για στρατιωτικές επιχειρήσεις, με παράλληλη αποστολή τεσσάρων μαχητικών αεροσκαφών F-16, ενός ιπτάμενου ραντάρ και δύο ελικοπτέρων Super Puma, για συνδρομή στην επιβολή της ζώνης απαγόρευσης πτήσεων, δηλώνοντας ότι «θα επιβάλει τις αποφάσεις του ΟΗΕ, ειδικά για την προστασία της ανθρώπινης ζωής στη Λιβύη».⁸⁴

Η υφιστάμενη κυβέρνηση, διά στόματος του ίδιου του υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Πάνου Καμένου σε ομιλία του στο ετήσιο συνέδριο Άμυνας και

⁸³ <https://www.tovima.gr/2014/06/30/vimagazino/o-kantafi-kai-oi-ellines/>

⁸⁴ <https://greece.greekreporter.com/2011/08/24/colonel-gadhafi-greek-bonds/>

Ασφάλειας του Ελληνοαμερικανικού Εμπορικού Επιμελητηρίου τον Μάιο του 2015, αναγνώρισε την ανάγκη «το NATO να αναδιατάξει την πολιτική του στη νότια πτέρυγά του, εκεί που οι κίνδυνοι είναι συγκεκριμένοι, και να μη δείχνει εμμονές σε υπερβολικούς και διογκωμένους κινδύνους του βόρειου τομέα». Τόνισε ότι «η Ελλάδα είναι έτοιμη να αναλάβει αυτή την πρωτοβουλία στο νότιο τομέα του NATO, καθώς είναι έτοιμη να παραχωρήσει εγκαταστάσεις, τις Ένοπλες Δυνάμεις της, αλλά και μεγάλες βάσεις στην περιοχή του νοτίου Αιγαίου, προκειμένου να διευκολυνθούν οι δυνάμεις της Συμμαχίας να αναπτύξουν τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας». Επιπλέον, απευθυνόμενος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανέφερε ότι «πρέπει να δώσει μεγάλη σημασία στα θέματα ασφάλειας και κατά τις διαδικασίες ένταξης σε αυτήν χωρών της Νοτίου Ευρώπης, που ήδη βρίσκονται σε διαπραγματεύσεις, και στο εσωτερικό τους ελλοχεύουν εστίες και κίνδυνοι αποσταθεροποίησης».⁸⁵

Την ίδια περίοδο, τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αποφάσισαν ομόφωνα να αντιμετωπίσουν από κοινού την εμπορία ανθρώπων στη Μεσόγειο, με τη δημιουργία της επιχείρησης Sophia της EUNAVFOR MED. Η επιχείρηση Sophia της EUNAVFOR MED ξεκίνησε στις 22 Ιουνίου 2015, ως μέρος της συνολικής προσέγγισης της ΕΕ για την καλύτερη αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης και την εξάρθρωση των δικτύων των διακινητών και λαθρεμπόρων. Τον Οκτώβριο του 2015 εισήλθε στην ενεργό της φάση, κατά την οποία εντοπίζονται, κατάσχονται και εξουδετερώνονται τα σκάφη που χρησιμοποιούνται ή εικάζεται ότι χρησιμοποιούνται από όσους διακινούν παράνομα ή εμπορεύονται μετανάστες. Έκτοτε, η επιχείρηση συνέβαλε στη σύλληψη και τη μεταγωγή προς τις ιταλικές αρχές 143 υπόπτων για παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων, ενώ εξουδετέρωσε 545 πλοίαρια. Επιπλέον, η επιχείρηση συνέβαλε στη διάσωση περίπου 49.000 ανθρώπων.⁸⁶ Στις 20 Ιουνίου 2016, το Συμβούλιο πρόσθεσε δύο επικουρικά καθήκοντα στην εντολή της επιχείρησης: την κατάρτιση της ακτοφυλακής και του ναυτικού της Λιβύης και τη συμβολή στην εφαρμογή του εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ στα ανοικτά των λιβυκών ακτών. Έκτοτε, η επιχείρηση έχει εκπαιδεύσει 136 μέλη της ακτοφυλακής και του ναυτικού της Λιβύης. Επίσης, έχει ελέγξει πάνω από 650 σκάφη και έχει

⁸⁵ <http://www.mod.mil.gr/omilies/omilia-yetha-panoy-kammenoy-sto-etisio-synedrio-amynas-kai-asfaleias-toy-ellinoamerikanikoy>

⁸⁶ <https://www.tovima.gr/2018/11/22/world/kindyneyei-i-epixeirisi-sofia-sti-mesogeio/>

πραγματοποιήσει 51 φιλικές προσεγγίσεις, 7 ελέγχους σημαίας και 3 επιθεωρήσεις, στο πλαίσιο της συμβολής της στην εφαρμογή του εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ στα ανοικτά των λιβυκών ακτών. Στις 25 Ιουλίου 2017, το Συμβούλιο παρέτεινε έως τις 31 Δεκεμβρίου 2018 την εντολή της επιχείρησης Sophia της EUNAVFOR MED.⁸⁷ Η χώρα μας έχει συμβάλει με τρία πλοία του Πολεμικού Ναυτικού στην υπόψη επιχείρηση. Συγκεκριμένα, όπως έχει ανακοινώσει το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού (ΓΕΝ), στο πλαίσιο της συνεισφοράς του Πολεμικού Ναυτικού (ΠΝ) στις επιχειρησιακές δραστηριότητες της ΕΕ, συμμετείχε με το υποβρύχιο «Ποσειδών» από τις 15 Φεβρουαρίου έως την 1 Μαρτίου 2017,⁸⁸ με το υποβρύχιο «Αμφιτρίτη» από τις 4 έως τις 20 Σεπτεμβρίου 2017⁸⁹ και με το υποβρύχιο S-121 «Πιπίνος» (T-214) από τις 14 έως τις 28 Φεβρουαρίου 2018».⁹⁰

Από τις 9 Νοεμβρίου 2016, ενεργό ρόλο κατά της τρομοκρατίας και με σκοπό την επίτευξη θαλάσσιας ασφάλειας παίζει και το NATO με την επιχείρηση «Θαλάσσιος Κηδεμόνας» («Sea Guardian»), η οποία αποτελεί τη μετεξέλιξη της επιχείρησης «Ενεργή Προσπάθεια» («Active Endeavour»), η οποία αποφασίστηκε στη σύνοδο κορυφής του NATO στη Βαρσοβία τον Ιούλιο 2016. Ο μετασχηματισμός της επιχείρησης αφορά στη μετάβαση από μία επιχείρηση Συλλογικής Άμυνας των κρατών - μελών του NATO κατά της τρομοκρατίας, επικαλούμενης του άρθρου 5 της ιδρυτικής συνθήκης της Συμμαχίας, σε μία νέα επιχείρηση, με σκοπό την επίτευξη Θαλάσσιας Ασφάλειας (MSO), χωρίς να γίνεται επίκληση του άρθρου 5. Για την ιστορία η επιχείρηση «Active Endeavour», προήλθε μετά την τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ την 11η Σεπτεμβρίου 2001, όπου η τελευταία έκανε επίκληση του άρθρου 5 του καταστατικού της συμμαχίας. Η Ελλάδα ως κράτος - μέλος του NATO και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις θεμελιωδών θεσμικών κειμένων, που αφορούν τις Ένοπλες Δυνάμεις, συμμετέχει ενεργά από την ενεργοποίηση της επιχείρησης, στην προηγούμενη μορφή της, και θα συνεχίσει μέχρι την ολοκλήρωσή της. Η εθνική συνεισφορά στην εν λόγω

⁸⁷ <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/07/25/eunavformed-sophia-mandate-extended/>

⁸⁸ <http://newpost.gr/ellada/588871/symmetoxh-toy-polemikoy-naytikoy-se-epixeirhsh-sophia-sthn-kentrikh-mesogeio>

⁸⁹ <http://www.kathimerini.gr/927667/article/epikairothta/ellada/symmetoxh-toy-polemikoy-naytikoy-sthn-epixeirhsh-eunavfor-med-operation-sophia>

⁹⁰ <https://defencereview.gr/symmetochi-tou-pn-stin-epichirisi-eunavfor-med-operation-sophia/>

επιχείρηση προγραμματίζεται εγκαίρως και σε ετήσια βάση. Για το έτος 2017, η συνεισφορά προέβλεπε τη διάθεση:

- α. Μιας ναυτικής μονάδας [(πυραυλακάτου (ΤΠΚ) ή κανονιοφόρου (ΚΦ)] με μία ομάδα της Διοίκησης Υποβρύχιων Καταστροφών (ΔΥΚ) σε ετοιμότητα απόπλου στο Ναύσταθμο Σαλαμίνας, εάν απαιτείτο.
- β. Ενός υποβρυχίου (Υ/Β) για περιπολία στην Ανατολική Μεσόγειο ανά τακτά χρονικά διαστήματα.
- γ. Μέσων εναέριας επιτήρησης στην Ανατολική Μεσόγειο ανά τακτά χρονικά διαστήματα.
- δ. Του Ναυστάθμου Κρήτης (ΝΚ) ως Προκεχωρημένης Βάσης Υποστήριξης για μονάδες του ΝΑΤΟ.

Επιπρόσθετα στο πλαίσιο της εν λόγω επιχείρησης ανά τακτά χρονικά διαστήματα διεξάγονται εστιασμένες επιχειρήσεις (FOCUSED OPERATIONS-FOCOPS) στην Ανατολική/ Κεντρική Μεσόγειο. Το Πολεμικό Ναυτικό μέχρι σήμερα έχει συμμετάσχει και στις τρεις (3) εστιασμένες επιχειρήσεις FOCOPS που έχει σχεδιάσει/εκτελέσει το νατοϊκό ναυτικό στρατηγείο HQ MARCOM. Συγκεκριμένα συμμετείχε:

- α. Στο 1ο FOCOPS το Νοέμβριο 2016 με το υποβρύχιο «Παπανικολής».
- β. Στο 2ο FOCOPS από 05 έως 19 Φεβρουαρίου 2017 με τη φρεγάτα «Ναβαρίνον», με οργανικό ελικόπτερο και ομάδα της ΔΥΚ.
- γ. Στο 3ο FOCOPS από 14 έως 30 Απριλίου 2017 με τη φρεγάτα «Σαλαμής» ως πλοίο έδρας Τακτικού Διοικητού εν πλω (Commander Task Group 440.03) με Έλληνα Τακτικό Διοικητή (τον Διοικητή της 2ης Μοίρας Φρεγατών - ΔΜΦΓ2), καθώς και με οργανικό ελικόπτερο, ομάδα της ΔΥΚ και πολυεθνικό επιτελείο.⁹¹

---

⁹¹ <http://www.onalert.gr/stories/sea-guardian-polemiko-nautiko-prwth-grammh-asfaleias/56550>

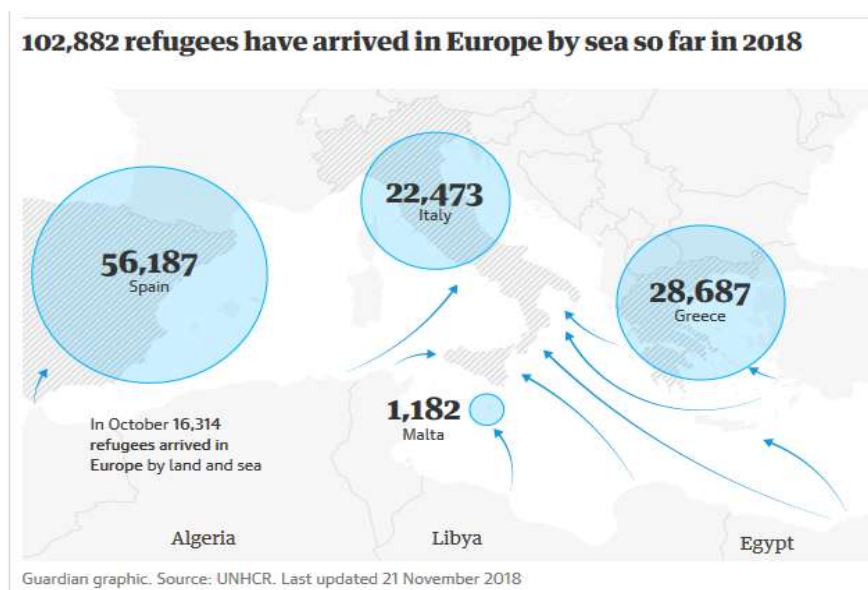

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1 Επιπτώσεις στην ελληνική ασφάλεια

Από τους περιφερειακούς κινδύνους που γέννησε η λιβυκή εξέγερση άλλοι επηρεάζουν έμμεσα και άλλοι άμεσα τις συνθήκες ασφαλείας της δικής μας χώρας. Αναφορικά με το μείζον θέμα των μεταναστευτικών ροών, όπως είδαμε τα τελευταία δύο χρόνια παρατηρείται μια ύφεση. Οι αριθμοί υποχώρησαν απότομα μετά την κορύφωσή τους τη διετία 2015-16 λόγω της συμφωνίας της ΕΕ με την Τουρκία για το 2016, των νέων συνοριακών φραχτών στα Βαλκάνια και της διμερούς συμφωνίας μεταξύ της Ιταλίας και της Λιβύης το 2017, αλλά δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι προσπαθούν ακόμα να φτάσουν στην Ευρώπη. Περισσότεροι από 1,8 εκατομμύρια μετανάστες έχουν εισέλθει στην Ευρώπη από το 2014, με τον μεγαλύτερο όγκο εξ' αυτών (πάνω από 1 εκατομμύριο) το 2015. Τα στοιχεία από τον ΟΗΕ είναι χαρακτηριστικά: 216.054 το 2014, 1.015.078 το 2015, 362.753 το 2016, 172.301 το 2017 και 108.529 μέχρι τον Νοέμβριο του 2018. Για το τρέχον έτος, οι 102.882 έχουν διασχίσει τη θάλασσα για να βρεθούν στις τρεις ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής: οι 56.187 στην Ισπανία, οι 22.473 στην Ιταλία και οι 28.687 στην Ελλάδα. Το πλέον δραματικό στοιχείο αποτελούν οι επιβεβαιωμένοι θάνατοι από το θαλάσσιο ταξίδι την ίδια περίοδο, οι οποίοι φτάνουν τους 2.054.

Εικόνα 16: Οι θαλάσσιες μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη

Όλοι συμφωνούν ότι η Ευρώπη πρέπει να επανεξετάσει επείγοντως τους κανόνες ασύλου και μετανάστευσης. Προς το παρόν η Ισπανία, η Ιταλία και η Ελλάδα δέχονται το μεγαλύτερο μέρος της έντασης λόγω της γεωγραφικής τους θέσης στη Μεσόγειο Θάλασσα και του γεγονότος ότι, σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, οι αιτούντες άσυλο πρέπει να υποβάλουν τις αιτήσεις τους στην πρώτη χώρα της ΕΕ που εισέρχονται. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να συμφωνήσει για το τι πρέπει να κάνει: ορισμένες χώρες επιθυμούν αυστηρότερους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, άλλες δικαιότερες διανομές νέων αφίξεων. Οποιαδήποτε λύση θα πρέπει να εξισορροπήσει τις ανησυχίες των «πρώτων γραμμών» των νότιων κρατών με εκείνες των πλουσιότερων κρατών «προορισμού», αντιμετωπίζοντας την άρνηση των σκληροπυρηνικών κεντρικών και ανατολικών χωρών, όπως η Ουγγαρία και η Πολωνία, να μη δεχτούν καθόλου τους μετανάστες. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες κατέγραψαν τις διαφωνίες τους το καλοκαίρι του 2018 σε συνάντηση κορυφής, αλλά έχουν αποφύγει μέχρι στιγμής οποιαδήποτε επίσημη συμφωνία για τις ποσοστώσεις προσφύγων, με τα κεντρικά κράτη να απορρίπτουν οποιαδήποτε μορφή υποχρεωτικής δράσης.

Βέβαια, η χώρα μας φαίνεται να μην επηρεάζεται άμεσα από τη μεταναστευτική ροή από τη Λιβύη, καθώς δεν φαίνεται να αποτελεί διαμετακομιστικό σταθμό απευθείας από τη Βόρεια Αφρική, παρά μόνο από τα μικρασιατικά παράλια. Η εξήγηση είναι απλή. Τα ιταλικά και μαλτέζικα παράλια παρουσιάζουν αφενός μεγαλύτερη εγγύτητα στις λιβυκές ακτές, αφετέρου προσφέρουν ευκολότερη πρόσβαση προς τον πλούσιο ευρωπαϊκό βορρά. Στην ίδια λογική δεν έχουν συλληφθεί σε ελληνικό θαλάσσιο χώρο ούτε και δουλέμποροι ή θύματα αυτών. Όμως, ως μέλος της ΕΕ που έχει πληγεί άμεσα από τα μεταναστευτικά ρεύματα, έστω κι αν αυτά προέρχονται εξ ανατολών, η χώρα μας οφείλει να συνεχίσει να επαγρυπνεί και να πιέζει στην καθολική αντιμετώπιση του προβλήματος. Η Γερμανίδα καγκελάρια Μέρκελ το διατύπωσε καθαρά στο Μόναχο τον Ιούνιο του 2018, μπροστά σε ακροατήριο βουλευτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: «Εάν δεν παράσχουμε κοινή απάντηση σε ζητήματα παράνομης μετανάστευσης, θα τεθούν υπό αμφισβήτηση τα θεμέλια της

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρέπει πραγματικά να αναληφθεί δράση εδώ, διαφορετικά η ελευθερία κινήσεων και μαζί της η εσωτερική αγορά, τίθεται σε κίνδυνο»⁹²

Σχετικά με την τρομοκρατική απειλή, ούτε αυτή φαίνεται να επηρεάζει άμεσα τη χώρα μας, καθώς δεν έχουν καταγραφεί περιστατικά τέτοιου είδους επιθέσεων προερχόμενων από ισλαμικό εξτρεμισμό. Υπάρχουν ανεπιβεβαίωτες σποραδικές αναφορές στον τύπο ότι η χώρα μας έχει γίνει κατά καιρούς στόχος του ISIS ή της Αλ Κάιντα. Για παράδειγμα, τον Αύγουστο του 2014 στην online περιοδική έκδοση της Αλ Κάιντα που έχει τίτλο «Palestine: Betrayal of the Guilty Conscience», ανάμεσα στους στόχους που περιγράφει αρκετά αναλυτικά υπάρχουν και δύο αναφορές που έχουν ελληνικό ενδιαφέρον, αφού δίνει εντολή να χτυπηθούν εκτός των άλλων και δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί και δεξαμενόπλοια.⁹³

Αυτό που σίγουρα επηρεάζει την εθνική μας ασφάλεια είναι οι συνθήκες ταυτοποίησης, κράτησης και μεταφοράς των εισερχόμενων μεταναστών. Στις 3 Οκτωβρίου του 2015, τέσσερις μετανάστες με συριακά διαβατήρια, έφθασαν στη Λέρο. Όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια, ήταν μέλη του ISIS και μετά από έναν μήνα, στις 13 Νοεμβρίου, συμμετείχαν στην τρομοκρατική επίθεση στο Παρίσι. «Οι Έλληνες απέτυχαν να προστατεύσουν τα σύνορα της ΕΕ», θα δηλώσει αργότερα ανώτερος αξιωματούχος της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Πληροφοριών. Οι δύο από αυτούς ακόμα αγνοούνται, προφανώς επειδή ζώστηκαν τα εκρηκτικά οι ίδιοι, ενώ οι άλλοι δύο, ο ένας Πακιστανός και ο άλλος Αλγερινός, συνελήφθησαν στις 9 Δεκεμβρίου στην Αυστρία.⁹⁴ Επίσης, τον Ιούλιο του 2018 η βρετανική εφημερίδα Daily Star έκανε λόγο ότι ανάμεσα στους πιθανούς στόχους μιας Βρετανίδας τζιχαντίστριας είναι και η Ελλάδα αυτό το καλοκαίρι.⁹⁵ Στη χώρα μας επίσης έχουν γίνει και συλλήψεις μελών που φέρονταν ως ύποπτα, όπως για παράδειγμα στις 9 Οκτωβρίου φέτος στην Αλεξανδρούπολη.⁹⁶ Κατ' ουσία, συνεπώς, δεν φαίνεται ότι υπάρχει κάποια χειροπιαστή απειλή για την ίδια τη χώρα μας. Κι αυτό μάλλον έχει

⁹² https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/_/pdf/CS-2018-4-drent.pdf

⁹³ <https://hellas-now.com/sokaroyn-oi-apokalypseis-ton-mystikon-ypiresion-i-ellada-stochos-toy-isis-kai-tis-al-kainta/>

⁹⁴ https://www.washingtonpost.com/world/national-security/how-europes-migrant-crisis-became-an-opportunity-for-isis/2016/04/21/ec8a7231-062d-4185-bb27-cc7295d35415_story.html?utm_term=.03234a523e03

⁹⁵ <https://www.tribune.gr/greece/news/article/66119/ellada-sti-lista-tous-stochous-tis-al-kainta.html>

⁹⁶ <http://newpost.gr/ellada/699837/ypopto-melos-toy-isis-synelhfthh-sthn-aleksandroypolh>

να κάνει με το γεγονός ότι από τη σύσταση του το ελληνικό κράτος ποτέ δε λειτούργησε αποικιοκρατικά, γι' αυτό και δεν εισπράττει το εξτρεμιστικό ισλαμικό μένος, καθώς παρατηρούμε ότι οι ισλαμικές τρομοκρατικές επιθέσεις εκδηλώνονται σε χώρες του δυτικού κόσμου που τα τελευταία 100 χρόνια έχουν πρωτοστατήσει στις αποικιοκρατικές επιδρομές προς τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Εκείνο που ανησυχεί είναι ότι πληγώνεται το εθνικό μας γόητρο, όταν οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι εταίροι μας κατηγορούν για «ξέφραγο αμπέλι». Από τη μεριά μας, δεν έχουμε παρά να αποτρέψουμε με κάθε μέσο τη δημιουργία της εντύπωσης ότι η Ελλάδα αποτελεί μια ασφαλή διαμετακομιστική οδό για τους ισλαμιστές τρομοκράτες.

Όσον αφορά τώρα τον τομέα του λαθρεμπορίου, έχουν καταγραφεί συγκεκριμένες περιπτώσεις εμπλοκής της χώρας μας. Αναφορικά με τα καύσιμα, τον Μάρτιο του 2018, ο ίδιος ο επικεφαλής του Τμήματος Ερευνών του Γραφείου του Γενικού Εισαγγελέα της Τρίπολης δήλωσε ότι το λαθρεμπόριο καυσίμων της Λιβύης διεξάγεται στο πλαίσιο ενός οργανωμένου διεθνούς δικτύου που συνδέει τη Λιβύη και την Ευρώπη. Αποκάλυψε ότι οι τοπικές πολιτοφυλακές προστατεύουν τα φορτηγά καυσίμων των λαθρεμπόρων για οποιοδήποτε αντάλλαγμα ύψους από 3.500 έως 7.000 δολάρια ανά φορτηγό. Αυτές οι πολιτοφυλακές συνδέονται με ομάδες στη Μάλτα, την Ιταλία, την Ελλάδα, τον Λίβανο και την Τουρκία. Επίσης, κατονόμασε δυο Λίβυους, οι οποίοι βρίσκονται πίσω από τις επιχειρήσεις παράνομης διακίνησης καυσίμων και χρησιμοποιούν δύο φορές το μήνα αλιευτικά σκάφη στη Μάλτα, στη συνέχεια στην Ιταλία, την Τουρκία, την Ισπανία και την Ελλάδα, αποκομίζοντας κέρδη της τάξης των 345.000 δολαρίων τον τόνο.⁹⁷ Τον ίδιο μήνα, οι λιμενικές αρχές της Λιβύης κατέσχεσαν ένα ελληνόκτητο δεξαμενόπλοιο και συνέλαβαν τους οκτώ Έλληνες ναυτικούς που επέβαιναν σε αυτό, με την υποψία ότι έκαναν λαθρεμπόριο πετρελαίου. Το πλοίο, με την επωνυμία «Lamaγ» και με σημαία Τόγκο, είχε χωρητικότητα 1945 τόνους και μετέφερε περίπου 1000 τόνους καυσίμων.⁹⁸ Νωρίτερα, τον Αύγουστο του 2017, η ακτοφυλακή της Λιβύης κατέσχεσε ελληνόκτητο δεξαμενόπλοιο με την υποψία ότι προσπάθησε να μεταφέρει λαθραία πετρέλαιο από τη χώρα. Το πλοίο, με την

⁹⁷ <https://www.libyaherald.com/2018/03/15/libyan-fuel-smuggling-is-part-of-an-international-smuggling-network-attorney-generals-office/>

⁹⁸ <https://hellasjournal.com/2018/03/synelifthisan-okto-ellines-naftiki-stin-livyi-me-tin-yponia-lathreboriou-kafsimon/>

επωνυμία «Levante» και με σημαία Λιβερίας, είχε μήκος 149 μέτρα και μετέφερε περίπου 6.000 τόνους. Επάνω του επέβαινε 20μελές πλήρωμα κυρίως Φιλιππινέζοι.⁹⁹

Σχετικά με το λαθρεμπόριο όπλων προς τη Λιβύη, έχουν καταγραφεί δύο περιστατικά κατάσχεσης οπλισμού φορτωμένου σε πλοίο. Συγκεκριμένα, την 1η Σεπτεμβρίου 2015, δύο ομάδες των ειδικών δυνάμεων του Λιμενικού κάνουν ρεσάλτο στο υπό βολιβιανής σημαίας μήκους 60 μέτρων φορτηγό πλοίο «Haddad 1» στη θαλάσσια περιοχή 20 ναυτικών μιλίων νοτιοανατολικά της Ιεράπετρας Κρήτης. Αφού οδηγείται στο λιμάνι του Ηρακλείου, διαπιστώνεται ότι στα αμπάρια του μεταφέρει 14 κοντέινερ. Σε δύο από αυτά, που φαίνεται στα συνοδευτικά έγγραφα να περιέχουν πλαστικά και είδη οικιακής χρήσης, εντοπίζονται 328 κιβώτια με 491.950 σφαίρες μάρκας Yavex Luger των εννέα χιλιοστών και 4.881 καραμπίνες Torgyn, τουρκικής κατασκευής, έξι διαφορετικών τύπων. Στη δικογραφία αναφέρεται ότι τα περισσότερα όπλα είχαν υποστεί τροποποιήσεις, αφαίρεση μειωτήρα ώστε να δέχονται περισσότερα φυσίγγια, αυξομείωση μήκους, τοποθέτηση σκοπευτικών, φλογοκρύπτη, βάση για διόπτρα, λείζερ και άλλα. Στη δικαστική απόφαση αναφέρεται ότι το πλοίο είχε φορτωθεί στο Ισκεντερούν της Τουρκίας και είχε προορισμό της Μισράτα της Λιβύης. Σκοπός ήταν ο παράνομος εφοδιασμός της οργάνωσης «Αυγή της Λιβύης», η οποία ήλεγχε την παραπάνω επαρχία. Στο Εφετείο αποδείχθηκε ότι ιδιοκτήτρια του πλοίου ήταν η εταιρεία Haddad Shipping CO SA με έδρα την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και διαχειρίστρια η εταιρεία Phoenicia Maritime LLC με έδρα την πόλη Ταρτούς της Συρίας. Αν και οι δύο παραπάνω εταιρείες είχαν ως δηλωμένη έδρα διεύθυνση στον Πειραιά, ωστόσο φαίνεται πως επρόκειτο για εταιρείες-φαντάσματα. Εξάλλου, η Frontex, η ευρωπαϊκή υπηρεσία για τη φύλαξη των εξωτερικών συνόρων, είχε στο στόχαστρο το φορτηγό πλοίο «Haddad 1» για διακίνηση μεταναστών και προσφύγων, στο πλαίσιο της επιχείρησης Eurosur. Μέχρι το 2014 έπλεε στη Μεσόγειο με διαφορετικό όνομα και υπό ελληνική σημαία, ενώ θεωρήθηκε ύποπτο και για άλλα παράνομα δρομολόγια όπλων προς εμπόλεμες ζώνες.¹⁰⁰

⁹⁹ <https://www.libyaherald.com/2017/08/28/coastguard-arrests-greek-tanker-claims-it-was-smuggling-oil/>

¹⁰⁰ <https://www.vice.com/gr/article/7xqzne/ena-karabi-anoixta-ths-krhths-me-xiliades-opla-kai-sfaires-gia-toys-antartes-ths-libyhs>

Στις 6 Ιανουαρίου 2018, λιμενικοί κάνουν ρεσάλτο στο φορτηγό πλοίο «Andromeda» στον κόλπο του Μιραμπέλου Λασιθίου, στη βορειοανατολική Κρήτη. Πρόκειται για ένα σαπιοκάραβο, σημαίας Τανζανίας, στο τελευταίο του ταξίδι πριν οδηγηθεί για διάλυση στην Ινδία. Μεταφέρει, όμως, 410 τόνους εκρηκτικών. Στη γέφυρα του πλοίου εντοπίζονται σημειώσεις, που φέρεται να δείχνουν ότι τα εκρηκτικά είχαν ως τελικό προορισμό την εμπόλεμη Λιβύη, παρά το διεθνές εμπάργκο. Οι λιμενικοί και τελωνειακοί που κατέβηκαν στα αμπάρια, καταμέτρησαν 29 κοντέινερ με εκρηκτικές ύλες, κυρίως Powergel, ANFO και νιτρική αμμωνία, καθώς επίσης πυροκροτητές και καλώδια. Όλα αυτά φέρεται να φορτώθηκαν στη Μερσίνα της Τουρκίας και σύμφωνα με τα συνοδευτικά έγγραφα είχαν προορισμό το Τζιμπουτί, παρά το γεγονός ότι στο πλοίο δεν βρέθηκε κανένας ναυτικός χάρτης για το Τζιμπουτί. Υπήρχαν επίσης 11 άδειες δεξαμενές υγραερίου LPG, που θα ξεφορτώνονταν στο Ομάν, χωρίς να βρεθεί κανένας ναυτικός χάρτης για εκεί. Αντίθετα, υπήρχαν χειρόγραφες σημειώσεις και οδηγίες πάνω σε παλιούς χάρτες, για το λιμάνι της Μισράτα στην εμπόλεμη Λιβύη. Η πλοιοκτήτρια εταιρεία Andromeda Shipmanagement SA έχει έδρα το Ματζούρο στα Νησιά Μάρσαλ, ενώ ως εκπρόσωπος εμφανίζεται ένας Έλληνας. Φορτωτές των εκρηκτικών υλών ήταν δύο ημικρατικές εταιρείες στην Άγκυρα.¹⁰¹

Παρατηρούμε, συμπερασματικά, ότι η χώρα μας, προφανώς λόγω γεωγραφικής εγγύτητας με τη Λιβύη, αποτελεί αφενός μεν διαμετακομιστικό κόμβο για τους λαθρεμπόρους καυσίμων και όπλων, αφετέρου δε το πέρασμα για κάθε δυνητικό τρομοκράτη προς την Ευρώπη. Εξαιτίας αυτών των μεμονωμένων φαινομένων, ως τώρα μπορεί να μην φαίνεται ότι έχει πληγεί άμεσα η ελληνική οικονομία, αυτό όμως δεν πρέπει να μας καθησυχάζει. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την ελληνική ασφάλεια, τη δεδομένη χρονική περίοδο, είναι ο ενεργειακός. Η αστάθεια στην πολιτική σκηνή της Λιβύης την καθιστά επιρρεπή στη θέση που θα λάβει αναφορικά με την εκμετάλλευση τυχόν νέων κοιτασμάτων. Απέναντί της έχει από τη μία πλευρά την Τουρκία του Ερντογάν, που προσπαθεί να αναλάβει τον ρόλο ενός τοπικού ηγεμόνα του ενεργειακού παιχνιδιού, και από την άλλη τους πετρελαϊκούς κολοσσούς της ExxonMobil, της Total και της ENI και προφανώς τα κράτη προέλευσής τους, δηλαδή τις ΗΠΑ, τη Γαλλία και την Ιταλία αντίστοιχα. Υπενθυμίζουμε ότι τον περασμένο Φεβρουάριο το τουρκικό Ναυτικό είχε εμποδίσει

¹⁰¹ <https://www.vice.com/gr/article/xw9k93/to-ploio-fantasma-sthn-krhth-me-toys-400-tonoys-ekrhktikwn>

την πλατφόρμα της ιταλικής ENI να πραγματοποιήσει προγραμματισμένη γεώτρηση στο οικόπεδο 3 της κυπριακής ΑΟΖ. Ήταν μια προσωρινή νίκη των Τούρκων, η οποία όμως ακυρώθηκε και αντιστράφηκε λόγω της αδυναμίας τους να πράξουν το ίδιο με την πλατφόρμα της ExxonMobil. Το μήνυμα της Ουάσινγκτον ήταν ξεκάθαρο και ο Ερντογάν δεν μπορούσε να το αγνοήσει. Το ίδιο μήνυμα έχει στείλει και το Παρίσι, αν και μένει να φανεί στην πράξη εάν το τουρκικό ναυτικό θα εμποδίσει ή όχι τη γεώτρηση της Total. Ας δούμε πώς εμπλέκεται η Ελλάδα. Οι πρώτες ενδείξεις για τη γεώτρηση της ExxonMobil στο θαλάσσιο οικόπεδο 10 της κυπριακής ΑΟΖ είναι, σύμφωνα με πληροφορίες, εξαιρετικά ελπιδοφόρες. Εφόσον επιβεβαιωθούν, η δυναμική που έχει αναπτυχθεί στο ενεργειακό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου θα προσλάβει νέες διαστάσεις. Αυτό δεν αφορά μόνο την κυπριακή ΑΟΖ και τις ΑΟΖ γειτονικών χωρών, αλλά και την ελληνική υφαλοκρηπίδα νότια της Κρήτης. Ο Ερντογάν, σε μία απέλπιδα προσπάθεια επιχείρησε να δελεάσει γειτονικές χώρες με σκοπό να μοιραστεί μαζί τους τα ενεργειακά «ιμάτια» όχι μόνο της Κύπρου, αλλά και της Κρήτης. Ζήτησε από την Αίγυπτο και τη Λιβύη να οριοθετήσουν την υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ με την Τουρκία, με βάση το αυθαίρετο δόγμα ότι τα νησιά (εν προκειμένω Κύπρος, Κρήτη, Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος και σύμπλεγμα του Καστελόριζου) έχουν μόνο χωρικά ύδατα και όχι υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ. Δεδομένου ότι η τουρκική θέση είναι κατάφωρα αντίθετη με το Δίκαιο της Θάλασσας, ο τουρκικός ελιγμός έπεσε στο κενό. Το Κάιρο, που βρίσκεται στα μαχαίρια με την Άγκυρα, αγνόησε παντελώς την προσφορά του Ερντογάν. Ο Τούρκος υπουργός Άμυνας Χουλουσί Ακάρ πήγε στη Λιβύη, προσκομίζοντας χάρτες, με τους οποίους προσπάθησε να πείσει τους συνομιλητές του ότι η Ελλάδα έχει «κλέψει» λιβυκή υφαλοκρηπίδα! Όλα δείχνουν στην παρούσα φάση πως ούτε η Λιβύη θα παίξει το τουρκικό παιχνίδι για τους λόγους που αναλύσαμε στην ενότητα 5.7. Εάν οι ισχυρές ενδείξεις ύπαρξης των δύο υπεργιγαντιαίων κοιτασμάτων επιβεβαιωθούν, η Λιβύη θα αποκτήσει ενεργειακά αποθέματα που θα την καταστήσουν ένα δεύτερο Κατάρ. Ως εκ τούτου, έχει κάθε συμφέρον να συμβαδίζει με τους ισχυρούς και να επιδιώκει καλές σχέσεις με τους γείτονές της, όπως η Ελλάδα.¹⁰²

---

¹⁰² <https://www.protothema.gr/blogs/stayros-lygeros/article/843519/o-erdogan-hanei-to-paihni-tis-kypriakis-aoz/>

7.2 Προτάσεις αντιμετώπισης της λιβυκής κρίσης

Πώς θα μπορούσε λοιπόν να αρθεί το αδιέξοδο που δημιουργεί η κρίση στη Λιβύη; Εκεί όπου η ίδια η κοινωνία είναι αντιφατική, ιδιαίτερα όταν προσπαθεί να προσεγγίσει θέματα όπως η επανάσταση και καταφεύγει σε παράλογες μορφές αντίδρασης, κυρίως για να σώσει ό,τι σώζεται; Το δίλημμα είναι προφανές. Να αδειάσει το κράτος από πρώην αξιωματικούς και γραφειοκράτες, αλλά να παραδοθεί στους Αδελφούς Μουσουλμάνους; Να επιστρέψει η χώρα σε ένα στρατιωτικό καθεστώς, τύπου Καντάφι, κάτω από τον οποιονδήποτε στρατηγό Χάφταρ; Είναι οι ισλαμιστές η επανάσταση και οι στρατηγοί η τυραννία; Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι είναι ο φόβος και ο στρατός η ασφάλεια; Μία «πλαστική» κυβέρνηση εθνικής ενότητας αρκεί για να κλείσει την πληγή; Πού βρίσκεται τελικά η αλήθεια, στην κελεμπία ή στην αρβύλα;

Μια προοπτική θα ήταν η ένοπλη επέμβαση που θα προέκυπτε από μια διεθνή συμφωνία επικαλούμενη την αρχή περί Ευθύνης Προστασίας (Responsibility to Protect) στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Εκτός όμως του γεγονότος ότι δεν φαίνεται κάποιο κράτος διατεθειμένο να αναλάβει μια τέτοια πρωτοβουλία, τη στιγμή μάλιστα που δεν διακυβεύονται τα εθνικά του συμφέροντα, είδαμε κατά το πρόσφατο παρελθόν ότι η δυτική στρατιωτική εμπλοκή φέρνει περισσότερα προβλήματα από όσα μπορεί να λύσει. Τα προηγούμενα του Αφγανιστάν, του Ιράκ, της Σομαλίας, της Συρίας ενίσχυσαν το ισλαμικό εξτρεμιστικό μένος και τόνωσαν τα αντιδυτικά αισθήματα των δοκιμαζόμενων λαών. Η απάντηση στη δομική βία που έχουν παράξει τα αυταρχικά καθεστώτα του αραβικού κόσμου σε βάρος των πολιτών τους, με σκοπό την επιβίωσή τους, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με βία. Η άσκηση στρατιωτικής βίας, ως υπέρτατη λύση, πρέπει να είναι όσο το δυνατόν βραχυπρόθεσμη.

Αν υπάρχουν δυνάμεις που επιθυμούν την αποκατάσταση της περιφερειακής σταθερότητας, για να επανέλθουμε στη Λιβύη, αυτές έχουν το χρέος να συνδράμουν με ουσιαστικό τρόπο, στηρίζοντας τη νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση της χώρας αυτής. Σαφώς και σε πρώτη φάση οι επιχειρήσεις *Sophia* και *Sea Guardian* πρέπει να συνεχιστούν, όσο δρουν αναχαιτιστικά στις παράνομες μεταναστευτικές ροές, την εμπορία ανθρώπων, την τρομοκρατία και το λαθρεμπόριο. Σε δεύτερη φάση, όμως, η Δύση πρέπει να συμβάλει στην

οικονομική ανάπτυξη και τον πολιτικό εκσυγχρονισμό σε χώρες όπως η Λιβύη. Για να εδραιώσει τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου, πρέπει πρώτα να απαλλαγεί από τα στερεότυπα που καθόρισαν την πολιτική της μέχρι σήμερα, μετά να αντιληφθεί τις διαφοροποιήσεις (θρησκευτικές, εθνοτικές, κοινωνικές) και την πολλαπλότητα (φυλετικές δομές) του αραβικού κόσμου, και στο τέλος να ενισχύσει μία συνεργασία όπου θα ικανοποιούνται τα νόμιμα και ζωτικά συμφέροντα όλων των μερών.¹⁰³ Για να επιτευχθεί αυτό πρέπει να συνεχιστεί ο διάλογος μεταξύ όλων των πολιτικών δρώντων στη Λιβύη, ιδιαίτερα με τις μετριοπαθείς ισλαμικές δυνάμεις, με στόχο αφενός μεν όλοι να έχουν λόγο και εκπροσώπηση στην πολιτική σκηνή, αφετέρου δε να απομονωθούν και να εκλείψουν οι κάθε μορφής εξτρεμιστικές τάσεις. Αλλά και εδώ είναι απαραίτητη η ουσιαστική συμβολή των περιφερειακών δρώντων. Η ΕΕ πρέπει, δηλαδή, να εξαντλήσει τις πολιτικές και διπλωματικές πιέσεις στις χώρες που υποστηρίζουν και τροφοδοτούν τις ριζοσπαστικές δυνάμεις στη Λιβύη, προωθώντας τα εθνικά τους συμφέροντα (οικονομικά, ενεργειακά, στρατηγικά) και αδιαφορώντας για το διεθνές δίκαιο και τις ευρύτερες γεωπολιτικές συνέπειες. Το σχέδιο αντιμετώπισης οφείλει να τεθεί υπό το πρίσμα της συνολικής αντίληψης για την ανθρωπιστική καταστροφή που απειλεί τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και της υποσαχάριας Αφρικής. Συνεπώς, πρέπει να συνεξεταστούν το χρόνιο πρόβλημα του Παλαιστινιακού, η αδυναμία συντεταγμένης πολιτικής αλλαγής στη Συρία, η έλλειψη εθνικού διαλόγου στο Ιράκ, η διαιώνιση του Κουρδικού, καθώς και οι αιτίες περιθωριοποίησης του Ιράν.

---

¹⁰³ Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την ανατολή του νέου αιώνα, παρατηρούμε ότι η μετάβαση από το διπολικό στο μονοπολικό σύστημα επέσυρε μια σειρά από δραματικές αλλαγές στις συνθήκες του διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς είτε οξύνθηκαν οι υφιστάμενες προκλήσεις ασφαλείας είτε αναδύθηκαν νέες μορφές αυτών. Είναι με άλλα λόγια γεγονός ότι στις ήδη υπάρχουσες παραδοσιακές απειλές ενσωματώθηκαν και νέες, οι λεγόμενες ασύμμετρες και υβριδικές.

Αιτία για τις πρώτες εξακολουθεί διαχρονικά να αποτελεί η ανισότητα στην κατανομή του πλούτου και η οικονομική κρίση. Η οικονομική ανισότητα οδηγεί στη φτώχεια και στην αστάθεια. Αν και σαφώς υψηλής επικινδυνότητας, από τη φύση της στρατιωτικής απειλής που εμπειριέχουν ή προκαλούν, εντούτοις βρίσκουν βαλβίδες εκτόνωσης και αντιμετώπισης μέσα από τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών και τον έλεγχο των θεσμών τους.

Αιτία για τις δεύτερες αποτελεί το κενό ασφαλείας που δημιουργήθηκε από την ανατροπή παλαιών απολυταρχικών καθεστώτων και η διαμάχη για επικράτηση ισχυρών παγκόσμιων ή περιφερειακών παικτών. Η εμφάνιση «μη κρατικών δρώντων» πυροδότησε εθνοτικές συγκρούσεις και προσέφερε γόνιμο έδαφος στον ισλαμικό φονταμενταλισμό, ενώ σε πολλές περιπτώσεις εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος με τη σειρά του δημιούργησε τη μετανάστευση, παράνομη ή μη. Η έλλειψη κρατικού ελέγχου καλλιέργησε θύλακες ανομίας και ευνόησε την έξαρση της τρομοκρατίας και τη διασπορά μεγάλων ποσοτήτων οπλισμού και πυρομαχικών σε μη κυβερνητικές δυνάμεις. Φαινόμενα όπως η πειρατεία, το δουλεμπόριο, το λαθρεμπόριο πετρελαίου, όπλων και ναρκωτικών, φέρνουν την ανθρωπότητα πολλούς αιώνες πίσω και θυμίζουν σε εμάς τους ανεπτυγμένους ευρωπαϊούς εποχές μεσαιωνικής βαρβαρότητας.

Και όμως, όλα αυτά δεν συμβαίνουν σε κάποια απομακρυσμένη χώρα αλλά πάρα πολύ κοντά μας: στη Συρία, στη Λιβύη, στην υποσαχάρια Αφρική, στο Ιράκ, στην Υεμένη. Η λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, το Μαγκρέμπ και η Μέση Ανατολή αποτελούν ίσως τον κορυφαίο γεωστρατηγικό και γεωοικονομικό κόμβο παγκοσμίως. Η κυριαρχία στη διαμόρφωση του περιφερειακού συστήματος διαμετακόμισης ενέργειας ενισχύει τα προτάγματα για ανεύρεση και αξιοποίηση

των πλουτοπαραγωγικών πηγών τους, δημιουργώντας επιπρόσθετες προκλήσεις ασφάλειας.

Η ανικανότητα αυτών των κρατών να διαχειριστούν και να κρατήσουν στο εσωτερικό τους τα προβλήματα και τις διενέξεις, οδηγεί σε διαμάχες και συγκρούσεις που ξεπερνούν τα σύνορά τους και παραμένουν άμεσες απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Παράλληλα, επωμιζόμενα τις δυσανάλογες επιπτώσεις που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση, θα συνεχίσουν να τροφοδοτούν τις πολιτιστικές και κοινωνικές αναταραχές και να δημιουργούν τον χώρο τροφής, καλλιέργειας και δράσης των εξτρεμιστικών οργανώσεων.

Στη Λιβύη, που στιγματίστηκε από το επί μισό σχεδόν αιώνα καθεστώς του Μουαμάρ Καντάφι, η αιματηρή και χρονίζουσα κρίση συνεχίζεται. Η στρατιωτική επέμβαση της Δύσης (NATO, ΟΗΕ) και η επτάμηνη παρουσία των δυνάμεών της εκεί δεν στάθηκε ακόμα ικανή, εκτός από την ανατροπή του παλαιού καθεστώτος, να εγκαθιδρύσει την ειρήνη ούτε να εξασφαλίσει την ομαλή μετάβαση σε ένα νέο δημοκρατικό πολίτευμα. Το σκηνικό συνθέτει η παραδοσιακή δομή του λιβυκού φυλετικού συστήματος που πολλές φορές συνεργάζεται με ένα αποκεντρωμένο δίκτυο τρομοκρατικών οργανώσεων και με εστίες ισλαμικού εξτρεμισμού.

Η Ελλάδα, εκμεταλλεζόμενη τόσο τη γεωγραφική της θέση όσο και τον μοναδικό ισχυρό πυλώνα της ήπιας ισχύος της που είναι ο πολιτισμός της, καλείται να διαδραματίσει κεντρικό και καταλυτικό ρόλο στις τρέχουσες γεωπολιτικές εξελίξεις. Ως ακρογωνιαίος λίθος στο νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης, ανάμεσα σε ένα σταυροδρόμι δυτικών με ανατολικών πολιτισμών και χριστιανικών με ισλαμικών θρησκειών, αποτελεί την παρούσα χρονική περίοδο τον προμαχώνα της Ευρώπης προς αυτή την περιοχή και οφείλει να αδράξει την ιστορική ευκαιρία για περιφερειακές συνεργασίες τόσο στον ενεργειακό όσο και στον αμυντικό τομέα. Παρά τη βαρύτητα των υφιστάμενων οικονομικών περιορισμών, πρέπει να αντιληφθεί την εγγύτητα των σύγχρονων απειλών ασφάλειας και να ξεπεράσει τις όποιες θεσμικές και λειτουργικές αδυναμίες, σχεδιάζοντας στρατηγικές και προγραμματίζοντας δράσεις για τη συλλογική καταπολέμηση των ανωτέρω παθογενειών σεβόμενη πάντα το διεθνές δίκαιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Κεφαλά Βιβή, Βόρεια Αφρική - Εσωτερική πολιτική, περιφερειακές και διεθνείς σχέσεις, Παπαζήση, Αθήνα, 2015

Σακκάς, Γιάννης. «Οι Άραβες στη νεότερη και σύγχρονη εποχή – Ιστορία και Κοινωνία.» Αθήνα: Πατάκη, 2002.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Arendt H., On Revolution, Penguin Books, London, 1965.

Belkin P., France: Factors Shaping Foreign Policy and Issues in U.S. – French Relations. Congressional Research Paper, RI 32464, April 14, 2011.

Boney R., Jihad. From Qur'an to bin Laden. Palgrave, New York, 2004.

Bozarslan H., Une histoire de la violence au Moyen-Orient. De la fin de l'Empire ottoman a Al-Qaida. La Decouverte, Paris, 2008.

Burr J. M. – Collins R., Africa's Thirty Years War: Libya, Chad, and the Sudan, 1963-1993. Westview Press, Boulder, 1999.

Corm G., Conflits et identities au Moyen Orient: 1919 – 1991. Arcantere, Paris, 1992

Daguzan J. F., Libye: De l'ennemi No2 au premier de la classe; analyse de l'abandon reussi d'une politique de prolifération. Maghreb-Machrek, No 184, ete 2005

Djallil L., Islam et pouvoir dans la Libye post Kadhafi. Confluences Mediterrane, No 3, 2013.

Flory M. et al., Les regimes politiques arabes. PUF, Paris 1991.

Gresh A. – Vidal D., Les cent cles du Proche – Orient. Hachette, Paris, 2006

Guibal C. – Salaun T., L'Egypte de Tahrir Anatomie d'une revolution. Seuil, Paris, 2011.

Guingamp P., Hafez el Assad et le parti Baath en Syrie. L'Harmattan, Paris, 1996.

Hafez M., Why Muslims Rebel: Repression and Resistance in the Islamic World, Lynne Rienner Publishers, London, 2003

Haimzadeh P., Qui a gagne la guerre en Libye?, Le Monde diplomatique, Decembre 2011.

Hashim A., The Egyptian Military, Part Two: From Mubarak Onward. Middle East Policy, Vol. XVII, No 4, Winter 2011

Hurani A., A History of the Arab Peoples, Warner Books, New York, 1991, 2nd ed.

Joffe G., Libya and European Union: Shared Interests? The Journal of North African Studies, Vol.16, No2, 2011.

Kefala V., L'évolution du Liban. Les facteurs déterminants. L'Harmattan, Paris, 2011.

Lacoste Y., (s.l.d.) Dictionnaire de géopolitique. Flammarion, Paris, 1995.

Le Monde, 24/02/2011

Le Monde, 25/02/2011

Le Monde, 02/03/2011

Martel A., La Libye 1835-1990. Essai de géopolitique historique. PUF, Paris, 1991.

Nepstad S.E., Nonviolent Resistance in the Arab Spring: The Critical Role of Military – Opposition Alliances. Swiss Political Science Review, Vol. 17, Issue 4, December 2011.

Nocetti J., Russia's Energy Policy and the Middle East. Politique étrangère, Vol. 78, No 1, printemps 2013.

Nouschi A., Matières premières et stratégie économique: aperçu historique. Annuaire de l'Afrique du Nord, CNRS, Paris, 1975, Vol.13

Ping J., Fallait-il tuer Kadhafi ? Le Monde diplomatique, août 2014.

Reuters, June 21, 2008

Ronen Y., Between Africanism and Arabism: Libya's Involvement in Sudan. The Journal of the Middle East and North Africa. Vol. 2, No1, 2011.

Salame G.(ed.) Democracy without Democrats? The Renewal of Politics in the Muslim World, I.B. Tauris, London, 1994.

Santini R.H. – Varvelli A., The Libyan Crisis Seen from European Capitals. Brookings, Research Paper, June 2011.

<https://www.brookings.edu/research/papers/2011/06/01>

Schreiber T. – Dalage O. – Delmas P. – Grzybek G., Jeux de go en Méditerranée., Fondation pour les études de défense nationale, Paris, 1986.

St John R. B., New Era in American – Libyan Relations. Middle East Policy, Vol. IX, No3, September 2003.

Talani L. S., *The Arab Spring in the Global Political Economy.*, Palgrave Macmillan, London, 2014

Today's Zaman, February 22, 2011

Van Genugten S., *Libya After Gadhafi. Survival*, Vol. 53, No 3, June – July 2011

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

<http://fr.infographie/20121009/196270152.html> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://newpost.gr/ellada/588871/symmetoxh-toy-polemikoy-naytikoy-se-epixeirhsh-sophia-sthn-kentrikh-mesogeio> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://newpost.gr/ellada/699837/ypopto-melos-toy-isis-synelhfthh-sthn-aleksandroypolh> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=ly> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.ism-france.org/analyses/La-composition-ethnique-des-tribus-libyennes-article-16702> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.kathimerini.gr/927667/article/epikairothta/ellada/symmetoxh-toy-polemikoy-naytikoy-sthn-epixeirhsh-eunavfor-med-operation-sophia> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.mod.mil.gr/omilies/omilia-yetha-panoy-kammenoy-sto-etisio-synedrio-amynas-kai-asfaleias-toy-ellinoamerikanikoy> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.msnbc.com/specials/migrant-crisis/libya> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

http://www.onalert.gr/stories/Aygh_Odyseias_Pos_egine_h_epixeirhsh/4225 (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<http://www.onalert.gr/stories/sea-guardian-polemiko-nautiko-prwth-grammh-asfaleias/56550> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/66841> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://defencereview.gr/symmetochi-tou-pn-stin-epichirisi-eunavfor-med-operation-sophia/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://el.wikipedia.org/wiki/Αραβική_Άνοιξη (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://el.wikipedia.org/wiki/Βόρεια_Αφρική (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβύη> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://el.wikipedia.org/wiki/Λιβυκός_εμφύλιος_πόλεμος_2011 (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Unified_Protector (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://greece.greekreporter.com/2011/08/24/colonel-gadhafi-greek-bonds/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://hellasjournal.com/2018/03/synelifthisan-okto-ellines-naftiki-stin-livyi-me-tinyponia-lathreboriou-kafsimon/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://hellas-now.com/sokaroyn-oi-apokalypseis-ton-mystikon-ypiresion-i-ellada-stochos-toy-isis-kai-tis-al-kainta/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://migration.iom.int/system/tdf/reports/DTM%20Libya%20Round%2022%20Migrant%20Report%20%28Sep%20-%20Oct%202018%29.pdf?file=1&type=node&id=4899> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://olympia.gr/2011/03/18/αποφαση19732011> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/_/pdf/CS-2018-4-drent.pdf (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton.pdf> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/07/25/eunavformed-sophia-mandate-extended/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.defence-point.gr/news/idoy-o-logos-poy-i-livyi-ekleise-katamouytra-tin-porta-stin-toyrkia> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

https://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.energia.gr/article/65482/h-livykh-stash-sto-thema-ths-aoz> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.frstrategie.org/web/documents/programmes/observatoire-du-monde-arabo-musulman-et-du-sahel/publications/en/14.pdf> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.jeuneafrique.com/43335/politique/crise-libyenne-premiere-union-de-dialogue-sous-l-gide-de-l-onu-tripoli/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.inotos.gr/πρωτοσέλιδα/09.10.2018> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.istoria.gr/index.php?mod=articles&action=disArcArt&issue=72&id=821> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

<https://www.libyaherald.com/2017/08/28/coastguard-arrests-greek-tanker-claims-it-was-smuggling-oil/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)

- <https://www.libyaherald.com/2018/03/15/libyan-fuel-smuggling-is-part-of-an-international-smuggling-network-attorney-generals-office/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/libya/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.protothema.gr/blogs/stayros-lygeros/article/843519/o-erdogan-hanei-to-paihni-tis-kupriakis-aoz/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.theglobeandmail.com/world/article-how-defusing-the-terrorism-threat-could-bring-peace-to-libya/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.thepressproject.gr/article/111824/Libui> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.tovima.gr/2014/06/30/vimagazino/o-kantafi-kai-oi-ellines/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.tovima.gr/2018/11/22/world/kindyneyei-i-epixeirisi-sofia-sti-mesogeio/> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.tribune.gr/greece/news/article/66119/ellada-sti-lista-tous-stochous-tis-al-kainta.html> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.unhcr.org/news/briefing/2012/1/4f27e01f9/mediterranean-takes-record-deadly-stretch-water-refugees-migrants-2011.html> 31/01/2012 (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.vice.com/gr/article/xw9k93/to-ploio-fantasma-sthn-krhth-me-toys-400-tonoys-ekrhktikwn> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- <https://www.vice.com/gr/article/7xqzne/ena-karabi-anoixta-ths-krhths-me-xiliades-opla-kai-sfares-gia-toys-antartes-ths-libyhs> (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)
- https://www.washingtonpost.com/world/national-security/how-europes-migrant-crisis-became-an-opportunity-for-isis/2016/04/21/ec8a7231-062d-4185-bb27-cc7295d35415_story.html?utm_term=.03234a523e03 (πρόσβαση Δεκ. 19, 2018)